

A
MIKÓ-NYIREDY-ARLOW
CSALÁD

PRÉMSZÖVŐK, MÉNESKARIAK
ÉS A RENDÍTHETETLENEK
KOPJAFÁJA

Miklauzič István

A Mikó–Nyiredy–Arlow család

MÉCSÉS SOROZAT

Család és történelem

Sorozatszerkesztő
Miklauzič István

Miklauzič István

A Mikó–Nyiredy– Arlow család

Prémszövők, méneskariak és
a rendíthetetlenek kopjafája

Mécses sorozat III.

© Dr. Miklauzič István, 2014

Mécses 3. kötet

A szerző megköszöni a kutatás támogatását a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Történelemtudományi Intézetének, a közléseket és képeket, valamint a hagyaték feltárását az Arlow, a Nyiredy, a Rákóczy, és a Veress család ma is élő tagjainak.

Írta, képekkel ellátta, szerkesztette: Miklauzič István
A borítót tervezte és készítette: Enyvvári Máté

Címlap:
az ótordai és aranyosrákosi Székely család birtokrésze, Verespatak,
1902.

Hátsó borító:
Mikó Imre: A csendes Petőfi utca. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár,
1978.

Második bővített, javított kiadás

ISBN 978-963-552-460-0

Kiadja a Székely Ház Közhasznú Alapítvány
Felelős kiadó: Nagy Zoltán kuratóriumi elnök

Előszó

A történelemnek mindig több arca van, és azok különböző mezsgyéken köszöntenek ránk háborúban vagy békében. Háborúban a csaták végigvonulnak a harctereken, élőkre és holtakra osztván a bátrakat. Békében a társadalom elnyomókra és elnyomottakra, gazdagokra és szegényekre, özvegyekre és árvákra tagozódik. Az élet azonban nemcsak kívül zajlik térben és időben, hanem bent a lelkekben is lüktet, letaszít és felemel, majd felköltözik egészen addig, amíg ismét le nem jön vezérelni egy új vándort. Mindebből kiindulva, egy család, egy nemzetség élettörténetét több helyszínen és lehetőleg sok szereplővel kell felfedezni és örökíteni.

Ebből a megfontolásból került be pl. az Arlowok története a Rákóczy–Nyiredy család történetébe. Ezáltal együtt van csatatér, hadifogság, erények hősiességben és halálban, özvegység és állhatatosság, egy vonulatban. Így rakódik össze, így lesz teljes a történet, az érintett távoli rokoncsaládok is bekerülnek a szűkebb családi történelem menetébe. A külső események így vonulnak be a családok életébe, ezáltal az emberek nagy közösségben megélt élményei egyúttal kis közösségeiké és családiassá is válnak. Lovag Arlow Viktor példát hagyott hátra, ehhez hasonlót tett aztán Rákóczy Imre vagy Enyvvári Herbert is, mindenki máshol és éppen máskor, de egyazon nagyidőben. Az Arlowok távoli rokonok, de a Nyiredyeknek és a Rákóczyaknak társaik a történelemben, s az egyikek sorsán keresztül vélhetően megismerhetjük a másikat háborús vagy békebeli élményeit is, akikről tudjuk, hogy szintén ott voltak, de amit átéltek, abból nem hagytak hátra semmit.

Az I. világháborúban Nyiredy Géza az isonzói csatában harcolt, ismerte meg az emberfaló ütközetek rettenetét, sebesült meg és kapott kitüntetést, de tőle erről nem maradt semmi. A Nagy Háború

jellegetes harcmódorát azonban Arlow Viktor sorsán keresztül megismerjük, és vonatkoztathatjuk órá, valamint a kortársakra is.

Lovag Arlow Viktor, ifj. Arlow Viktor (Arló Győző), Arló György sorsfónala együtt vezet el az első világháborútól a másodikon át a lánctalpas kommunizmusig, s utána a körmönfont liberalizmusig. Pusztán a Nyiredy családon keresztül, amelynek tagjai ugyan hasonló élményeket gyűjtöttek, de nem hagytak hátra e nagy ívű időszakot átfogó részletes történeti élethelyzeteket, nem lehet lefedni ezt az időszakot. Az Arlowokkal együtt viszont, szinte teljességgel meg lehet jeleníteni ennek az idővonulatnak a történelemformáló eseményeit a legszélesebb rokonságot érintően is. Így lesz az elbeszélő és fonódó családfa egyszersmind történeti látkép a múltból.

A szerző

A Mikó 1. családi ág leszármazása

A bölöni Mikó család gyökeréről Mikó Máté személyében van tudomásunk, kinek fia Péter volt. Őt követte fia Mikó András, aki a székely elszegényedett primorok ellen elkövetett igazságtalanságok miatt Kolozsvárra költözött, ott jó módban élt, a városi tanácsnak tagja volt, s csak fiát, Samut küldte vissza Bölönbe.

Mikó Sámuel (1774–1849), bölöni oskolamester, Bölöni Farkas Sándor tanítója, felesége Péterfi Anna (1783–1843). Házasságkötésük 1801-09-29-én történt. Tőlük a leszármazás két ágon halad tovább, ennek egyike *Mikó Lőrinc* (1806–1872) ^[E147] ágán megy tovább, ez vezet majd házasság révén a Nyiredekig. Ez a háromszög egyik szára. A másik szár a másik fiú, az *iff. Mikó Sámuellel* fut tovább,¹ és vezet el majd szintén házasság révén az Arlowokig. Az eddigi két szárat, úgymond befogót, lent egy Nyiredy–Arlow házasság fogja át, így jön létre a Mikó–Nyiredy–Arlow rokonsági háromszög. ^[E188]

Rend kedvéért megjegyzendő, hogy egy nemzedékkel később megindul középen egy harmadik lejtő ág is; ^[E145] Mikó Lőrinc fia, dr. Mikó Imre viszi tovább ezt a vonalat fiágon. ^[E152] Ennek ma is zöldellő levele – az író Mikó Imrus ^[E151-1] fia – Mikó Lőrinc unitárius főgondnok, aki Kolozsvárott, méghozzá *A csendes Petőfi utcai* házban lakik.² ^{[E151-2] [E183]}

A Mikó család ^[E146] három ága, maga az előbb említett Mikó-, a Mikó–Benczédi–Nyiredy- és a Mikó–Szentgericzei–Arlow-ág úgy az életben, mint Arlow Ilona Ici néni messze földön híres zárandoknaplójában ^[E182] is együvé tartozott.

---

¹ Vö.: A Mikó 2. családi ág leszármazása.

² Ő látogatta meg a Miklauzič családot az 1990-es években a Naphegy utcai lakásban, ott is lakott náluk.

A Nyiredyek szempontjából a Mikó 1. családi ágat tartjuk nyilván, amely bölöni Mikó Klárával (1852–1915) ^{[E148]–[E151]} lép be a Nyiredy család leszármazási rendjébe.

„Mikó Klára apja Mikó Lőrinc volt (Bölön, 1806-11-19–Kolozsvár, 1872-03-10), kolozsvári ügyvéd, jogtanár, egyházi előadó és pénztáros, aki az unitárius egyházjogot kodifikálta. Anyja ótordai Székely Klára (1817-08-25–1856-05-18). ^[E153] Házasságkötésük 1838-05-01-én történt.

Mikó Samuné Péterfi Anna apja Péterfi Miklós, előbb oklándi, majd bölöni unitárius lelkész volt, felesége Márkus Mária.

Mikó Lőrincné Székely Klára apja ótordai Székely Miklós unitárius püspök volt (1776-08-26–1843-10-02, püspök 1838–1843), kinek sírkövét a Házsongárdi Temetőben lebontották. Anyja nagyjait Kovács Borbála (1798-12-28–1867-03-17).

Kovács Borbála apja nagyjait Kovács Mózes (meghalt 1830-04-27), anyja Komjátszeghi Judit (meghalt 1815). Komjátszeghi Judit apja Komjátszeghi János, anyja Desukovits Erzsébet, kitől egy családi biblia maradt hátra, amelybe Mikó Lőrinc jogtanár bejegyezte gyermekei születését. Komjátszeghi János apja szintén János volt, felesége Timóti Katalin”. ^[E145]

Egyazon nemzedékhez tartoztak Nyiredy Ilona és unokatestvére, Mikó Imre író is, utóbbi Bánffyhunyadon, 1911. március 27-én született, és Kolozsvárott, a Petőfi utcában, 1977. március 21-én hunyt el.

A Nyiredy család leszármazása

„A Nagy-Ajtai Nyiredy család Háromszék vm.-i, erdővidéki katonacsalád, ők mind a Székely Határőrvidék tagjai. [E164]

A család eredetét még nem ismerjük. Két feltevés van. Az egyik szerint kb. a XVIII. sz. legelején származtak be Nagyajtára valószínűleg a Zala vm.-i Nyirád községből; ez a község lehetett a család névadója (Nyirád > Nyirádi > Nyiredy). Hogy a család Nagyajtára beszámazott, azt látszik igazolni az a tény is, hogy az Erdélyi Unitárius Egyház (a család ui. unitárius) 1765 előtti lélekszám-összeírásában sem szerepel. Az 1765-ben történt összeírás (Conscriptio Animarum 1865) kéziratkötet a romániai magyar unitárius egyház kolozsvári levéltárában már két Nyiredi családot említ Nagyajtán, 5-5 lélekszámmal. Az egyiknek feje az I. tábla I. Jánosa, a másikkal a II. tábla I. Istvánja.

Nagyajtán egyébként az első Nyiredy 1730-ban említettik. Ugyanis ebben az évben köt szerződést **Nyiredi alias »Prémszövő«** **János** és felesége **Vajna Kata** az ottani református egyházzal bizonyos földek birtoklásáért. A szerződésen a történetíró Cserei Mihály (1667–1756) sajátkezű feljegyzése látható (eredetije az erdélyi unitárius egyház levéltárában). Valószínűleg ez a Nyiredi alias Prémszövő János volt az első, aki Nagyajtára költözött esetleg felesége, Vajna Kata birtokára.

Nyiredy János (1720–17xx)

k. felesége: **Bodosi Judit**, Bodosi János és Huszár Anna leánya.

I. János 1720 körül születhetett, Nagyajtán lakott, még élt 1765-ben. Ekkor említették az unitárius egyház összeírásában.

Nyiredy József (174x~18xx)

- a. testvére: I. Zsuzsánna, aki Kerekes János gyaloghatárőr, nagyajtai birtokoshoz ment feleségül.
- k. felesége: **S. Széki Kata**, S. Széki György leánya. ○ Nagyajta, 1781-05-08.

I. József az első, akitől az egész I. tábla leszármazása már anyakönyvekkel bizonyítható.

1764-ben Bukow generális Mária Terézia rendeletére Erdélyben is megszervezte a Határőrvidéket. A Székely Határőrvidék tagjai lettek a Nyirediek is. I. József a megszervezés során lovas (huszár) határőr lett, míg a II. tábla I. Istvánja gyaloghatárőrként szolgált. Ez a beosztás meg is maradt a családban és szállott apáról fiúra egészen 1851-ig, a Határőrvidék megszüntetéséig. Erről a felosztásról, amely megkülönböztetésül is szolgált egészen 1848-ig a család két ága közt, I. József lovas határőrsége némi fényt vet a két ág vagyoni viszonyaira is. Ahhoz ui., hogy valaki lovas lehessen, tehát saját lovával szolgálhasson, legalább 25 hold földje kellett legyen. Az I. István ága tehát valószínűleg szegényebb volt. I. József a nagyajtai unitárius egyház presbitere és birtokos.

1791-ben építik fel Nagyajtán a ma [*értsd: 1920-as évek*] is főnálló Nyiredy-kúriát, amelynek egyik szépen faragott gerendájában bevésve ma is látszik a következő felírás: »Ex ...truotapsum [?] e Josepha Nyiredi et Kata Széki anno 1791 die 13 Aprilis.« I. József a család jólétének megalapozója.

Nyiredy János (1784–18xx)

- a–e. testvérei: I. Sára, II. József, III. József huszárkáplár a határőrségnél, II. Sára, I. István.

- k. felesége: **Barta Klára** * 1793 † Nagyajta, 1835-01-09,
vízkórság. [E165/3]

II. János a Nyiredi név továbbvivője. Torockón tanul az [...] ősi unitárius kultúrközpontban, majd tanulmányait, mint alumnus Kolozsvárt folytatja. Rövid ideig „oskolamester” Homoródújfalun. Már 1819-ben otthon találjuk nyugalomba vonultan, ősi birtokán gazdálkodik. Bár katonai szolgálatot nem teljesít, mégis az anyakönyvek, mint a lovas határőrséghez tartozót említik.

Nyiredy János (1817–1886)

- a–d. testvérei: IV. József, I. Julianna, Ádám János birtokos és gyalogos felesége, I. Lajos, II. Zsuzsánna.
- e. I. Áron, elesett 1849-06-20-án a Tömösi szoros védelmében, mint a Kossuth-huszárok főhadnagya. Az egyesült osztrák-orosz sereg támadása után csak az ide-oda gazdátlanul szaladgáló lovát foghatták el huszárai. Holttestét hazaszállították és Nagyajtán temették el.
- k. felesége: **kis-jeszeni Jeszenszky Klára Rozália** * Maros-újvár, 1826-08-28 [E166/1] ○ Magyarfráta, Koloss vm., 1851-10-02 † Keszthely, 1899-07-08. [E166/2]

III. János született Homoródújfalun, 1817-01-06-án, unitárius vallásban. [E165/1,2] Jogot tanult a kolozsvári evangélikus református »főtanodában«. 1841-1845 »kanclista« a marosvásárhelyi kir. ítéletáblánál, ahol 1845-ben ügyvédi vizsgát tesz. Később jószágigazgató Nagyteremiben (Kisküküllő vm.) gr. Bethlen Miklós birtokán. 1848-49-ben nemzetőr, majd a szabadságharc bukása után visszavonul Nagyajtára, mivel a szabadságharcban történt részvétele miatt közhivatalt ügysem viselhet.

1851-ben feleségül veszi a szép kis-jeszeni Jeszenszky Klára Rozáliát, [E165/4,5] Jeszenszky József marosújvári sóbánya főmázaszter és füzesi Füzessy Borbála leányát. [E167] 1861-ben Miklósvárszék hites táblabírájává választják, de a Schmerling-rendszer következtében 1862 januárjában az összes magyarországi kb. 3000 tisztviselővel együtt lemond, és nagyajtai birtokára vonul gazdálkodni. Szabadidejében ügyvédi gyakorlatot folytat, az unitárius egyház jegyzője, majd tb. községi jegyző is. 1886-08-30-án halt meg Nagyajtán. [E165/6]

Nyiredy Géza (1861–1914)

- a–f. testvérei: Kálmán, **Nyiredy Ilona**, farkaslaki **Hints Gergely** gyógyszerész felesége Nyáradszeredán, Rozália, Berta, Vilma, Margit.
- g. Jenő okl. gyógyszerész, kémikus doktor, gazdasági akadémiai tanár Debrecenben, Magyaróváron, az utóbbi Akadémián a Vegykísérleti Állomás igazgatója, a kassai gazdasági akadémia igazgatója, a bp.-i közgazdasági egyetem előadó tanára, a Társadalmi Egyesületek Szövetségének társelnöke, a magyarországi unitárius egyház igazgatótanácsának tagja, a bp.-i unitárius egyház tb. gondnoka.
- k. felesége: felsőbencédi **Benczédi Zsuzsánna** unitárius [E169/3]
* Kolozsvár, 1872-06-04 [E159] ○ Kolozsvár, 1891-11-14 [E169] † 1948 [E163]. Benczédi Gergely tanár és Mikó Klára leánya. [E160]–[E162] [E170]
- I. Géza született Nagyajtán, Háromszék vm., 1861-04-20-án. [E169/1,2] „Kémikus doktor. A kolozsvári unitárius főgimnázium tanára, [E171] az ottani I. Ferencz József Tudományegyetem kémiai tanszékén

dr. Fabinyi Rudolf egy. tanár első tanársegédje, a gyógyszerészgyakornoki tanfolyam vezető tanára, [E173] a magyarországi Unitárius Egyház Főtanácsának és Képviselő Tanácsának tagja stb. Sok kémiai és növénytani dolgozata, tanulmánya és szakkönyve jelent meg.” [E164]

„Apja nagyajtai Nyiredy János ügyvéd, anyja kis és nagy jeszeni Jeszenszky Róza. Ősrégi székely nemes család. Tanulmányait kezdetben Brassóban az ág. hit. ev. német főgimnáziumban, majd Székelykeresztúrt az unitáriusok algimnáziumában, később a kolozsvári unitárius főgimnáziumban végezte. Jeles eredménnyel tette le az érettségit. 1871 őszén a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem matematikai és természettudományi stúdiumaira iratkozott be. A kémiai, természetrajzi és földrajzi szakcsoportok mellett hallgatta az összes fizikai és matematikai kollégiumokat. Egyetemi tanulmányai alatt állami ösztöndíjat élvezett és pályadíjakat nyert. 1884-ben a vegytani intézetnél vegyész-növendékként alkalmazták, 1886-ban pedig, a tanársegédi teendők ellátásával bízták meg. Közben középiskolai tanári oklevelet és doktori diplomát szerzett. 1886-ban a kolozsvári kémiai intézet asszisztense lett. Ezen alkalmaztatása kezdetétől mindig a gyógyszerészek oktatásával foglalkozik. 1889-ben meghívják a kolozsvári unitárius főgimnáziumhoz a természetrajz és földrajzi tanszékre tanárnak, ezzel egyidejűleg a kolozsvári gyógyszerészgyakornoki tanfolyam tanára és vezetője. Emellett a szakirodalom területén is serényen munkálkodik”. Tizenhat tanulmányáról ill. közléséről van tudomásunk. [E172-1,-2] Ezek közül méltán kiemelendő érdeme: ő írta meg az első gyógyszerismét („recepkönyv”). Társszerzők: Jakabházy-Issekutz.

Meghalt Kolozsvárott, 1914-06-11. [E172-3]

Benczédi Gergely (1839–1906)

k. felesége: **Mikó Klára** * 1852 † 1915. [E148]–[E151] [E155]

„Ott született, azon a tájon, ahol »szebb még a fűzfaág is, mint máshol a gyöngyvirág is«, az Udvarhely megyei Felsőbencéden. Úgy indult neki az életnek, mint sok más harisnyás székely gyermek: az apja bévitte Keresztúrra, megmutatta neki a kollégiumot s ezt mondta: »No, fiam, aztán ember legyen belőled!« Lett is. Saját szorgalmából, jóformán minden hazai segítség nélkül tartotta fenn magát és tanult nemcsak Keresztúron, hanem Torockón, Tordán és Kolozsváron is. [E157] Sőt, még Göttingába és Londonba is kijut, és itt a derék székely fiú nevét még a világhírű »Times« is följegyzi: tudtul adja, hogy Benczédi Gergely a »University College«-ot kitüntetéssel végezte.

A természettudományok kedvelője volt s így lett belőle nagy természetbarát: turista. Gyalog járta be nemcsak a szép Erdély-országot, hanem a nagy Magyar Alföldet is és kutatta fel Szent István birodalmának csaknem minden természeti szépségét. A természet iránt való nagy szeretete és turista hajlama egyik munkájában még ma is él.

1866-ban tanárnak választották a kolozsvári kollégiumhoz és ettől kezdve halála napjáig, mint tanár, majd, mint igazgató, közpénztárnok és a kollégium pénztárnoka szolgálta az unitárius anyaszentegyházat bámulatba ejtő nagy szorgalommal és hűséggel. Életeleme volt az egyházért való kemény munka, amelynek jutalmát sohasem várta, sőt, még az elismerés külső jelét is elutasította. Ő maga sohase akart érvényesülni, a háttérben dolgozott csendesen, keményen s csak akkor lépett előre, ha a közérdek parancsolta. Szinte emberfeletti volt szorgalma. Sohase akadt ideje szórakozásra, dolgozott szakadatlanul, akkor is, amikor mások pihentek, vagy víg társaságban töltötték az időt. De talán még szorgalmánál is nagyobb

volt szerénysége, mellyel személyének értékét mindig gondosan eltakarta.

1871-ben a jó Isten rendelte melléje élettársul Mikó Klárát, [E155] a halhatatlan emlékű Mikó Lőrinc leányát. A sors súlyos csapásokat mért családjára. Hat gyermeke közül négyet elveszített. [E156] Hitének ereje azonban soha meg nem tört, munkakedve meg nem lankadt. Sőt, a munkából merített új meg új lelkiezt.

Szigorú tanár volt. Madáchtól tanult: »Nem az szeret, ki a hibáknak hízeleg«. Úgy szerette az ifjúságot, mint szíve jobbik felét s ezért szigorúan osztályozott, s ha kellett, büntetett. Szívügye volt a szorgalmas és törekvő ifjúság segítése. Ebből a célból alapokat létesített, egyesületeket szervezett, megszerezte játszóhelynek a kismezőt és megreformálta még a diákmajálisokat is, hogy minél szebben sikerüljenek és több jövedelmet hozzanak az ifjak megsegítésére.

Az időt, melyet a kolozsvári unitárius kollégium szolgálatában, mint tanár és igazgató töltött, az unitárius tanárok hőskorának lehetne nevezni. Hősi erő kellett ahhoz, hogy valaki olyan anyagi javadalmakért tudjon szolgálni a múzsáknak, amilyent akkor szegény egyházunk tanárainak nyújtani tudott. Természetesnek látszik, hogy azok, akiket jobb körülmények közé hívtak, engedtek is a hívásnak. Benczédi Gergelyt is hívták és pedig nem kisebb helyre, mint a kolozsmonostori gazdasági akadémia tanári katedrájára. Ő azonban a szegény egyház szolgálatában maradt. Nem tudta elfelejteni, hogy neveltetését s azt, hogy ember lett belőle, ennek a szegény egyháznak köszönhette. Befolyásolhatta elhatározásában apósának, Mikó Lőrincnek az esete is, ki a Bach-korszak idején feladta nagyjövedelmű ügyvédi irodáját és beállott a kollégiumhoz csaknem semmiért tanárnak, hogy így a tanári létszám meglegyen, s az intézetet be ne zárják.

Benczédi Gergely lelkének alapérzése a hála volt. Ez ösztönözte őt szinte emberfeletti munkára egyházáért. Ezért teszi rendszeressé a

kollégiumban a »jóltevők emlékünnepét«, hadd tudja meg az ifjúság, hogy csak az a nemzedék méltó a jótéteményre, mely nemcsak élvezi, hanem meghálálni is kész és képes is. Az egyház nagyjainak arcképét megfesteti és kifüggeszti a nagy hallteremben, hogy az ifjúságot így is hálára tanítsa. Személyes hálát érzett mindazokkal szemben, akik az egyházzal valami jót tettek, mintha vele tették volna azt. Kevesen tudják azt, hogy a Berde-cipó is, melynek íze még ma is a szánkban van és hálára indít, részben Benczédi Gergelynek köszönhető, akinek a hálaérzet mellett a takarékoság volt a másik jellemvonása. Apósáról írta, de mint pénztárosra, reá is tökéletesen talált: »A Status pénzét jobban félti, mint talán lelke üdvösségét is«. A »stabilis fundus« az a közalap, amelyből minden jó és nemes célra jutott, kettőjüknek volt köszönhető.

Nagy titok, hogy sokirányú gyakorlati elfoglaltsága mellett, miként tudott irodalmi munkásságára is időt szakítani. A kollégium történetének, Berde Mózsza életrajzának³ és a Keresztény Magvetőben megjelent cikkeinek megírásához szükséges időhöz csak a pihenésről és a szórakozásról való lemondás árán tudott hozzájutni.

Mikor munkásságát ünnepies keretben akarták egy alkalommal méltatni, kitért előle és ezt mondta: »Kötelességet teljesítettem, tehát érdemet nem szereztem. Nincs tehát helye az ünneplésnek«. A nagy emberek tulajdonsága az, hogy önmagukat leértékelik. Benczédi Gergely nagy ember volt. Kötelességteljesítés közben emelkedett az unitáriusok nagyjai közé. Emlékét egyenes leszármazottjai, a Benczédi és a Nyiredy családok mellett kegyelettel áldják mindazok, akik ezt a kicsi és szegény unitárius anyaszentegyházat, melyért ő életét adta, szívből és igazán szeretik». [E158]

Benczédi Gergelyt Mikó Imre is megjeleníti, történelmi környezetben. „Petőfinek fennmaradt egy levele ezzel a címezéssel: »Berde Mózes barátomnak Csányi László kormánybiztos leveleivel

---

³ Szentgericei Nagy Mária keresztapja volt, l. a keresztlevelet. [E202]

Kolozsvárt«. Benczédi Gergely unitárius kollégiumi tanár, Berde későbbi életrajzírója juttatta el 1898-ban az Unió-kiállítás rendezőségéhez. A levél 1849. március 24-én kelt Nagyszalontán, s az derül ki belőle, hogy Petőfi nemcsak Csányi kormánybiztossal, [E151-5] hanem Berde Mózsza országgyűlési képviselővel, a háromszéki ellenállás szervezőjével is tárgyalt Kolozsvárt. Berde akkor harmincnégy éves, Csányi ötvenkilenc. A költő Csányit bátyánknak, Berdét cimborának szólítja”. [E151-3]

Nyiredy Ilona (1899–1981)

- a. 1. testvére: **Nyiredy Erzsébet** * 1892. † Budapest, 1981. [E181]
  - b. 2. testvére: **Nyiredy Géza** * 1894. ○ Arlow Ilona † Budapest, 1968. [E178]
  - c. 3. testvére: **Nyiredy Margit**
- k. férje: nemes **Rákóczy Béla** * Arad, 1890-03-27 ○ Kolozsvár, 1920-06-10 † Budapest, 1962-12-13.

Született Kolozsvárott, 1899-09-23-án, [E174/1,2] a család III. Széchenyi tér 20. sz. alatti otthonában. [E171] Viszontagságos és áldozatokhozó életéről, [E174/3] férje és családja melletti kitartásáról Rákóczy Béla [E033/12] és leánya, Rákóczy Éva [E033/20] életrajzában lehet olvasni. [E173] Meghalt Budapesten, 1981-10-02-án. [E174/4] [E175]-[E177] [E179] [E180]

A láncki és rákóczi Rákóczy-család^[E067]

Előbb Zólyom majd Hont vármegyében birtokolta Rákóc helységet, innen vette nevét a nemesi család, amelynek gyöke Jakab de Lánck a XIV. században kapta a rákóci földet (peres terram Deutsch, azaz Németi helység mellett). A Rákócziak származási táblája 1222-ig nyúlik vissza. 1324-ben kelt az a majd hétszáz éves adománylevél, amelyben I. Károly Róbert az első Anjou- király

a Zólyom megyei Rákóc birtokot adományozza benne a macsói ostromnál tanúsított hősi haditette jutalmául „Comes Andreas de Lánck et Rákócz”-nak, aki nem volt más, mint II. Rákóczi Ferencnek, Erdély fejedelmének és nemes Rákóczy Jánosnak, Kossuth titkárának egyaránt ősapja, a gyökér, amelyből kiterjedélyesedett a Rákóczyak családfája. 1517-ben Zsigmond pénzért megvásárolta Felsővadászt. A fejedelmi ág így kapta a „láncki” előnév helyett a „felsővadászi” prédikátumot. A családfán balra fejlődött tovább a nemesi ág, jobbra a fejedelmi ág. A fejedelmi ág 1756-ban II. Rákóczi Ferenc György fiában kihalt. Csak az ősi nemesi ág hajtott még tovább, ennek utolsó hajtása volt fiágon Rákóczy Péter, aki utód nélkül hunyt el 1946-ban, de unokatestvére Rákóczy Éva leányágon továbbadta az utódlást, amely napjainkban is folytatódik. A család címere: [E037].

---

⁴ A Rákóczy-család története megjelent könyvben. Miklauzič István: A nemesi Rákóczy család. Budapest, 2013.

A nemesi család a nevét egykori szokás szerint, hivatalos és magániratokon így írta: Rákóczÿ

A Rákóczy-család soha semmiféle vérrokonságban nem volt a felsővadászi Rákóczi fejedelmi családdal. Előbbiek méltóan tisztelték ezt a legnagyobb magyar főúri családot, ennek volt betudható, hogy közöttük nem találni sem György, sem Ferenc keresztnevet. Egyetlenegyét sem.⁵ [E061]

---

⁵ Valóban, az utolsó előtti György éppen Zsigmond [*Felsővadász, 1517*] testvére volt, akitől a nemesi Rákóczy-ág tovább hajtott. Volt azonban *egyetlenegy* kivétel: Rákóczy György (1785–1851), éppen Rákóczy János apja.

A Veress és Hints család leszármazása

Veress-ág [E010/1-2]

Veress Gábor (1812–1875)

- k. Felesége: **Munzteán Mária Czika** görög katolikus *
Fogaras, 1810 ○ Fogaras, 1940-10-14 † Sárkány, 1876-11-17.

Született Piskolton, 1812-ben ágostai hitvallású evangélikus családban. Foglalkozása bőrkereskedő volt. Meghalt vízkórban, Sárkányban, 1874-04-03-án. [E010/9] Esküvői tanúk: Gole János kereskedő et Sophia uxor [*és felesége Sophia*]. [E010/6]

Veress Adolf (1843–1923)

- k. Felesége: **Kozgarea Franciska** görög katolikus [E011/5] *
Ohába, 1848-06-16 ○ Kisenyed, Szeben vm., 1867-02-23 [E010/5] † Bánffy-Hunyad, 1918-06-30, római katolikus vallásban, öregkori elgyengülésben. [E010/9] [E011/7]

Hivatalos bizonyítvány szerint „Sárkány, Fogaras vm. görög katolikus egyházközségének az 1856. év előtti anyakönyvei elvesztek a Világháborúban, a román hadsereg Erdélybe nyomulásakor, 1916 augusztus-szeptember havában, ennek következtében a Veress Adolf születési anyakönyvi kivonata – született és kereszteltetett 1843-1946 évek között, állítólag ezen községben, és anyakönyveltetett a mi egyházközségünk anyakönyvébe – nem állítható ki.” [E010/4] Az 1939. évi kisenyedi hitelesített házassági anyakönyvi kivonat szerint 1867-ben 24 éves volt, születési ideje tehát 1843. [E010/5]

Magyar királyi erdész Bánffy-Hunyadon. Meghalt Bánffy-Hunyad, 1923-04-08. [E010/11]

Veress Gyula (1879–1921)

- k. Felesége: **Hints Rózsa** [E025/6] református * Nyárádszereda, 1877-10-30 ○ Nyárádszereda, 1867-08-14 [E012/3,5] † Nyárádszereda, 1928-12-21, római katolikusként. Kivonat az 1941. házassági anyakönyvből: „a marosvásárhelyi állami anyakönyvvezető előtt 1928-12-21-én Hints Rozália a ref. vallásról áttért a római katolikus vallásra.” [E010/8] Testvérei: **Margit** * Nyárádszereda, 1879, **Vilma** gyógyszerész [E026] ○ Nyárádszereda, 1881-04-06 † Nyárádszereda, 1968.

Született Alsóveniczen, 1879-03-11-én, római katolikus családban. [E010/7] Magyar királyi méneskari főhadnagyként [E012/4] szolgált Debrecenben. 1915-ben Jászberénybe, 1917-ben Nagyszalontára helyezték az ottani ménetelep osztályhoz. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása Nagyszalontán éri, ahol már a ménetelep osztály parancsnokhelyettese volt. A román csapatok bevonulásakor, annak hatása alatt és egy korábbi lovas szerencsétlenség következtében, amikor agyrázkódást szenvedett, elméje elborult. Felesége férjével és a három kisfiukkal hazaköltözött Nyárádszeredába. Nem is gyógyult meg többé soha, csöndesen ülve és maga elé nézve töltötte el hátralevő napjait. 1921-09-21-én, vesegyulladásban halt meg Nyárádszeredában. [E010/10]

Veress Tibor (1913–1945) [E016]

- a. Bátyja: **Gyula**, korán meghalt.
b. Öccse: **Lóránd** [E017] [E027/2-3] * Debrecen, 1914-11-22 ○ Kovács Terézia († 1906-11-03). Leányuk: Veress Cecília:

* Budapest, 1948-05-17 ○ Budapest, Jándi Károly (*
1947-12-04 † Budapest, 2007)

c. Öccse: **Tihamér**.

k. Felesége: **Rákóczy Éva** unitárius * Budapest, 1921-05-07
○ Budapest, 1942-11-07 † Budapest, 1972-06-14. Lásd
külön életrajzát.

Önéletrajza ^[E015] szerint 1913-05-26-án született Debrecenben.
^[E010/12] Édesapja magyar királyi méneskari százados ^[E012/4] volt, akit
különböző városokba vezényeltek szolgálatra, a család is mindig vele
költözött. Ennek köszönhetően Veress Tibor Debrecenben,
Jászberényben, Nagyszalontán és Nyárádszeredában töltötte
gyermekkorát. ^[E012/1-3] Amikor édesapja súlyosan megbetegedett,
még 1921 előtt az egész család hazaköltözött Nyárádszeredába, ahol
a nagymama, néhai farkaslaki Hints Gergely gyógyszerész özvegye,
nagyajtai Nyiredy Ilona élt, Margit és Vilma (gyógyszerész)
leányaival. Az első három elemi osztályt 1919-1922 között
magánúton végezte, a nyárádszentannai, majd a nyárádszentsimoni
igazgató-tanító járt be hozzá Nyárádszeredába tanítani. A IV. elemi
1922-23-ban a volt román állami iskolában járta ki. Gimnáziumi
tanulmányait 1923–1931 között a marosvásárhelyi Római Katolikus
Főgimnáziumban végezte, ^[E013/2-6] érettségi vizsgát Kolozsvárott tett.
^[E013/1,7] Ezt követően a kolozsvári volt román I. Ferdinánd Király
Tudományegyetem Orvos és Gyógyszerésztudományi karára
iratkozott be, gyakornoki idejét nagynénje, farkaslaki Hints Vilma
gyógyszerész nyárádszeredai gyógyszerésztárában töltötte le. ^[E026]
1934-ben beiratkozik a volt szegedi Ferenc József Tudomány-
egyetem Jog és Államtudományi Karára, ^[E013/8] az első két évet le is
hallgatta. ^[E013/9-10] Az év őszén a román Nemzeti Nevelésügyi
Minisztérium a vidéki egyetemeken megszüntette a gyógyszerész-
képzést, ezért a bukaresti egyetemen kellett folytatnia tanulmányit,

amelyen 1936-ban szerzett diplomát. [E013/11] Ezután a gyógyszerertári évek következnek: Farkaslaki Hints Vilma „Remény” gyógyszerertára, Nyárádszereda, [E014/1,8] Schieszl Viktor „Órangyal” gyógyszerertára, Zsidve, Kisküküllő vm. [ld. *Katolikus Lexikon*], Lupu Romulusz „Minerva” gyógyszerertára, Medgyes, Nagyküküllő vm.

1940-ben a Bukaresti Egyetem Gyógyszerészeti Karán leteszi a szakvizsgát. Jogi tanulmányait a második év után nem folytathatja, mert a román hatóságok megtagadták útlevelének kiadását Szegedre utazásához. A bécsi döntés után Kolozsvárt 1940 októberében iratkozik be ismét az ősi otthonába visszatért egyetem III. tanévére. Katonai szolgálatot 1936-ig teljesít a volt kolozsvári román 6. egészségügyi századnál, ekkor, Észak-Erdély visszatérésekor, szabadságot kap. A Magyar Királyi Honvédségnél 1941-09-17-én „eleget tesz állítási kötelezettségének”, ahol is alkalmasnak találják.

Lakhelyén minden közérdekű ügyben tevékenykedik. [E014/6,7] 1926-tól a Mária Kongregáció tagja. A nyárádszeredai római katolikus egyházközség tanácsosa és jegyzője, 1940-ben a Nyárádszeredai Kaszinó jegyzője. 1941-től az Erdélyi Párt nyárádszeredai járási titkára, valamint az ottani Keleti Újság és a Magyar Újság tudósítója.

1942 márciusában áttelepül Budapestre, [E014/2-5, 10-13] ahol áprilistól júliusig a krisztinavárosi gyógyszerertár munkatársa lett. [E018] [*Radanovits Testvérek Segítő Mária gyógyszerertára (alapítva: 1760), I. Krisztina tér 9.*] [E014/9] Az itteni „gyakorlat” és annak bizonyítványa a román gyógyszerészeti diploma honosításához kellett. [E013/12-13] Mint tudjuk, azért lett román az erdélyi magyar diplomája, mert az oláhok bezárták a kolozsvári egyetemet, és a hallgatókat Bukarestbe kényszerítették továbbtanulni és diplomázni.

1942-11-07-én Budapest Székesfőváros polgármestere előtt feleségül veszi Rákóczy Évát, [E015/6] aki már itt reverzalist adott

Veress Tibornak.⁶ Az egyházi esküvőre 1943-08-17-én a Batthyány téri Szent Anna templomban kerül sor, azt követően, hogy felmentést kaptak a vegyes vallás és a harmadfokú vérrokonság akadályai alól az érseki előljáróaktól. [E126] Tudvalévő ismeret a családban, hogy Tibor nagymama Nyiredy Ilona (1854–1930), míg Éva édesanyja Nyiredy Ilona (1899–1981) volt. [E026/7] Házasságukból 1943 decemberében Éva leányuk született.

1942-08-01-től 1943-12-30-ig az Országos Gyógyszerész Egyesület másodtitkára, [E014/14] majd 1944-01-01-től 1944-06-21-ig titkára. Gyógyszerészi szaklapokban jelennek meg cikkei. 1944-06-22-től 08-31-ig az Országos Gyógyszerész Egyesület belső munkatársa, [E014/15] a Közlemények felelős kiadója, az Országos Magyar Sajtókamara rendes tagja. 1944-09-01-től 10-31-ig az Egyesített Gyógyszerészi Lapok belső munkatársa. További feljegyzés hivatalos vagy magánéletéről nem lelhető fel. [E014/16]

A családtagok visszaemlékezéséből azonban jól tudjuk, hogy Budapest ostroma alatt végig az I. ker. Krisztina téri gyógyszertárba járt, ahol önkéntes segítő munkát vállalt, s a harci pokol elszabadulása után sebesültmentést és ellátást is végzett. Aztán, amikor már a bombázások és a tűzérsegi támadások miatt Budán nem volt tanácsos közlekedni, már ő sem tudott hazamenni a Margit körútra. Talán észre sem vette az állandó helyállásban, hogy az egyik vészterhes, lőporfüsttől borongós napon ottrekedt a Segítő Mária gyógyszertárban.

A Krisztina tér akaratlanul is felhívja magára az ellenség figyelmét, lévén, hogy az Alagútban fészkelő német-magyar főhadiszállás közvetlen közelében van, valamint, hogy azzal, a Déli pályaudvarral és az egyetlen leszállópályával, a Vérmezővel alkotott

---

⁶ Reverzális: vegyes házasság esetén az egyik fél beleegyezését adja ahhoz, hogy a leendő gyermekek a másik fél vallását kövessék. Itt az unitárius Rákóczy Éva adott lemondó nyilatkozatot a r. katolikus Veress Tibornak.

háromszög egyik sarka, ahol sűrűn váltják egymást a harci események. Az ostrom végéig a Naphegy német kézen volt a Hegyalja úttól a Mészáros utca mentén majdnem a Déli pályaudvarig, a főellenállási vonal a Vérmező Mikó utcai sarkáig tartott. 1945. január 25-én ^[E020] ^[E131], a Vörös Hadsereg lövészegységei kétségbeesett támadással kísérelték meg feltörni a védelmet, amelyhez a tüzérség, a gránátvetők, a páncélelhárító ágyúk, valamint a harci repülőgépek nyújtottak támogatást.

Ezen a napon a déli óraktól, a Krisztinában is egyre erősödött a közeledő szovjet bombázógépek moraja.⁷ Veress Tibor valószínűleg már csak egy förtelmes csattanást hallott a gyógyszerár pultja mögött, s abban a pillanatban a légnyomás irtózatossá taszító erejétől el is távozott onnan, kétfelé. Teste kiperdült a helyiségből a hóval belepett térre, lelke pedig, őseihez, régen volt szüleihez, a méneskari

---

⁷ Naplóbejegyzés: „1945. január 25. csütörtök. Jókor reggel nekiindulok az útnak [a krisztinavárosi plébániatemplomtól – H. J.], hogy még mielőtt a légi tevékenység – mely mostanában vagy nyolc óra körül szokott kezdődni – megkezdődik, célhoz érjek, ugyanis a Szent János [*ma Dózsa György*] tér 2. sz. ház óvóhelyén kell misézniem és egy babát megkeresztelnem. [- - -] [A szentmise alatt, dél előtt kezdődik a súlyos bombázás. – H. J.]. ³/₄ 2-kor megkísérlem elindulni. A kapuval szemben ég egy harcokcsi s köpi magából a robbanó muníciót. Éppen valami elcsúszási, elosonási lehetőséget kémlelek, mikor ismét megjelennek a gépek! Uccu, vissza fedél alá... Most azonban már csak a házmesterlakásba húzódunk be... Na, és itt éltem át életem legrettenetesebb negyedórát... Egymás után hullanak körülöttünk a bombák... S a ház maga is nagy károkat kap. Félelmetes percek ezek! ... Tele porral minden... ³/₄ 5-kor mintha elcsendesedett volna a felszabadult pokol. Futólépésben indulnék... Borzalmas képet nyújt a Horváth-kert, a Werbőczy Gimnázium, a IV. Béla utca [*ma Attila út*]... Kráter, kráter mellett... Autók, tankok, hirdetőoszlopok, kicsavart fatörzsek, hullák... Hatalmas összevisszaságban... S én dideregve, vacogva bukácsolok előre... Életem legborzalmasabb napja volt...”. Szerző: Dr. Fundéliusz Vilmos (1915–2005) a krisztinavárosi plébánia káplánja 1944–1947 között. ^[E020-5] A napló nyilvánosan nem hozzáférhető, az eredeti részlet Dr. Halabuk József történész kutató szíves közlése.

százados mellé telepedett. Az egyetemet így már nem volt ideje befejezni, második kislányára pillantást vetnie sem, mert életét mások hamarabb feláldozták.

A téren maradt halottakat egy közös sírba temették a Krisztina téri templom kertjében,⁸ Veress Tibort is ott helyezték örök nyugalomra. [E020-7] Exhumálásuk óta valahol egy tömegsírban, emléktábla nélkül, elfeledve fekszenek mindnyájan a föld alatt, elporladva immár, mint maga az emlékezet.

Kozgarea György (1811–1853)

Szülei: [E011/1] Kozgarea Miklós görög katolikus apa † Vád, 1849-10-15 ○ Rafira görög katolikus anya († Vád, 1859-10-01).

k. Felesége: alsó-szentmihályfalvi **Szoboszlai Antónia** ev. református [E011/2] * Kisenyed, 1918 ○ Orlát, 1841-11-23 [E011/3] † Kisenyed, 1863. május, tüdőgyulladás. [E011/6]
Szülei: Szoboszlai János és Farkas Krisztina.

Született Vádon. „Hadnagy az orlái ötös számú oláh határőrezred hatodik századában, annak hadnagya.” [E011/1] Házasságkötésekor határőr strázsamester. Násznagyok: Ivanovich a 8-dik század kapitánya és Hognos Károly. Tanúk: Brád Péter, Orlát káplánja, Stoja Ephrem és Mare Doracek. [E011/3] Meghalt Vádon, 1853-01-16-án, sorvadásban. [E011/4]

---

⁸ Krisztinavárosi Havas Boldogasszony Plébánia Halotti anyakönyve – 1945. Bejegyzés: Veress Tibor. Meghalt: 1945. I. 25. A halál oka: bombasérülés. A temetés helye: a plébánia kertje. A temetés időpontja: 1945. február 1. Életkora: 33 éves. Temető pap: Nagy Miklós káplán. (Dr. Halabuk József közlése.)

Hints-ág [E025/10-11]

Hints Dániel (1795–1878)

Apja: Hints Sámuel, református vallású.

- k. Felesége: **Margitai Mária** református [E025/2] * Marosvásárhely, 1805-08-19 ○ Marosvásárhely, 1820-12-27 [E025/3]
✝ Marosvásárhely, 1883-10-26, végelgyengülés. [E025/9]
Szülei: Margitai Mihály és Galambos Júliánna.

Született Marosvásárhelyen, 1795-11-17-én, [E025/1] meghalt ugyanott, 1878-04-26-án végelgyengülésben. [E025/7-8]

Hints Gergely (1841–1880)

- k. Felesége: **Nyiredy Ilona** református [E028] * Nagyajta, 1854-01-19 ○ Nagyajta, 1875-01-19 [E025/5] ✝ Nyárádszereda, 1930-01-14. Szülei: Margitai Mihály és Galambos Júliánna.

Született Nyárádszeredában, 1841-12-15-én, [E025/4] meghalt ugyanott, 1880-10-13-án tüdőgyulladásban. Esküvői tanúk Kriza Sándor unitárius pap és Jeszenszky István honvéd kapitány voltak. Ő alapította az első, „Remény” nevű gyógyszertárat Nyárádszeredában 1876-ban.

Hints Rózsa (1877–1928)

Életírását lásd Veress Gyula fejezeténél és néhány kiegészítő emléket: [E027]

*

Enyvvári Herbert (1916–1984)

Az ükapa Leimstädter Mátyás ^[E394] fia Adolf (* 1820), Európát bejáró jómódú szabómester és céhtag, és Csiszer Teréz (* 1814) házasságából született János fiuk (* Ipolyság, 1849), a család ekkor már Enyvvári névre magyarosított. Ő a filatorigáti vámhivatal vezetőjévé emelkedett. Jelinek Franciskát (* Budapest, 1851) vette feleségül, e házasságban született Enyvvári Jenő (* Budapest, 1884), a göttingai egyetemen végzett filozófus, író, később a Fővárosi Könyvtár igazgatója, aki megírta és kiadta a filozófiai szótárt. Schönplflug Matilddal ^[E395] (* Budapest, 1886) lépett házasságra, az ő fiatalabb gyermekük Enyvvári Herbert. ^[E396]

1916-05-14-én született Budapesten, a Budai Várban, az I. ker. Ilona [*ma Szabó Ilonka*] u. 10. II. em. 5. szám alatt. Már kisgyermekkorától tehetségesen rajzolt, az Iskola utcai trafikos az ötéves gyermek karácsonyi lapjait vette meg a közönség számára. Gyermekrajzai arról árulkodnak, hogy képzelőereje szinte egyedülálló, jó sorsának útját minden valószínűség szerint tehetsége fogja egyengetni. ^[E410]

1922-ben beíratják a budai ágostai hitvallású evangélikus elemi iskolába. 1926–1934 között a Budapesti II. ker. Kir. Egyetemi Katolikus Reálgimnáziumban folytatja tanulmányait. ^[E397] Az érettségi évében jelenik meg a Révai Kiadónál Karinthy Frigyes fordításában a „Tom Sawyer és Huckleberry Finn kalandjai”, amelyet ő illusztrált. A könyv mindjárt három kiadást is megér egy év alatt.

1934-ben felvételt nyer a Budapesti M. kir. Pázmány Péter Tudományegyetem jogi és államtudományi karára, amiben nagy része volt édesapjának, aki ellentmondást nem tűrő módon fejezte ki ebbéli kívánságát. A fiatal tehetség álma a képzőművészeti akadémia volt és az is maradt. Kényszerűen végzi az egyetemi éveket, de közben lankadatlanul rajzol, illusztrál, több kiadónak is dolgozik.

1934-ben a Cserépfalvi Kiadónál megjelenik a Hány János kalandjai, ezután Sárközy ... Mint oldott kéve c. könyve. 1935-ben a Dante Kiadó megjelenteti Radó Lili–Kazacsay Tibor: Kis dalok az állatokról c. kottás daloskönyvet, mindegyik kiadvány az ő rajzaival. Egyidejűleg az Athenaeum Kiadótól is megbízásokat kap, együtt dolgozik Móricz Zsigmonddal, Karinthy Frigyessel, de Féja Gézával, Darvas Józseffel és másokkal is társul a népi írók közül. 1936-ban indítja a Cserépfalvi Kiadó a híres halinakötésű Nyíró József regénysorozatot, emellett gazdagon tölti meg a Francia nyelvkönyv gyermekeknek c. kiadványt. Még ez évben megjelenik ugyanitt a Magyar hitleristák, írta Katona Jenő, rajzolta Enyvvári Herbert. A gúnykönyvet bezúzzák, ezt rendőrségi eljárás követi, zaklatást is el kell szenvedniük nyíltságuk miatt. 1937-ben a Párizsi Könyvkiállításon a Hány János óriási sikert arat, az itthoni visszhang magasra emeli népszerűségét. 1938-ban a Prágai Könyvművészeti Kiállításon Bernáth Gusztáv mesekönyvei tették ismertté a kitűnő rajzok alkotóját. A rengeteg grafikai munka, a kiérdemelt sorozatos siker mindazonáltal nem akadályozta meg őt abban, hogy 1939-ben megszerezze a jogi doktori címet.

A naptár az 1938. évet mutatja, amikor egy harmadik sorstényező is beköszönt az életébe. Az első bécsi döntést⁹ követően Enyvvári Herbert, a fellelkesült jogász, máris útnak indul barátaival, hogy részt vehessen a november 11-i kassai bevonuláson. [E398] Területeink visszatérése után ő is hazatér és tovább készíti rajzait, díszíti a hírességek könyveit. A kassai mámoros eseményekről készített fényképei azonban nem a fiókba kerültek és lapultak, hanem a rajzasztalon díszleptek szeme előtt, sűrűn magukra vonva tekintetét. Így aztán a belső nyugtalanság nemhogy lankadt volna, hanem

---

⁹ Bécsben 1938-11-02-án von Ribbentrop és Ciano külügyminiszterek aláírták az I. bécsi döntést. Az átadó csehszlovák félnek nov. 5–10. között kellett kiürítenie az eredetileg magyarok lakta felvidéki területeket.

inkább csak nőtt. Ez nem is csoda, hiszen már köztudomásul szolgált a kormány és a katonai vezetés elképzelései között megfogalmazódott igény Kárpátalja visszacsatolására¹⁰ is. Nyáron Kárpátalja is visszatért, Enyvvári Herbert pedig 1939 szeptemberében önkéntesen bevonul karpaszományosként és a Magyar Királyi Gépkocsizó Lövész Zászlóalj (gyorshadtest) állományába kerül. [E399-2] Rétságon páncélos fegyvernemi kiképzést kap, itt találkozik Maléter Pállal.¹¹ Családi visszaemlékező elbeszéléseiben többször kiemelte Maléter rendíthetetlen bátorságát a későbbi páncélos csatákban, megemlítve azt is, hogy nehéz helyzetekben mindig elől ment a fegyverével és kiáltotta: „Utánam!”

Az idő kereke az 1940. évre fordul, amikor „Elhangzott a szó...”¹² s a meglett jogász nem lép pályára, helyette, mint kiképzett önkéntes páncélos a zászlóaljával nyári gyakorlatokon vesz részt, készülnek Erdély megszállására. [E402] A Szamos partján vannak pihenőben, amikor augusztus 30-án ők is talpra ugranak örömben, miként minden ember az országban, arra, hogy megjön a 2. bécsi döntés híre. Szeptember 5-én a magyar királyi Honvédség belép Észak-Erdélybe és bevonul a településekre. Ez volt a nagy pillanat, amikor egymásra borult minden magyar. A gyorsadtestnek – dálnoki Miklós Béla tábornok parancsnoksága alatt – a

---

¹⁰ A Német Birodalom 1939-03-15-én megszállta a cseh és morva területeket, a magyar királyi Honvédség csapatai pedig Kárpát-Ukrajnát. A magyar Országgyűlés 1939-06-23-án a VI. törvénycikkben hirdette ki Magyarországot és Kárpátalja egyesítését.

¹¹ Maléter Pál az 1956-os forradalom és szabadságharc mártír honvédelmi minisztere lett. A szovjetek béketárgyalásra hívták, de letartóztatták, átadták a magyar belügynek. 1958-ban kivégezték. Bátor katona volt.

¹² „Elhangzott a szó, / Zeng az induló / Győztesek megint / régi zászlaink. . . Ref.: Édes Erdély itt vagyunk, / Érted élünk és halunk, / Győz a szittyá fürgeteg, / A rohanó sereg”. Vitéz Somogyváry Gyula: Erdély induló. 1940. Az eredeti szöveg „Bérces Erdély itt vagyunk” lett volna, de a telefonon bement szöveget félreértették. Zenéjét Náray tábornok szerezte.

Kolozsvár—Dés—Naszód¹³ vonal elérése után a Székelyföldet kell elfoglalnia.¹⁴ A harci kedvet csak fokozta a hír, miszerint az itthon maradtak felajánlásából felszentelték a Hazatérés templomát¹⁵ Budapesten.

Enyvvári Herbert is ebben a seregtestben vonul, gépesített országjárásba kezd. Pisztolyával az oldalán és vázlatfüzetével a hóna alatt a gyorshadtesttel egy hét alatt jutott el a leomlott román-magyar határtól a Szamos mentén elindulva Székelyföld túlsó határáig.¹⁶ Hosszú útja alatti pihenőidőiben az egész füzetet telerajzolta és kifestette. [E401]

A családi legendárium nem őriz emlékeket arról, hogy hősünket ezt követően pontosan merre viszi a lelkesedése, ezért röviden pillantsunk a gyorshadtest délvidéki hadműveleteire, amelyekben viszont – elbeszélései szerint – részt vett, Újvidékig is eljutott, ahol

---

¹³ Szeptember 7-én a Szamos völgyében Naszódnál a gyorshadtest csapatai megelőzik a gyalogsági alakulatokat. Gyors ütemben nyomulnak előre, hiszen végcéljuk Székelyföld elérése. 11-én már elérik és megszállják Székelyudvarhelyt, Csíkszeredát és elérik a Gyimesi-szorost. 13-án a gyorshadtest eléri Sepsiszentgyörgyöt, Illyefalvát és az Ojtozi-szoros birtokbavételével befejezik a Székelyföld megszállását.

¹⁴ Nagy Magyarország Történelmi Magazin, Kárpátia Stúdió Kft., Budapest, 2010-08, 40. o.

¹⁵ A református templom története Trianonhoz kötődik. Gyülekezete az elszakított országrészekből az I. világháború után ideérkezett királyi tisztségviselőkből alakult ki. 1938-ban, Felvidék hazatérésének évében a Székesfőváros az egyháznak ajándékozta a Szabadság téri telket, amelyen közadakozásból megindult az építkezés. 1939-ben, Kárpátalja hazatérésének évében letették a templom alapkövét, és 1940-ben, Erdély hazatérésének évében megtörtént a felszentelés. A névvel az országrészek visszatérését örökítették meg.

¹⁶ A M. Kir. 3. Honvéd Gépkocsizó Lövész Zászlóalj útvonala a gyorshadtesttel: Szamos-part–Fehérgyarmat–Cégénydányád–Pecsétszeg–Naszód–Kisrobro–Mezőörményes–Székelykövesd–Nyárádszereda–Nyárádszentanna–Székelyudvarhely–Homoródszentmárton–Karácsonyfalva–Illyefalva–Kökös–Uzon.

számos veszélyes helyzetben állt helyt. 1941-04-03-án a Magyar Királyi Honvédség vezérkara mozgósítást rendelt el, amely a gyorshadtest katonáit is menetkész állapotba hozta. A haditerv részét képezte a gyorshadtest ütközetbe vetése, feladata volt – a jugoszláv erődöv áttörése mellett – Újvidéknél kijutni a Duna vonaláig és befejezni a Duna—Tisza közén harcoló jugoszláv erők bekerítését. A támadás ápr. 11-én indult meg a határvédelem ellen, majd megindult az előrenyomulás, a légierő bombázással támogatta a földi csapatok ádáz harcait. A délvidéki hadművelet ápr. 14-én befejeződött, és ápr. 21-én megkezdődött a magyar csapatok kivonása a térségből.¹⁷ [E403]

Ha lehetett volna, Enyvvári Herbert még a gyorshadtestnél is gyorsabb kívánhatott lenni. 1941-09-10-én már Oroszországban találjuk, [E403-6] ahol „Az ellenség előtt tanúsított vitézi magatartásáért a Magyar Bronz Vitézségi Éremmel” tünteti ki a hadapród őrmestert vitéz Miklós Béla vezérőrnagy a Krími-félszigethez közeli, a Dnyeper partján fekvő Tomakowkában¹⁸ aláírt okmány szerint. [E403-8,-9]

Hiába a győzelemre vitt magyar haditettek sokasága, a hősi és bátor helytállás, a szovjet hengert nem lehet megállítani. A Vörös Hadsereg tisztjei és komisszárjai hátulról hajtják pisztollyal a gyalogos katonákat, és folyvást üvöltözik: Előre! Ha valamelyikük fél az ellenséges tüztől és nem mer előremenni, akkor hátulról kap egy golyót a fejébe. Ez tömegével fordult elő. Így hát a muszka harcos félelmében ment a tűzbe, akár az előtte elesettek hullahegyén át. Ennek árán is, a szovjet hadsereg megállíthatatlanul nyomult Németország felé, mi pedig, az irtózatosságot miatt fokozatosan visszavonultunk. Az ellenséges arcvonalt a gyorshadtestet is tolt nyugat felé.

---

¹⁷ Nagy Magyarország, 2011-03, 36. o.

¹⁸ A hadi helyzet részletes leírását l. Németh Péter (szerk.): A nyíregyházi huszárok hadinaplója. Nyíregyháza, 1993, 73. o. Jósa András Múzeum Kiadványa 35.

Így eshetett meg, hogy Enyvvári Herberték is már Odesszáig hátráltak, amikor ő szilánkot kapott a hátvédharcban. Hátravonták és hazaszállították Budapestre, hogy műtéttel eltávolítsák a repeszt. Igyekezett gyorsan felépülni, és visszakérte magát a frontra a bajtársaihoz. A kijutáshoz a leggyorsabb utat választotta. Felkérérdzkedett egy javításról szintén a frontra visszatérő német bombázó repülőgépre. A német pilóta maga alá ültette a géppuskalövész helyére, a vidám fickók pedig, fogadásokat kötöttek fölötte arra, hogy fog-e hányni a levegőben vagy nem. A pilóta igyekezett bravúrosan repülni, de a mi emberünk mindent kibírt a távoli leszállásig, így itt is nagy lett a becsülete a fegyvertársak előtt.

1943 márciusában itthon van és apja nyomására becsületes munkához kell kezdenie. [E399] Ekkor belép a Magyar Nemzeti Bankba, jogászként dolgozik nem nagy kedvvel. Annál inkább örömet leli kedvenc foglalkozásában, sokat rajzol, ezen a nyáron illusztrálja a Radnóti Miklós által fordított Don Quijotét. Együtt dolgoznak három hétig Leányfalun. A költő és a háborúban sok mindent látott, szintén fiatal rajzművész között mély és őszinte kapcsolat sarjadt. Az itthoni látszólagos nyugalom azonban ellenhatást szült, harckészséget gerjesztett Horthy Miklós katonájában, aki ennek köszönhetően otthagyta hivatalát.

Annyit tudunk, hogy 1944 nyár elején újra frontszolgálatra jelentkezik, júl. 30-án a Kormányzó úr előlépteti tart. hadnaggyá. [E403-07] Szept. 7-én küldi az első tábori postai levelezőlapot, [E404] a többiben általában cigarettát, rumot, fehérneműt, kesztyűt kér küldeni. A cenzúrázott, ezért semmitmondó lapokból nem tudunk tájékozódni holléte felől. Okt. 18-án írja egyetlen, valamit sejtető jelentését: „Rengeteg mindenem mentem keresztül, sokat fogok tudni mesélni. Nincs okotok szégyenkezni miattam.” Ekkor már a hortobágyi, más néven alföldi páncéloscsatában lehet bevetésen, hiszen később többször említette részvételét a „nagyszalontai tankcsatában”. Ennek bizonyosága lehet, amit ír: szept. 13-tól e napig

nem volt pihenőben. Az alföldi páncéloscsata okt. 31-én a német hídfők feladásával ért véget, az utolsó tábori postai lap keltezése nov. 4. A magyar Alföldért folyó harcok során Nagyszalonta sokat szenvedett, a szovjet csapatok fosztogattak, raboltak és gyűjtogattak, a városban szovjet-oláh pusztítás söpört végig. Nem tudjuk, mikor kapta, de ekkor már birtokában volt a Magyar Ezüst Vitézségi Érem.

Folytatódik a visszavonulás, a gyorshadtest is hazafelé hátrálva harcol. Enyvvári Herbert útját nem tudjuk követni, de azt tudjuk, hogy december 24-én Vecsésnél megsebesül, láblövést kap, a legénye hozza fel a Szent János Kórházba. Karácsony másnapjára a Vörös Hadsereg körülrója a fővárost, megkezdődik Budapest ostroma, hőünk ezt a kórház pincéjében éri meg. A család emlékezete szerint megkapta a Magyar Arany Vitézségi Érem kitüntetést is. Hazafias és harcos lelkesedéséből bátor katonai cselekedetek születtek, amelyekkel a Székely Hadosztály¹⁹ legendás szellemét ő maga idézte fel bajtársai számára, hiszen mindig első volt a küzdelemben, és utolsó a visszavonulásban. Ezért kapta jutalmul a lövedéket, amely hősiességének igazolásaként a lábszárába fúródott. Elmondható, hogy amit a Székely Hadosztálynak nem sikerült végigvinnie, azt Enyvvári Herbert – ha

---

¹⁹ A frissen toborzott székelyekből és számos egyéb alakulatból szervezett Székely Hadosztály Erdélyt akarta visszaszerezni Kratochvil Károly vezetése alatt. Mialatt 1918. december 1-ére a román nemzetgyűlés napjára különvonatokkal szállították az erdélyi románságot Gyulafehérvárra, addig az Erdővidékről előző éjjel dőcögő szekereken egyre csak érkeztek a családjukat, szülőföldjüket, hazájukat féltő székelyek a vasútállomásra, ahonnan páncélvonat vitte őket fegyvert fogni, Kolozsvárra. Nemsokára harapófogóba kerültek, amelynek egyik szára az oláh csapatok, a másik a bolsevista vörösök voltak. Mivel egyik féllel sem lehetett szövetkezni a másik ellen, nem maradt más hátra, mint 1919-04-26-án letenni a kardot. Rövid fennállásukkal és hősiességükkel mindazonáltal kellő pillanatban meg tudták akadályozni a magyarok lemészárlását és a polgárháborút.

csupán személyes változatban, de – megvalósította. Eljutott, felszabadította Erdélyt és Székelyföldet. Fegyverrel és ecsettel.

Amikor a Vörös Hadsereg gyűrűje Budakeszi felől a kórháznál is bezárul, beözönlik a szovjet fegyveres martalócok első hulláma. Az egyik ápoló apácanővért sikerül megkaparintaniuk és sorban, erőszakkal magukévá tenni. Enyvvári Herbert, aki ekkor sebesülten feküdt a közeli szenespince egyik rekeszében, tehetetlensége okán életében először sírógörcsöt kapott.

1945. február 13-án Budapest elesett, elkezdődött a szovjet megszállás, a befogott hadifoglyokat pedig, tömött vonat-szerelvényeken vitték ki a Szovjetunió távoli munkatáborába.

Enyvvári Herbert ekkor még a kórház pincéjében lábadozott. Ezt követően első jelentkezése márciusban történt ^[E405] egy kis papírszeletre ceruzával írt üzenet formájában: „Sajnos nem tudtam itt maradni. Egy pár szerencsés protekcióson kívül, akiket elengedtek, mindenkit elvisznek, hogy hová, azt nem tudjuk”. Cím: „Enyvvári Jenő, Budapest II. Bimbó út 36. Aki átadja, jutalomban részesül a címzettől”. Feltételezésünk szerint ekkor már egy budapesti gyűjtőtáborban számolta napjait, ahonnan a kis cédulát apróra hajtva kidobta az utcára, és sorsára bízta. Egy járókelő jóvoltából ez aztán elkerült a címzetthez. A levélküldések később is ilyen módon történtek. Április végén újabb üzenetet hozott a család címére egy ismeretlen: „befeküdtem a gyengélkedőszobára egy ismerős orvos révén. Remélem, hogy így egy kicsit többet fogok kapni enni. Nagyon éhes vagyok, adjátok el az órámot [...] kérek egy kiló szalonnát, egy kiló hagymát, dohányt, meg cigarettapapírt és szappant”. Egy hónap múlva egyszer csak megszűnik ez a nyomorúságos tengődés. Egy másik váltja fel.

Május 30-án kelt a rákövetkező hír: „Elhoztak Pestről vonattal (mivel a lábam miatt nem tudtam gyalog menni) Ceglédre a páncélos laktanyában lévő fogolytáborba. Ide gyűjtötték össze az egész országból azokat, akik nem teljesen munkabírók. Itt újabb válogatás

van.” Cím: „Enyvvári Jenő, Budapest II. Bimbó út 36. F: dr. Enyvvári Herbert hdgy. huszárlaktanya, Cegléd.”

Július 21-én ezt írja: „Újra összeírták a betegeket az itt maradt kb. 400 ember közül, és a listájukat felküldték Pestre a GPU-hoz felülvizsgálás végett. Én is rajta vagyok, de az nem jelent semmit, mert a múltkor is felírtak, de a GPU kihúzta az összes tiszteket. Most sem várok jobbat. Állítólag, ha az itt összeírtak kb. 200-an elmennek, úgy az itteni maradékot hozzácsapják valami más táborhoz. [...] Állandóan drót mögött vagyunk és örökkel körülvéve. Egy pár nap múlva már hét hónapja lesz. Talán nem hiszitek el, de akármelyik pillanatban szívesen odaadnám a fél karom, vagy lábam, ha szabad lehetnék.”

Augusztus 13-án – mintha mennyei beavatkozás történt volna – ismét szabad emberré lépett elő. Az igazolvány ^[E405-8] szerint: „Dr. Enyvvári Herbert t. hdgy... a ceglédi fogolytáborból elbocsátva átvétetett. Nevezettnél levő kincstári ruházat és felszerelés és pedig 1 nadrág, 1 zubbony, 1 sapka átadására a lakóhelyéhez legközelebbi központhoz utasított.” Neki ennyi éppen elég lehetett, hiszen 43 kilójával egyéb felszerelést viselni sem lett volna ereje. Könnyű szívvel indult haza, de bizony beléköltözött a bánat, amikor ráébredt arra, hogy a várbeli Ilona utcai szép lakásuk bombatalálat következtében teljesen elpusztult. Így aztán Paula nagynénjéhez ment, aki kibombázott családjukat már befogadta rózsadombi lakásába, a II. ker. Bimbó út 36. számú oroszlanos házba.

Lehet, hogy amit Vecsésen kapott, a lábába lőtt ellenséges golyó, valójában egy angyaltól szállt küldemény volt a hősnek, akit meg kell menteni. Jó sorsához tartozó üzenet volt ez. Hiszen, ha meggondoljuk, amikor Enyvvári Herbert februárban a Szent János kórház pincéjében gyötrődik, akkor Rákóczy Imre már hadifogolykoszton élt Moszkva környékén. Talán ő is szívesen megváltotta volna ottani sorsát egy korábbi láblövessel.

1945-ben igazolták, visszament a Magyar Nemzeti Bankba beosztott munkaügyi jogászként dolgozni. Mindjárt arcába kapta a marxista leninista eszme nagy jelmondatát: „Nálunk legfőbb érték az ember”. Az ő esetében a legfőbb érték a tehetséges főnöke volt, aki azelőtt fűző- és melltartókészítő kisiparos volt. Ez a szociológiai jelenség valósította meg akkor a társadalmi mobilitást, amelyben a fent voltak lekerültek, s helyükbe az ilyenek felkerültek.

A bankban ismerte meg Rákóczy Évát, a kétgyermekes szép özvegyasszonyt, akivel 1948-ban összekötötte életét. Házasságukban Péter nevű gyermekük született 1952-ben.

Életében mindig és minden eszközzel ellenállt az elnyomó hatalmak gépezetével szemben, a háború után a sorvasztó béke idején is. A kommunizmus alatt a bankban (!) két szatyor krumplival a kezében állta végig a kötelező hivatalos ünnepi gyűléseket, hogy ne kelljen kényszerűen tapsolnia.²⁰ A szovjet-magyar labdarúgó mérkőzés közvetítése alatt otthon a rádió mellett buzdította hazai csapatunkat, és öblös hangerővel adta tudtára a családnak, hogy a kirendelt szovjet szurkolókat, a szotyolázó vörös csillagos katonákat milyen gyártmányú golyószóróval tudná leszedni a stadion lelátójáról. 1956-ban a Magyar Nemzeti Bank Forradalmi Bizottságának tagjává választották. [E406]

1972-ben megözvegyült, 1984-ben halt meg, az Óbudai Temetőben a családi sírba helyezték örök nyugalomra. [E407]

A *Leimstädter*ről Enyvvárirra magyarosított Herbert éppúgy jól illeszkedik az ősi magyar Rákóczy-családba, mint *Petrovics* Petőfi Sándor, *Áchim* Gyóni Géza vagy *Freissberger* vitéz Somogyváry „Gyula diák” és még sok Kárpát-medencei őstehetség a művelt világ köztudatába. Végül is az számít, hogy kinyilatkoztatásai és

---

²⁰ Abban az időben besúgók figyelték az emberek viselkedését, és aki például nem tapsolt egy kommunista gyűlésen, azt jelentették a párttitkárnak. Az ilyen megnyilvánulásoknak rendszerint következményei lettek.

cselekedetei által az emberfia hová sorolja be önmagát. Magyar az, aki annak vallja magát, aki sorsközösséget vállal igaz történelmi múltunkkal, akinek fáj Trianon. A Rákóczy-család érdemteli múltja Enyvvári Herbert életpéldájával válik történelmileg teljesebbé. A Rákóczy- és a Veress-család vele együtt tekinthetők a magyar történelmi és népi hagyományok elmélyült folytatóinak és avatott képviselőinek, a nemzeti gondolkodás megtestesítőinek. Míg az édesapa Veress Tibor a hősi halálával, addig Enyvvári Herbert, a nevelőapa, egész életével hozott áldozatot a családjáért, [E408] [E409] ezért mindkettőjük emléke egyaránt örökítésre méltó a leszármazók számára.

Veress Orsolya (1945–)

- a. 1. testvére: **Veress Éva** gyógyszerész * Budapest, 1943-12-16 ○ Perjés Géza történész, Budapest, 1975-06-19.
- b. 2. testvére: **Enyvvári Péter** grafikusművész * Budapest, 1952-09-05 ○ Sztankó Judit grafikus, Budapest, 1974-11-16.
- k. férje: **Miklauzič István** közgazdász dr., történelemkutató * Budapest, 1942-09-17 ○ Budapest, 1967-05-15. [E426]

Született Budapesten, 1945-02-04-én. [E417-1] Születésének előzményeit és körülményeit a budai ostrom alatt Rákóczy Éva életútjában olvashatjuk. Az akkori borzalmak csak abban különböztek Dante poklától, hogy míg ott a bűnösök gyötrődtek, s egyetlen, ám hiábavaló céljuk a büntől történő megszabadulás volt, addig az ostrom alvilágában az ártatlan lelkek szenvedtek és vesztek oda. Volt azonban egy hasonlóság is, mégpedig a tornác lakóinak sorsával, akik leginkább csak a kereszténység iránti vágyakozástól szenvedtek. A Pokol e szintjéről volt remény a szabadulásukra, amikor majd eljőve a Mennyországból a Megváltó, és felvivé a

mennybe a lelkeket. Ugyanez a remény adott erőt az ostrom túlélőinek, akik a végén valóban felkerültek az óvóhelyekről a földi értelemben vett fenti világra. Az ostrom szülöttje is feljutott.

Ha az akkori újszülött manapság bármikor lemegy a Szász Károly utca sarkán árusító élelmiszerüzletbe, mindig meg tudja mutatni világra jöttének pontos helyét. Most az alagsori szinten azon a helyen vannak a boros polcok, ahol az ostrom alatt a pincében egy íróasztal volt, amelyen ő a világra jött.

Édesanyjának az ostrom megrázkódtatásainak és a hosszú koplalásnak következtében nem indult meg a tejelválasztása. Megjött azonban a segítség. A háború után, amikor a Nyiredy-család hazajött Ausztriából, a Margit körút 48-ba Rákóczyékhoz jöttek lakni mindnyájan. A 11 éves Zsolt hirtelen fontos ember lett. Orsikának ő ment mindig tejért a Garas utca és Filler utca sarkán lévő tejelosztóba, amit a zöldkeresztes nővérek szerveztek meg. Azért őt küldték, mert gyermek volt, őt az oroszok nem vihették málenkij robotra.²¹

Hiába volt anyatej, a figyelmes családi és orvosi gondozás, Orsolyának születése óta állandóan begyulladt a füle, elgennyesedett, nem tudták kigyógyítani, és a csontok ellágyultak. Emiatt műteni kellett, a füle mögött bal és jobb oldalon is meg kellett lékelni a másfél éves gyermek fejét. A műtétre 1946-ban az OTBA kórházában [*ma Kút völgyi Kórház*] került sor, a leghíresebb fül-orr-gégész Greguss professzor operálta. „Amikor hazajött a kórházból, úgy nézett ki, mint a Kis Mukk. A nagyi csinált neki egy sötétzöld pongyolából egy slafrokot, a fejére óriási fehér turbánt, a sok betömött tampon miatt. Akkor még nem volt antibiotikum. Nővére

---

²¹ Valójában akkor már nem vittek senkit málenkij robotra, de a megfélemlített lakosság ebben a tévhitben élt. A szovjeteknek engedélyezett háromnapos szabadrablás is már a közelmúlté, de ha magányos szovjet katonák mégis bementek zabrálni egy házba, a lakók „Patruj! Patruj!” kiáltással hívták a katonai járőrt, amely azonnal elvitte ezeket.

úgy megijedt a testvérétől, hogy bebújt az ágy alá” – mesélte el idősebb testvére.

A lábadozás után, amikor már kijárhatott a szabadba, általában a Rákóczy nagypapa vitte le őt játszani nővérével együtt a felrobbant Regent-ház kerítéssel körülvett romhalmazát kikerülve a Mechwart térre. Néha még csatlakoztak hozzájuk Veress Lóránd felesége és lányuk Cecilke, és 1952 után a kis Enyvvári Péter is. [E418] Ezek a találkozások voltak a nagyobb család együttlétének utolsó jelenetei.

[E419]

Orsolya a nővérével együtt a Margit körüti Általános Iskolába járt, nővérének igen jól, neki annál kevésbé ment a tanulás, a matematika kísértett leginkább az ártó szellem képében. Nagy kedvvel járt viszont úszni a Margit Szigeti Sportuszodába, egyre erősödött ebben a sportágban. Tizennégy éves volt, amikor egyik nap lázasan szállt a vízbe és erőteljesen úszni kezdett. Ennek rövid idő múltán az lett az eredménye, hogy pulzusa magasra szökött, rosszul lett, úgy húzták ki a medencéből. A Heim Pál gyermekkórházba szállították, ahol fél éven keresztül kezelték szívizomgyulladás miatt. Ennek következtében tanévet kellett ismételnie, kétszer járta a nyolcadik osztályt. Testnevelés alól a jövőre nézve teljes felmentést kapott. [E420]

1960-ban felvették a pesti Veres Pálné Gimnáziumba, amely akkor rangos oktatási intézménynek számított. Kitűnő tanárai, de még remekebb osztálytársai voltak, az osztály a végén egy nagy házibulizó társasággá is alakult. [E421] Az irodalomban magas szinten járó Orsolya érettségijének a leggyengébb láncszeme a matematika volt. Mentőkérdésként a Pitagorasz-tételt kapta, amellyel végül sikeresen vette az akadályt, 1964-ben érettségi vizsgát tett. [E422]

Édesanyjához hasonlóan, a megízlelt szabadság első fokára ő is a táncolással lépett fel, igen jól táncolt és vitte magával a társaságot. [E423] Viszont szintén késedelem nélkül állásba kellett mennie, az Országos Széchényi Könyvtárban lett könyvtáros gyakornok. Itt érte

az első felnőttkori meglepetés az életében. Hamar kiderült, amiről sejtése sem lehetett, hogy a könyvtár kiszolgáló személyzetének nagy része olyan emberekből áll, akik mindahányan valamilyen módon szenvedtek a kommunista önkény alatt – főleg az 1956-os megtorlások miatt – és szembenállásuk miatt priuszosok²² voltak. Néhányukat rendszeren tönkre is verték. Ők az intézményt – szigorúan maguk között – gróf Széchényi Könyvtárnak hívták, nemcsak a rendszerrel szembeni mérhetetlen undoruk miatt, hanem, mert ő alapította a tékát 1802-ben a Magyar Nemzeti Múzeum épületében. Ezt a menedéket burkoltan a főigazgató biztosította. Orsolya ezekkel az emberekkel gyorsan megtalálta a lelki kapcsolatot, hamar befogadták és mindenki igazán jól érezte magát ebben a parázsló közösségben. Mindennek ellenére, a kisebb főnökök között volt egy kiszolgált ávos²³ is, aki élvezettel tartotta csendes félelemben az üldözötteket. Ennek legszorosabb kapcsolata – nem véletlenül – a személyzeti vezetővel volt, ezek voltak akkor mindennek urai, állandóan szaglászta az emberek után. Ez ott egy nő volt, akinek mindig centiméterszalag lógott a nyakában, akkor is, amikor Orsolyát kikérdezte és felvette a munkakörébe, amivel élénk csodálkozást váltott ki a fiatal lányból. Kiderült, azért volt ez a kabalája, mert a kinevezése előtti eredeti foglalkozása varrónő volt.

A munkájához szükséges szakmai képezést 1967-ben szerezte meg, [E424] onnan kezdve könyvtárossá lépett elő. Ezt a foglalkozást

---

²² A priusz jelentése: „büntetett előéletű”. Az erkölcsi bizonyítványban szerepel ez a megbélyegző kifejezés. A büntettesek nyilvántartásában szereplő személy nem tölthet be felelős munkakört. A kommunizmus igazságtalanul elítélt ellenségei „priuszosok” voltak.

²³ Óvári Sándor alhadnagy, vallató nyomozó a Markó utcai ÁVH részlegnél. A Magyar Földalatti Front perben az ő munkájának is köszönhetően kilencen 10–15 év börtönt kaptak, egy fő életfogytiglant, egy fő öngyilkos lett, egy főt halálra kínoztak. [Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon 1945–1956. Alpha Publications, USA, 1079 De Kalb Pike, 1978, 100., 154. o.]

nagyon meg is szerette, és egészen nyugdíjazásáig lelkesen végezte. A munka természetesen nem vonta el figyelmét és energiáját vidám baráti körétől, a házi táncestek továbbra sem maradtak el. Az új ismerősök között már feltűnt későbbi férje is, aki attól kezdve nem vette le róla a szemét. Ő is rendezett házibulikát, az egyikre meghívta Orsolyát is a barátnőjével, és igen jól érezték magukat, végigtáncolták a rock and roll számokat, utána meghallgatták a Tannhäuser-nyitányt és más klasszikusokat is. A két társaság jól egymásra talált, amiben aztán Orsolyát is végleg megtalálta az udvarlója, és megkérte a kezét.

„Rendben van Miki, hogy most segédmunkás vagy, de talán csak van valamilyen komolyabb célod is?” – hangzott el a mondat leánykéréskor Herbert papa szájából. Ebben ki nem mondottan benne volt az is, hogy ugye, el fogod tudni tartani a lányomat és majd a családotokat. A régi elvárások és érvényesülési lehetőségek egy úri vagy polgári családban ekkorra már megszűntek létezni, fel sem merültek, mert a háború utáni megszállással együtt ezek is elhaltak. Akik eltávoztak az élők sorából, a régmúlt minden emlékét levitték magukkal a föld alá, a főszolgabíró, a katonatiszt, a tisztviselő társadalmi rangját ugyanúgy, mint egy gammás műszerész vagy egy saját földjén gazdálkodó parasztcsalád közmegebecsülésnek örvendő tekintélyét, a barbár kezek által elragadott aranykarórák és ezüst gyertyatartók utolsó látványával együtt. Aki megúszta a háborút és utána békén hagyták, vagy éppen még nem került sor reá, annak csak egy ösztönös célja volt, hogy „egyenlő” lehessen mindenkivel, ne magasodjon ki semmilyen tekintetben, mert akkor vége, akkor lebukott és előveszik valamilyen koholt váddal. Eljött a szürkeség ideje, amiben az idő is kínzóan lassan haladt. Szóval, nemes Rákóczy Éva, és dr. Enyvvári Herbert „Horthy Miklós legszebb katonája” leányának, Orsolyának a kezét egy múltban hírnevet szerzett család sarja kérte meg, aki az igazolványa szerint éppen anyagmozgató segédmunkás beosztásban dolgozott. Jó volt ez így akkor, hiszen

szerencse, hogy a nagypja és apja börtönvevei után, a volt „ikszes” fiatalembernek sikerült eljutnia az érettségiig, és fizikai munkásként esti szakon továbbtanulást tervezhetett egyáltalán. Ezt ő – mint történt – meg is ígérte, majd természetesen be is tartotta. A jegyben járásnak így hát nem volt akadály. [E425]

1967. május 5-én került sor az esküvőre [E426] a Rákócziánium Rózsadombi Krisztus Király Templomban, Veress Orsolya könyvtáros Miklauzič István fizikai munkás felesége lett. [E427] Az esküvői vacsora után már első önálló lakásukba mentek haza, az I. ker. Vérmező u. 6. fsz. 1. szám alatti albérletükbe. [E428] A bérbeadó egy idős zsidó ember volt, aki szintén a Széchényi Könyvtárban dolgozott és nagyon kedvelte Orsolyát. A rokonszenv táptalaja leginkább az volt, hogy az öreg mindig tőle kért átmeneti kölcsönt, amikor a kártyán vesztett. A szomszéd szobában az öreg rokona, Rákosi Mátyás unokahúga lakott, akit az egész kerület mélyen megvetett. Ezen felbátorodva Orsolyáék jól felhangosítva hallgatták a müncheni Szabad Európa Rádiót, ezzel bosszantva a vén kommunistát. Ilyen csínyekért akkor már nem vitte el az embert az ÁVH, mert már régen átalakult titkos rendőrséggé, és más indítékokkal kereste a kiszemelt áldozatokat és csapott le rájuk.

Mindketten dolgoztak a munkahelyükön, Miki tanult az estin, de azért a szórakozás is megvolt. Egyik alkalommal nagy nehezen sikerült jegyet szerezniük a Nashville Teens rock-zenekar koncertjére a Kisstadionba. Nagy szám volt ez 1968-ban, hiszen egy amerikai együttes jött el játszani, először egy vasfüggöny mögötti kommunista országba. Lázás várakozás előzte meg a kirívó eseményt, amiben a rendőrség és a besúgók is részt vettek, titokban keményen készülődtek a szabadságért rajongó fiatalok megleckéztetésére. A kezdés kora délelőtt volt, a hatalmas tömeg dugig megtöltötte a kisstadion állóhelyeit is, akik nem fértek be, azok nagy karéjban vették körül a stadion kerítését és kívülről hallgatták a rock and roll ritmusát, az őrzítő élő zenét, majdnem mindenki amerikai

farmernadrágban. Amikor a ráadás is elhangzott, a tömeg lassan elindult lefelé a lelátókról, a kijáratoknál folyt a kiözönlés. A sűrű tömeg a Thököly úton torlódott össze és vidáman hömpölygött a Keleti pályaudvar felé. A villamosokat, buszokat leállították, ezért csak gyalog lehetett menni. Ahogy a fiatalok beértek a Rákóczi útra, hirtelen megtorpantak, mert rendőrautók, lovas rendőrök és gumibotos fakabátok²⁴ szűkítették le az utat a főút baloldali járdájára. Az ide bepréselt fiatalságot elkezdték teljes szélességben a falhoz nyomni, gumibotozni, ahol ellenállás tört ki, oda beugrattak a lovas rendőrök és kardlapozni kezdtek. Ijedtében a tömeg be akart menekülni a lakóházakba, de azok kapuit a házmesterekkel már előre bezáratták. Közben a kék nyitott rabszállító autók a járda mellé gurultak, hogy a félig agyonvert járókelőket ezek padjaira felhajthassák. A teli autók elmentek, újak érkeztek helyettük. Amikor észrevették a zsaruk, hogy egy teljes sebességgel robogó teli villamoson akar kimenekülni egy rakás ember, autóikkal szirénázva a sínre hajtottak. Az embereket lekergették, ütlegelni kezdték, akik halálfélelmükben eliramodtak mindenfelé. Egy fiatal lány úgy megrémült, hogy nekirohant egy óriási kirakatüvegnek, azt betörve beesett a kirakatba, vélhetően a hátsó kijárat felé elinált, a többiek utána. A vagány villamosvezetőt kirángatták a fülkéből és ájultra verték, majd egy rendőrautóba tuskolták. A bántalmazás futószalagon ment egészen a Blaha Lujza térig, ahol már alig volt épkézláb tartású ember. Ott igazoltatták őket, és mindenki, mint a megvert kutya, ment az útjára. Orsolyának azért nem esett bántódása, mert a Mikivel volt, aki aznap farmerja helyett „szégyenszemre” öltönyt viselt, lévén előtte egy szigorlata a főiskolán, ahonnan egyenesen ment a stadionba. Ott kissé gátlásosan ült emiatt, de

---

²⁴ Fakabátnak v. zsarunak nevezték gúnyosan a faragatlan gyalogrendőröket, akik rendszerint alig iskolázottak, és a fenyegetések, az ütlegelés, a hajlenyírás, a farmernadrágok szétvágása volt a kedvenc játékuk, ezért minden ember lenézte őket.

utólag már hálásak voltak ezért. A járdára ugrató lovas rendőrök ugyanis őket nem lökték fel, a gumibotosok pedig, mindig másokra suhintottak, hiszen az öltönyös fiatalember látszólag nem volt huligán.²⁵ Most először Orsolyának is sikerült megélnie mindazt, amivel sokan mások már többször találkoztak. Az eseményről a hír hivatalosan nem jutott el Nyugatra.

A következő házibulin a „huligán társaság” megemlékezett J. F. Kennedy meggyilkolásának ötödik évfordulójáról. Az egész lakásban minden fény leoltva, gyertyafényben úszott minden szoba, és Cinzanot ivott mindenki Cinzano hamutartóból. Utána farmerban rángatták egymást a párok, tombolt a rock and roll. Feketén vásárolt kis hanglemezekről vagy a Mambó magnóból szóltak a slágerek a bálványok hangján, Elvis Presleytől, Little Richardtól, Paul Ankáig és másokig. Ez volt a nagy Nyugat, az elzárt kis keleti medence lakott zugaiban.

A családban az egyéb örömeket hirtelen felülmúlta egy még nagyobb öröm, bejelentkezett az elsőszülött gyermek. Egyik este egy festőművész barátjuk tárlatnyitó ünnepségén illett megjelenniük. Jól telt az este, jól esett egy korsó sör is, de éjjel már nem volt idő ezt kipihenni. Egy kis riadalom, gyors öltözködés és már hajtott is a mentő az István Kórházba. 1969-04-07-én reggelre megszületett Miklauzič Márton.

1970-08-14-én megszületett Miklauzič Bence, így az albérleti szoba megtelt. Az élet hangosabb lett a hónapos szobában, de – a szomszéd sánta nő gonoszkodása ellenére – vidámabb is, mint addig volt. Papi sokat volt távol, egyszerre dolgozott a munkahelyén, utazott külföldre, készült a diplomára, nyelvvizsgákra, ahogy

---

²⁵ Huligán: legközelebb a *bandázó fiatalok* jelentéshez állt közel ez a kifejezés, mert a baráti társaságok valóban ún. *galerikben* jártak az utcán vagy mentek táncolni, emellett utálták a kommunista rendszert. Az utóbbi volt a legnagyobb bűnük a hatalom szemében, ezért ragasztották a fiatalokra ezt a garázdaságot jelentő megnevezést.

mindezt annak idején, leánykéréskor megígérte. A gyermekek a Mamira maradtak, ők hárman álltak helyt a mindennapok nehézségeivel szemben.

Szerencsére ez a létszám a következő évben átköltözött az új, immár önálló otthonába, a III. Lajos u. 47/a. III. emeleti egyszobás garzonlakásba. Az új hajlékba költözés Juhász István nagyapának volt köszönhető, akié ez a lakás volt. 1971-ben éppen el akarta adni, mert igen nagy szüksége volt pénzre, hiszen a kommunista rendszer olyan nyugdíjat folyósított a löelemképző világhírű feltalálója számára, „amelyből feleséggel megélni nem, csak feneketlen nyomorúságban tengődni lehet” – mint írta egy kérvényében. Mégis, amikor meghallotta unokájának lakásproblémáját, átköltözött felesége lakásába, és átengedte a lakást a fiataloknak, azzal, hogy a vételárat részletekben fizethetik ki havonta. Okirat nem született, a fiatal család szépen élt az új helyen és sok éven át fizette a törlesztéseket. Jobb családokban ez így természetes. Az új lakóhelyen nagyon szerették a kicsik azokat a kirándulásokat, amikor apjukkal felgyalogoltak a szemközti Kecske-hegyre, és onnan integettek a Maminak, aki nagy fehér törülközőt lengetett vissza az emeletről. Ők meg kiabáltak neki és nem értették, hogy miért nem hallják anyjuk válaszát. [E429] [E430]

1975-ben két jelentős változás is beállt a családban. Orsolya [E431] valahol a városban összefutott egyik Széchényi könyvtáros barátnőjével, aki elújságolta, hogy most hagy ott egy nagyon jó munkahelyet. Ez a szintén osztályidegen úrilány elmondta, hogy a KISZ (Kommunista Ifjúsági Szövetség) Központi Iskoláján ő a könyvtáros, önállóan dolgozik, nem kell reggel pontosan befutni és jól fizetnek. Egy ára van ennek a jó helynek, hogy be kell fogni az ember száját, mert nem derülhet ki az ottaniak által gyűlölt nemesi származás. Ahogy megbeszélték, úgy lett. Az egyik úrilány

bejánlotta a másikat a kommunista intézménybe²⁶ s így Orsolya kikerült a nagykönyvtári, eseménytelen futószalagszerű olvasószolgálati munkakörből egy lazább és nem elviselhetetlen fiatal társaságból álló környezetbe. A kommunizmus üldözöttjeinek menedékhelyéről, a Széchényi Könyvtárból, így került a kommunista üldözök gyűjtőhelyére. A férje szinte állandó távolléte miatt ez volt az igazi megoldás, hiszen munkába menet előtt az egyik gyermeket mindig az óvodába, a másikat az iskolába kellett elkísérnie, délután ugyanez ment ellenkező irányban. Aztán bekövetkezett az, amitől tartani lehetett. Egy szép napon behívatta az igazgató, és „elbeszélgetett” az új könyvtárossal, sajnálkozván egyben afelett, hogy felnőtt létére még nem párttag. Egy ilyen megjegyzés akkor felért egy válaszut felkínálásával, miszerint vagy belép az ember, vagy jó esetben kirekesztéssel eléri, hogy az illető kilép. Orsolya az előző lépést választotta és belépett.

Ennek a munkahelynek volt még egy nagy előnye. Balatonaligán volt egy pártüdülő, ahová két évente családosan lehetett menni nyári üdülésre olcsó és színvonalas ellátással. A család ide is járt nyaralni, a közbenső években pedig, a NIKEX Külkereskedelmi Vállalat üdülőjébe, amit Miki intézett a cégénél. Évekig így teltek ezután a vidám nyarak, a gyerekek sok élményt gyűjtöttek. [E432]

A felcseperedéssel egyidejűleg az élettér némiképp kitágult, az egyszobás garzonlakás egyre szűkebbnek bizonyult. Ugyanebben az évben a család egy kétszobás lakásba tudott költözni a XII. Győri út 1. I. emeletén, amelynek sarokszobája egyenesen a Déli pályaudvarra nézett. [E433] [E438] A gyerekek az elején szabadidejük nagy részét az ablakban töltötték, szemük előtt húztak ki a balatoni vonatok és tűntek el az alagút szájában. A Miklauzič család a házban egyedül

---

²⁶ Tudni kell, hogy a KISZ-ben ún. politikai munkatársak dolgoztak, akiknek származását leellenőrizték. Az ún. polgári alkalmazottaknál ez nem volt előírva, akár lyukas önéletrajzzal is lehetett ott dolgozni.

azzal a családdal került bensőséges viszonyba, amelynek tagjait az ÁVH keményen meghurcolta. Karcsi bácsit²⁷ a recski fogolytáborba internálták követ törni és többször is megkínozták. Erre azzal szolgált rá, hogy amikor a kommunista pártvezetéstől parancsot kapott a Péti Nitrogénművek főmérnökeként, hogy gyorsítsa fel a vegyi folyamatokat a termelés fokozása érdekében, ő ezt megtagadta, mondván, hogy felrobbanhat az egész üzem. Munkaverseny szabotálásának vádjával ekkor letartóztatták, tanítónő feleségét kirúgták az állásából, aki két kislányával együtt a megvetésektől félve és elbújva élt mások kegyelemkenyerén. Ez meg is látszott Magdi néni idegrendszerén, akinek Orsolya időnként gondját viselte, amíg lehetett, a végén megbomlott elmével érte utol a halál. A Miski család élettörténete is beépült a Miklauzič család történetébe.

1976-ban – a lakástörlesztések letelte után – a család hozzájutott első autójához, egy Trabant kombit sikerült venni, ami nem volt könnyű feladat a hiánygazdaságban, mert mindenért sorba kellett állni. Nem így a hatalom szervezetei, amelyek külön keretet kaptak hiánycikkek beszerzésére sorbaállítás nélkül. Orsolya ezt is el tudta intézni, mint azt is korábban, hogy vehessenek egy mosógépet. Abban az időben a nyugati fogyasztói társadalom fogalma még csak hírből sem volt ismert a magyar dolgozó nép körében.

A mindennapi szürkeség érzete évente egyszer szállt fel az emberek életéből, ez mindig március 15-én volt érezhető. Az állam is fellobogózta egy kicsit a várost, fakó hivatalos beszédek hangzottak el az egykori '48-as forradalomról, amelynek szellemi öröksége – mi sem természetesebb – 1919 volt. Álságos ünnepek voltak ezek külsőleg, az élőképhez hozzátartoztak a lovas rendőrök éppúgy, mint

---

²⁷ Miski Károly Erdélyből származott, a családnak Abrudbánya környékén voltak bányái, négy nyelven beszélt. Trianon után átjött, később a Horthy-kormány idején a VKF kémje lett ezredesi rangban. (Ezt Orsolyáék akkor még nem tudták, ezt Miklauzič Istvánnak mondták el az Állambiztonsági Történelmi Levéltárban 2012-ben.)

a civilben szaglászó zsaruk. Bensőleg azonban az emberek elérzékenyülve gondoltak forradalmár és szabadságharcos elődeink életére, hősiességére és halálára. A Miklauzič család is járt az ünnepségekre. Ha a papa éppen külföldön volt, akkor bizony Orsolya ment tüntetőleg a gyermekekkel ünnepelni, hiszen a Rákóczy-család legkisebb utódjainak is idejében fel kellett zárkózniuk a múlthoz. Történnék említés egy közjátékról is, amely egy ilyen alkalommal történt meg, amikor egyedül ment „tüntetni” a Petőfi térre. Miki egyik alacsony köpcös szemüveges kollégája egy kapualjba beállva figyelte az eseményeket, amikor Orsolya ráköszönt: – Jó napot Nándi! Hát maga? Az illető majd leesett a lábáról, és gyorsan füllentett egyet: – Jöttem én is tüntetni. Akkor még nem tudtuk, csak 2000 után, hogy munkája mellett besúgó is volt. Nyilván akkor is szolgálatban volt, de szerencsére Miklauzičokra nem jelentett. A jelenetnek volt folytatása is, amikor a pribékemberek egy-két napra rá, duhaj kortyolgatás közben egymásnak anekdotáztak egy bezárt irodahelyiségben. Miki egy másik üzletkötő kollégája, egy zsidó származású volt ávós, röhögve mesélte a következőt. BM-es tiszt bátyja és annak smasszer beosztottja civilként fürkészték a tömeget. Amikor ők is a kapualjhoz értek, megszólal a smasszer: – Főnök, vágjuk már fejbe ezt a kis köpcöst, mit nyújtogatja itt a nyakát! És már emelte is volna az öklét, amikor a parancsnoka kabátujjon ragadta és rásziszegett: – Gyere innen te barom, ez az öcsém kollégája a Nikexben, húzzunk el innen! Szerencséjükre, az utolsó pillanatban leesett nekik a tantusz. Ellenkező esetben a besúgó kolléga, aki máshova jelentett s ezért hivatalból nem ismerhette emezeket, arcról felismerte volna az öccséhez civilben bejáró belügyes fedett tisztet. Ő ugyanis időnként a BM-ben ingyen kapott sertéskarajból öccsének is hozott egy-egy adagot az irodába, aki a köpcössel szemben lévő íróasztalnál ült. Ilyen volt ez a rendszer akkor, sokan ugyan személyesen ismerték egymást, de senki nem

tudta igazán, hogy a másik ember tulajdonképpen kicsoda vagy micsoda, és hová dolgozik. [E434]

Az elkövetkező években – Miki foglalkozásának, kinti kapcsolatainak és szervezőképességének köszönhetően – a család egyre többet ruccant ki külföldre, [E435] 1980 után már egy Lada típusú autóval. Bejárták az európai országok nagy részét, Marci és Bence külön is kint voltak egy családnál az NDK-ban, majd velük Olaszországban, ahonnan sűrűn hívták édesanyjukat, panaszkodván poroszos fegyelmezésükre és a kiadagolt csekély édességre. Többször voltak Hollandiában báró Eperjesy Elfi néninél, [E436] Olaszországban Miklauzič Katinál, Angliában, [E439] de voltak külön a gyerekek Tihanyban is Miklauzič Mónika jóságos gondoskodásának köszönhetően. A gyermekek 1985-ben bérállítottak a Krisztinavárosi Havas Boldogasszony templomban, ahová hittanra is jártak. [E437]

1987-11-01-én indult a Magyar Rádióban egy páratlan hallgatottságú, történelemalakító erővé váló új műsor, a Vasárnapi Újság, amelyet Győri Béla harcolt ki és szerkesztett öt éven át. Ez a merész lépés már szinte váratott magára, a puha diktatúrában a növekvő feszültség részben így volt levezethető. Nagy körültekintéssel válogatta össze csapatát, ennek folyamán esett a választása Miklauzič Istvánné Veress Orsolya könyvtárosra, akiről tudta, hogy igen művelt és kellő beleérzéssel, kifinomult stílusban tud beszélni az emberekhez. 1988-ban lett a telefonos szolgálat legkedveltebb tagja, ahová a műsor alatt vasárnap reggel hattól kilencig bárki betelefonálhatott a forró dróton, a vonal másik végén ő fogadta a hívást. Röviddel ezután felkérték a levelezési feladatok ellátására is. A hallgatóktól érkezett leveleket mindig ő fogalmazta meg a főszerkesztő nevében, aki ezeket legtöbbször látatlanban aláírta. Míg hétköznap a neoliberaisoknál dolgozott és hadakozott, hétvégén lelkesedve ment a rádió jobboldali Vasárnapi Újság adásába szolgálatot adni. [E440]

A nemzeti hangvételi műsor régi és új igaz történetekről szólt, és addig szokatlan jelenségek is kísérték. Arról értesültek, hogy az emberek a határon túl is ehhez a műsorhoz állítják be csörgőórájukat. Erdélyben például sokan szekéren jöttek a határ közelébe, hogy foghassák az adást. A határon túli magyarok elmondták, hogy a nyolcvanas évek végén a Vasárnapi Újság tartotta bennük a lelket. Miért is volt ez a felfokozott érdeklődés? Mert az a példátlan eset fordult elő nálunk, hogy az állami rádió és a nemzeti érzés egy ideig azonos hullámhosszon volt fogható.

1990-01-14 beállt a rossz előérzettel sejtett fordulat. Csurka István jegyzetében e napon bement: „Ébresztő, magyarok, mert jönnek vissza a kunbélák, és kezébe ragadja a hatalmat a törpe kisebbség!” Mit tesz Isten, a jóslat bejött és ma is valósul. A jegyzetírót azonnal kitiltották a rádióból, a főszerkesztő pedig, megkapta sokadik fegyelmi büntetését, mígnem 1993-ban őt is kirúgták, mindkettőt Antall József miniszterelnök támogatásával. A messzire üzenő, érces zengésű hangvétel fűrészporba fojtott, fakó hangzásra váltott, a nemzeti oldal kesergésre adta fejét, a liberális tábor ünnepelt.

Elnökök, főszerkesztők, riporterek jöttek, mentek, Orsolya azonban maradt a helyén tizenöt éven át. Fényképek tömege, hangfelvételek bizonyítják, hogy volt azért egy belső mag, a láthatatlan összetartás megtestesítői, akik rádión kívül is együtt ünnepeltek. Sajnos a jobboldali kormány 1998–2002 között a liberálisokra hagyta a rádió sorsát. A választások elvesztése után azonban felismerték a sajtó birtoklásának jelentőségét, és 2003-tól Orbán Viktor volt miniszterelnök kezdett sűrűn bejárni a Vasárnapi Újságba, az egyetlen adásba, amely őt szólni engedte. Az ő rádióüzenetei és az egész műsor alatt égtek a telefonvonalak, Orsolya alig győzte állni a három órás rohamot. Az adások után rendszerint házias megvendéglésre és kötetlen beszélgetésre került sor a munkatársak és a miniszterelnök között. Ilyenkor szívesen vették

maguk közé Orsolyát, aki – ha rá figyeltek – átvette a beszélgetés fonalát, elemi jókedvével néha szerényen sziporkázva is, így oldottá téve a rendkívüli együttlétet. A felvételek ezeket a pillanatokot is megörökítették. [E440]

Általában, amikor a Miklauzič család új lakásba költözött, akkor velük együtt a magyar történelemnek egy elég nagy szelete is velük érkezett, hiszen vitték magukkal a felmenőik által megélt sorsokat, eseményeket. Érdekes módon, érdeklődésükkel az új helyszínből is ki tudtak csiholni olyan helyhez kötött történeteket, amelyeket eladdig az ott lakók sem ismertek, mert az emberek jellemzően nem fogékonyak az összefüggések keresése iránt. Így alakult a helyzet a Naphegyen is.

1988-ban a család életében „történelmi” költözésre került sor, a régi lakást újra cserélték az I. ker. Naphegy u. 23. cím alá. Ez a lakás nemcsak a házban, hanem az egész Naphegyen a legnagyobb nagypolgári lakás volt, amelyet annak köszönhetően tudtak megszerezni, hogy ifj. Susits Tamás Németországba „disszidált”, a Miklauzič család pedig villámgyorsan megvette – mielőtt az állam kisajátíthatta volna – és az ő helyébe költözött. Vidám volt az élet a panorámalakásban, rálátással a Naphegyről a Várra és a Dunára. Magát a lakást is némi túlzással azért mondjuk történelminek, mert az előző tulajdonosok igencsak részt vettek történetének alakításában.

Az 1940-től itt lakott Trunkwalter Henrik német származású acélső-gyáros. A Trunkwalter család Kassához közeli, szepesváraljai német család. Trunkwalter Frigyes őrnagynak négy gyermeke volt, köztük Ödön (Kassa, 1894–Hamburg, 1957) és Henrik (Kassa, 1896–Budapest, 1976). Ödön a hivatásos katonai pályát választotta, Henrik a M. kir. József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen gépészmérnöki diplomát szerzett. A későbbiekben élt Párizsban, Düsseldorfban és Brüsszelben, mint önálló vállalkozó és cégtulajdonos. 1938 körül költözött Budapestre,

1940-ben pedig már a Naphegy u. 23. I. em. címre szólt a bejelentője. Weiss Manfrédnek dolgozott független szakértőként, mert az ő általa szabadalmaztatott csőhegesztő gépeket állították üzembe a vállalatnál, azokat ellenőrizte. A következő cégei voltak: Societe Electro-Metallurgique Du Bourget (francia), Rohrschweiss-maschinen-Gesellschaft mbH. (német), Aeromehanika Vas,- Fém-es Gépgyár (Újvidek). A cégek központja a Naphegy utca 23. volt, a tulajdonos itt lakott egészen haláláig.

A háború alatt egy neves személyiség többször meglátogatta és mindig a legbelső szobában lakott, míg távollétében egy bomba át nem szakította a helyiséget a mennyezettől a pincéig. Ez az alkalmi látogató, bátyja, Ödön volt.²⁸

Trunkwalter Henrik leányát, Zsuzsannát (Kassa, 1928–Budapest, 1977) dr. Susits Tamás (Budapest, 1926–Budapest, 2005) jogász vette feleségül, a házaspár nem messze a Tabánba, a Bethlen udvarba ment lakni. A summa cum laude fokozattal végzett jogász épphogy az ügyvédi pályájára lépett, amikor 1956. október 23-án kitört a forradalom.

A forradalom alatt az I. kerületben játszott kiemelkedő szerepéről Dobos Marianne: „Akkor is karácsony volt – Bölcsészek 1956-ról” című könyvében külön fejezetet írt. Először halálra ítélték, majd dr.

---

²⁸ Trunkwalter Ödön haditengerész, folyamorként kezdte életét. A fiumei császári és királyi tengerészeti Akadémia után 1912-ben avatják tengerész hadapróddá. Az I. világháború a haditengerészetnél szolgálja végig, majd a megalakuló folyamőrséghez kerül. 1936-tól a Ludovika Akadémia, illetve a Bolyai Akadémia tanára. 1941-től a folyamzár ezred parancsnoka. 1944-től vezérkapitány és a Folyamerők parancsnoka, év végén áthelyezik a honvédelmi miniszter és a Honvédség Főparancsnoka törzskülönítményéhez. 1945-ben nyugdíjazzák. A háború után Németországban telepedik le. Az I. világháború története olvasható a Trunkwalter Ödön, Udvary Jenő: A világháború története c. könyvben. Franklin Társulat, 1930~.

Mátsik György²⁹ – a későbbi vérbíró – tanúvallomása alapján az ítéletet súlyos, letöltendő börtönbüntetésre enyhítették. Sokáig együtt ült Darvas Ivánnal, Latinovits Zoltánnal és Mensáros Lászlóval is. Ma emléktábla őrzi hősi helytállását az I. ker. Bíróság Fő utca 1. alatti épületében. Szabadulása után, először a Hárshegyten kezelték majd' egy évig, mert idegileg teljesen összeroppant. Ezután fűró segédmunkás lett egy szénbányában, néhány év után csavareladó egy műszaki boltban. Onnan ment a MÉH-hez [*Melléktermék és Hulladékgyűjtő Rt.*], ahol „szép pályát” futott be, volt ő ott alsónémedi telepvezetőtől pesti üzletvezetőig minden. Mind ez idő alatt rendőri felügyelet (REF) alatt állt, mígnem katonai szolgálata alatt egy rokongyerek megtalálta a titkos kartonját a Belügyminisztériumban és nyomban el is lopta. E bátor tett után nem sokkal törvényesen semmisnek nyilvánították az ellene meghirdetett vádakot és folytathatta ügyvédi pályáját. A MÉH vállalaton belül jogtanácsosi beosztást kapott.

Ez a fejlemény két ember életében minden bizonnyal nagy fordulatot jelentett. Az egyik dr. Mátsik György volt, aki meghallgatta a Susits nagynéni hozzá intézett könyörgését, hogy engedje már érvényesülni ügyvéd unokaöccsét, hiszen tisztázták is az ügyét. És láss csodát, ez a vérbíró volt az, aki mégiscsak kinevezte a pártfogoltat, mondván a párttitkárnak, hogy ő tudja, kivel áll szemben. Hiába, a gyilkosnak is van néha éhsége a jótéteményre, egy kis jóvátétel nyújtására. A másik ember dr. Susits Tamás börtönviselt

---

²⁹ dr. Mátsik György vérbíró 1956 után futószalagon küldte a halálba a magyar forradalom és szabadságharc hazafiai, több mint húszukat ki is végezték. A Miklauzič család köszönőviszonyban volt vele a Naphegyen, nap mint nap láncon sétáltatta kutyáját előttük a mogorva ember, akiről nem lehetett tudni akkor, hogy ő az egyik kommunista tömeggyilkos. 2012-ben derült ki számukra, hogy a rendszert elvhűen kiszolgáló vérbíró érdemeinek jutalmául a MÉH Tröszt vezérigazgatói állását kapta.

ügyvéd volt, aki mit sem tudott a nagynéni titkos küldetéséről, és valószínűleg meglepődve fogadta a szerencsét hozó fordulatot, a jóérszű vezérigazgató döntését, a kinevezést. Hányan voltak annakidején eltévelyedés áldozatai, hiszen a hatalom háttérében folyt ténykedések és kegyetlenkedések az ország népe előtt nem voltak ismertek. Ennél fogva nem volt látható Mátsik esetében sem a mérleg két serpenyője, amelynek egyikébe – ez esetben – két jócselekedet helyezhető (a bírósági tanúskodás és a jogász kinevezése), míg a másikába 27 halálos ítélet nehezedik.

Trunkwalter Henrik bácsi valószínűleg haláláig nem is sejtette, hogy amikor veje, Susits Tamás feljön hozzá a Naphegy u. 23. alatti lakásba és együtt szidják a kommunista rendszert, akkor a házfal másik oldalán lévő lakásban, talán épp erre lenne kíváncsi a szomszédja, a vérbíró, aki a Naphegy u. 21-ben lakik, meghúzva magát az állam által kiutalt jutalomlakásban.³⁰

Csoda, hogy abban az időben kétes érzések közepette létezett az ember? Amikor két lábon járó kétarcúak vettek körül bennünket, de nem lehetett látni, hogy kinek van másik arca is? Amikor kutyáját sétáltatja, akkor a pudvás kommunista nyájas szomszédnak mutatja magát, amikor pedig, felveszi a bírói talárt, akkor kiskorú gyermeket (Mansfeld Péter) és embereket tucatszám küld a halálba? Mátsik ellen még 2012-ben is volt tiltakozó tüntetés a háza előtt, követelve bíróság elé állítását, mindhiába. Sajnos, a polgári kormány se akart elégtételt venni a kommunista bűnösökön. A még élő hóhérok pedig, konok hallgatagságukkal Cerberusként őrzik saját és az egész bolsevik rendszer gyilkos múltjának emlékeit. Nem kérnek bocsánatot, ezért feloldozást sem kapnak. Nem is hiányzik nekik. A vérbíró kihívó közönnyel továbbra is a ház hátsó kapuján át vitte

---

³⁰ Mátsik nevű család e címen 1945 előtt nem található a telefonkönyvben, tehát csakis utána kaphatták e lakásukat a kiemelt övezetben, ahová akkor csak „fentről” volt divat beköltözni, aminek előtte az eredeti tulajdonosokat kitelepítették.

naponta sétálni fekete labrador kutyáját, mindaddig, amíg egyikük el nem halálozott.

A lakás későbbi történetéhez tartozik az, hogy ott – Miklauzič István foglalkozásának köszönhetően – több fontos ember is megfordult. Intézmények igazgatói, az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának elnöke, egy igazságügyi miniszter, külföldi cégtulajdonosok, tanácsadók és mások is tárgyaltak nála a Naphegyen, sőt, a lakásban, a dolgozószobájában írták alá a Linces Rt. amerikai, osztrák, német és magyar részvényesekből álló vállalat alapító okiratát, amely aztán az MTI épületében bérelt székhelyet a Naphegyen. Egy „fontos” látogatót név szerint is meg kell említeni, Marci fia miatt. 1989-ben nem hivatalosan érkezett ebédre Nawaf Sawaf szíriai tanácsadó Damaszkuszából, aki a Syrian Petroleum Company cégnél kútúrési koncessziós szerződés megkötésében segített. Beszélgetés közben Marci hozta be a teát és bemutatkozott, elmondta, hogy cselgáncsozik és nagyon szeret küzdeni. Mire Nawaf Sawaf elmondta, hogy ő mellékesen a szír elnök testőrségének is tagja, feketeöves cselgáncs oktató. Keményen kezelt fogtak. Marci ezt a találkozást még felnőttkorában is többször szívesen emlegette. Amikor Marci és Bence megnősültek, a szülők eladták a szép lakást, egy kisebbbe költöztek a II. Szász Károly u. 5-be, és az árkülönbözetből a gyerekek lakásvásárlását támogatták.

Alighogy elindult Orsolya rádiós életpályája is, rá egy évre bekövetkezett a Szovjetunió végletes gyengülése, ami lazítani kezdte a magyar kommunista rendszer eresztékeit is. A pártvezetők és a titkosszolgálat emberei megkezdték saját átmentésüket, amihez gazdasági alapot kívántak teremteni maguknak. 1989-et írtunk, amikor ennek vonulatában megszűnt a KISZ szervezete is, annak vezetői pedig vittek, amit tudtak, mondhatni mindent. Privatizálták az intézmények épületeit, azok berendezéseit, a bankszámlákat, még az ágyneműt is, magyarul mondván mindent elloptak, amit csak tudtak. Ebből eredően megszűnt Orsolya munkahelye fizikai és

adminisztratív értelemben is, így új állást kellett keresnie. Ekkor kötött ki utolsó munkahelyén, a Magyar Tudományos Akadémia filozófiai könyvtárában, a Lukács Archívumban, ahol húsz évig dolgozott. Az archívum az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság rettegett népbiztosának, a gyilkoló filozófus Lukács Györgynek volt a lakása, egyben a kommunista zsidó vezérek alkalmi főhadiszállása. Jellemző volt a társaságra, hogy míg ő nyíltan elkéredszkedett a Nagy Imre-temetésre, a kollégák suttyomban vegyültek el a tömegben. Az ördög apró gonoszsága is tetten érhető volt. Az íróasztalával szemben jó Agárdi Péter, volt kommunista rádióelnök ült, aki harcot folytatott azért, hogy tiltsák be a Magyar Rádióban a déli harangszót.

Ennek a munkahelynek a jó oldala az volt, hogy a kevés munkatárs alig járt be, és egyetlen könyvtárosként nyugodtan és békében tudott dolgozni, illetve a laza munkafegyelem által több időt tudott tölteni gyermekeinek felkészítésével az érettségire és az egyetemi felvételi vizsgákra. Az archívumban dolgozta ki szépen a tételeket, vagy írta meg a dolgozatokat. A munkahely hátránya az volt, hogy egyetlen keresztényként túrni volt kénytelen a napi kiközösítést. Egész héten várta a felüdülést, amelyet a rádió vasárnap hajnali munkatársai hoztak meg neki.

A család élete még sok élménnyel gazdagodott, sokat voltak társaságban, úton, ebben a Rotary Clubnak fő szerep jutott. [E441]–[E455]

1998-ban „visszaköltöztek” a II. ker. Szász Károly u. 5-be, abba a sarokháztömbbe, amelynek pincéjében Orsolya 1945-ben megszületett. Öregkorában időnként elfogódott érzéssel nézegetett le az utcai erkélyről a járda szintjén beugró szellőzőaknára, amely alatt édesanyja a világra hozta. Különös sorsa megengedte neki, hogy ott töltsse el élete alkonyának szép napjait, ahonnan elindult.

A rádióban 2004-ben vette fel utoljára a hallgatók telefonjait, 2009-ben pedig bekövetkezett a minden embert utolérő nyugdíjazás.

[E456] Békével köszönt el munkahelyétől, hátrahagyva annak jó és rossz oldalát egyaránt.

Ekkor már a legkisebb unoka is négy éves múlt, szüleik még mindig tanultak, vizsgáztak temérdek munkájuk, utazásaik mellett. Boldogan üdvözölték a nagymamát, akit egyre sűrűbben hívtak felvigyázni az unokákra, így aztán ismét együvé lett a család, most már három ígéretes emberöltőt magában foglalva. A könyv megírásának idején a drága nagyfi már többet van a harmadik nemzedékkel, mint otthon. Sűrű színházba járása és lelkes részvétele a jobboldali tüntetéseken ennél fogva ritkulni kezdett, de ez a színház iránti szeretetét nem csökkentette. Az új darabok megtekintését inkább a hétvégekre halasztotta. [E457]–[E464]

Mindig jótékonykodott, jószívűségéről sokan tudnának mesélni élő környezetéből, a család tagjaitól kezdve, a bérház pátyolgotott öregjein, pártolt egyetemistáin át a nehezebb egyéniségekig mindenki, még azok is, akik ugyan nem szívlelték szókimondása miatt, de utólag mindig elismerték jó szándékát. Szívesen fogadták a környék boltjaiban, mindenkihez volt néhány kedves szava, aki viszont szívesen beszélgetett és sokat, annak sem maradt adósa. Orsolya leginkább a műveltségéről ismert, és mondhatni, a Vízi város egyik színes és kedvelt személyisége.

A Mikó 2. családi ág leszármazása

Ez a bölöni Mikó család is a közös ős, Mikó Máté személyétől indul, kinek fia Péter volt. Őt követte fia Mikó András, aki a székely elszegényedett primorok ellen elkövetett igazságtalanságok miatt Kolozsvárra költözött, ott jó módban élt, a városi tanácsnak tagja volt, s csak fiát, Samut küldte vissza Bölönbe.

Mikó Sámuel (1774–1849), bölöni oskolamester, Bölöni Farkas Sándor tanítója, felesége Péterfi Anna (1783–1843). Házasságkötésük 1801-09-29-én történt. Tőlük a leszármazás két ágon halad tovább, ez az ág az *ifj. Mikó Sámuellel* ^[E190] jön le, és vezet majdan házasság révén az Arlowokig. Ez a háromszög másik szára a már említett *Mikó Lőrinc* (1806-1872) ág³¹ mellett, amely szintén házasság révén a Nyiredyekig vezet el. Az eddigi két úgymond befogót, lent egy Arlow–Nyiredy házasság fogja át, így jön létre a Mikó–Arlow–Nyiredy rokonsági háromszög. ^[E188]

A szentgericeiek szempontjából a Mikó 2. családi ágat kell követni, amely az Ofenbánya-Abrudbányán, 1837-12-22-én született *Mikó Karolinával* ^[E192] lép be a szentgericei Nagy család ^[E193] ^[E194] leszármazási rendjébe. Mikó Karolina anyja *Fikker Ilona* (179x–1889) ^[E191], akinek apja Fikker Sándor Abrudbányán bányatiszt és -tulajdonos volt. Az ifj. bölöni Mikó Sámuel szintén Abrudbányán volt ugyanebben a tisztségben.

---

³¹ Vö.: A Mikó 1. családi ág leszármazása.

A szentgericei Nagy család története

A szentgericeiek színes története számunkra 1848-ban kezdődik és 1893-ban házassági szálon fonódik az Arlow családeba, amikor szentgericei Nagy Mária feleségül megy lovag Arlow Viktorhoz.

„A Nagy (Szent-gerliczei) székely nemes család fellelhető indulási helye Maros székben Marosbrettye, ahol még 1860-ban is többen éltek közülük. Egyik ága Hunyad megyébe származott el, ahol József szolgabíró volt 1837 körül. Felesége Janky Karolina. [E195] Gyermekai: Sándor, aki 1848-ban megyei »igtató s aljegyző«, később »catastralis hivatalnok«; Antal, aki 1861. évi végrendeletében a dévai népiskolának tizenhatezer forintot hagyományozott; Albert, Lajos és Róza birtokosok Maros-Bretyén”.³²

A szentgericei Nagy család történetét majd Nagy Sándorral lehet elkezdni, akit 33 éves korában, 1849-ben Aradon találunk őrizetben. Mielőtt azonban az ő történetét kezdenénk elbeszélni, jelenítsük meg gróf Teleki Sándor alakját és élettörténetének ide kívánczó emlékezetes mozzanatát, hiszen ő korábban érkezett a történelmi helyszínre, Aradra. Kettejük sorsa itt fonódott egybe, ebből indult el megbonthatatlan barátságuk is, amit a kisleány, szentgericei Nagy Mária szeretet formájában örökül is kapott.

Gróf Teleki Sándor (1821–1892) [E220]

1949 szeptemberében Aradon összezsúfolódtak az elvesztett szabadságharc menekültjei, sebesültjei, a vár és börtöne megtelt a levert honvéd hadsereg tisztjeivel, katonáival. [E221] [E222] Gróf Teleki Sándor, Kossuth Lajos kormánybiztosa, Bem József '48-as honvéd-

---

³² Pesti Hírnök, 1861. június 5. In Nagy Iván: Magyarország családai. VIII. Pest, 1860, 79. o.

ezredese, aki a segesvári ütközetben³³ a sereg balszárnyát vezette, száznál többedmagával egy oláh templomba záratva, a szentély terében feküdt leterített köpenyén. Úgy látszik, Glasenapp orosz tábornok ígérete, miszerint segít majd neki szabadulni a fogságból, legenda maradt.

Október 6-ikán a menny elsötétült a tizenhárom hős tábornok előtt, végbementek a kegyetlen kivégzések. Teleki egy jól értesült hírhozótól megtudta, hogy további kivégzésekre is sor kerül, és ő is azok között áll, akik a sorban éppen következnek. Ekkor eszébe jutott még mindenekelőtt, hogy szert tegyen a kivégzettek után maradt ereklyékre. Volt egy asztalos a várban, akinek művelt úrhölgyek jól fizettek azért, hogy konyhaszolgálóként nála tartózkodván, fogoly férjeiket, rokonaikat és érdekeltjeiket ápolhassák. Nála főztek és mostak Teleki Sándor grófnak is, akinek az asztalos a kilenc bitófából egy-egy forgácsot és a Damjanich tábornok ablakán volt csóvát megkerítette, amiért a gróftól tíz forint ajándékot kapott.³⁴ A gróf Damjanich tábornokot különösen szerette. Tudvalévő, hogy a halálra ítélték ablakai az ítélet kimondása után kicsóváltattak, figyelmeztetésül az ott felállítva volt öröknek.

A gróf azonban nemsokára rosszul lett, előbb a várban betegeskedett, ahonnan aztán a váron kívül levő kórházba kellett szállítani, egy Károlyi gróffal együtt.

Halálra ítéltetése és kivégeztetése ekkor már közel várható volt, ezért titkon előkészítették igencsak lehetséges szökését. Amikor hirtelen visszanyerte életerejét, határozottan visszautasította a terv

---

³³ „A csata végén fel akarta venni a kocsijára a menekülő költőt, aki az árok túlsó partján futott, és nem hallott, nem látott. Úgy nézett ki, hogy eléri a nádaszt”... [Bánó Attila: Régi magyar családok, Budapest, 1996]

³⁴ „Az aradi fogságában, a vár kazamatájában is ereklyékre vadászik, és beszeréz egy-egy forgácsot minden tábornok bitófájából, valamint egy Damjanich-emléket is későbbi gyűjteménye számára”. Dávid Lajos: Kalandok és legendák gróf Teleki Sándor életében. <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=57>.

kivitelét, mert szökésével nem kívánta súlyosbítani bajtársai sorsát, de a benne bízó császári tiszteket sem akarta gyanúba keverni. Maradt.

Ez idő körül történt a Haynau és a bécsi minisztérium közötti kiegyezés, amely sok jó hazafi életének megmentését eredményezte. Elhatározatott, hogy azon várfogoly honvédtörzstisztek, akik nem voltak elébb császári katonatisztek, egyszerűen sorozás elé állíttassanak. Mindazonáltal a sorozásnál könnyen „untauglich”-nak [*alkalmatlannak*] találhattak valakit, hiszen ha ilyen visszaéléssel elbocsáttatott is, másnap ismét elfogható volt. Ez úton lett gróf Teleki Sándor mint „parasztemberből” vált honvédezeredes, az aradi várfogságból egyszerűen sorozás elé állítva. A szerencse és az aradi várparancsnok jóindulata szövetkeztek érdekében, s hősrünk ötven aranya is bánta, az orvos untauglichnak nyilvánította az osztrák hadseregbe történő besorozásra.

Ennek ellenére nem volt tanácsos számára visszatérni birtokának bármelyik szegletére sem, mert Urban császári tábornok³⁵ parancsot adott ki újbóli befogására, hogy aztán – mint Rákóczy Jánost, Andrássy Gyulát – jelképesen kivégeztessék. Ennek okán egyelőre behúzódtott barátjának váron kívüli házába, ahová a szerzett ereklyéket is magával vitte.

A helyzet halaszthatatlan megoldást kívánt. Minden mozgatható ember e szállásról szánokon azonnal útnak indult. A gróf az utolsó pillanatban hátrahagyta a csóvát és a kilenc darabka fenyőt bizalmasánál, azzal a kéréssel, hogy a vértanúk utáni ereklyéket „alkalomszerűleg” juttassa el személyesen a grófné kezébe.

„Az ifjú gróf még éppen idejében elmenekülhetett, mielőtt a szabadságharc alatti szerepéről az információk megérkeztek volna Erdélyből. Hamis iratokkal, kocsisként indult világgá, s menekült meg attól, hogy az ellene hozott halálos ítéletet személyén

---

³⁵ Lásd! Jókai Mór „Egy az Isten” c. regényének Diurbán alakját.

végrehajtsák.”³⁶ Gróf Teleki Sándor a zsarnoki önkény számára köddé vált, ezután 18 évig itthon soha nem látta senki emberfia. [E219]

Szentgericei Nagy Sátor (1815–1890) [E197]

- k. 1. feleség: szamosi Szamosy Rozália ○ 1850 után † 1880.
- l. 2. feleség: **bölöni Mikó Karolina** * Abrudbánya-Ofenbánya, 1837-12-22 ○ Kolozsvár, 1869-03-06 † 1873.
Vallása: unitárius. [E192]
- m. 3. feleség: Etlényi Mimi. [E200]

Szentgericei Nagy Sándor Déván, 1815-04-10-én született református családban. [E196] Közmondásunk szerint a sas nem vadászik légyre. Az osztrák sas ez alól kivétel volt, mert mind a két fejével lecsapott szentgericei Nagy Sándor földönfutó lényre is, akinek nemhogy vállapja, de még krumplivirágja sem volt, még honvédig sem vitte. Viszont volt négy gyermeke, éppen becsületes állást keresett volna, de az éles szemek észrevették, s a fegyverletétel utáni fogolyvadászat során őt is befogták és Világosról Aradra szállították. Gyanús volt, mert magyar volt. Miután nem volt katona és a börtönök immár zsúfoltak voltak, nem vetették rács mögé. Megparancsolták neki, mint akkor sokaknak, hogy keressen magának szállást és címét jelentse be a térparancsnokságnak. A városon belül az ilyenek aztán szabadon járkálhattak, s ha elég bátrak voltak, vendéglőkben, templomokban kapcsolatot kereshettek honvédtisztekkel, rokonokkal, barátokkal.

Nagy Sándor így lelt gróf Teleki Sándorra, aki éppen egy ortodox templom szentélyében a kópadlón hevert, így mulatván az időt.

Nagy Sándornak sikerült egy olyan szállást találnia, amely a várhoz közel, az odavezető utcában volt. Egykori iskolatársa, aki

---

³⁶ Forrás: ld. 34. lábjegyzet.

császári élelmezési tiszt lett, pártfogolta őt abban, hogy szabadon bejárhasson testvéréhez, rokonaihoz, barátaihoz, akik a sáncon belül raboskodtak. Ez a közelség és a látogatások úgy neki, mint a bentieknek mindig lelki malasztot jelentettek, egymást táplálták reménnyel.

Aztán, amikor a gróf rosszul lett, Nagy Sándor intézte el, hogy egy váron kívül eső kórházba szállítsák.

Amikor pedig, hírt szereztek Teleki Sándor halálos ítéletének és kivégzésének előkészületéről, titokban szervezni kezdte menekítését a kórházból. Azt álmában sem gondolta volna, hogy a gróf a menekítést elutasítja. Érveit elfogadván azonban teljes tisztelettel tudomásul vette maradásának szándékát.

Egyetlen feladata maradt teljesítendő, értesíteni édesanyját a dolgok állásáról. A grófnő azt követően rövidesen meg is érkezett Aradra, hogy mindent megtegyen fia megmentésére.

Miután a gróft besorozásra alkalmatlannak találták és így egéruat nyert a hatalommal szemben, Nagy Sándor várhoz közeli szállásának egy számára fenntartott részében húzta meg magát. Saját birtokára ugyanis semmiképpen nem volt tanácsos mennie.

Ugyanakkor – a halálos ítélet árnyékában – már itt sem volt maradása. Nagy Sándor és társai lovas szánokat fogattak be és azonnal újtjukra indították a menekülőket. A gróf nála hagyta hátra a csóvát és a kilenc bitófaforgácsot azzal, hogy azokat majd juttassa el édesanyjához.

Nagy Sándornak azonban volt még egy bajtársias feladata. A később kiszabadult gróf Bethlen Gergely is odakerült Teleki üresen hagyott szállására, nagyon beteg állapotban. Őrá nézve is jött a figyelmeztetés az azonnali menekülésre. Ezt annyira komolyan vette, hogy mielőtt a számára küldött szán megérkezett volna, hirtelen felöltözött és gyalog indult útnak, amit aztán nemsokára szánon sikerült folytatnia.

Nagy Sándor 1851-ben mehetett először megint Kolozsvárra, ekkor – ígéretéhez híven – személyesen adta át az ereklyéket a grófné kezébe, amelyek létezéséről ő már előzőleg tudott.

El kell mondani még, hogy Nagy Sándor akkori felesége, Szamosy Rozália lehasított egy-egy darabkát a bitóforgácsokból, és kiválasztott egy szalmaszálat a csóvából, ami a grófnő és a gróf tudtával és beleegyezésével történt.

Amikor Nagy Sándor 1867-ben Kolozsvárt meglátogatta az öreg grófnét, találkozásukkor még egyszer láthatta az ereklyéket, amelyeknek egykori átadásáért utólag is köszönetet kapott.

Az aradi és az azt követő eseményeket, az ereklyék történetét Nagy Sándor részletesen leírta Pestről 1871. július 9-én keltezett levelében. [E219] [E224]

Kanyarodjunk vissza Nagy Sándor mindennapi életére azt követően, hogy sikeresen elmenekítette a két grófot és társait Aradról, és ott maradt a várhoz közeli és odavezető utcán lévő szállásán. Mi történt övele?

< Őt is elfogják és börtönbe vetik, valószínűleg Déván. Később a dévai császári és királyi katonatisztek, valamint császári tisztviselők igazolják őt, miszerint nem vett részt a forradalomban. Ennek köszönhetően 1850-51-ben kiszabadul, és földmérő felügyelői állást kap a földhivatalban Szászvárosban. Később megismeri a csinos pónori Tewrewk, azaz Törökné Szamosy Róza három gyermekes özvegyasszonyt, akit feleségül vesz, együtt nevelik szépen a gyermekeket.

A földhivatal Nagy Sándort 1867-ben felrendeli Budára, ahol már magasabb tisztséget tölt be. Így lesz belőle mondjuk, budai dzsentrí, akinek nincsen földje, de nagypolgári életet él mint nemesember, és van annyi pénze, hogy egy szép villát építtessen magának fenn a Svábhegyen, és ott sem egy akármilyen helyen. [E223]

Villája ugyanis, az akkori legnagyobb író, Jókai Mór szomszédságában épült fel. A két szomszéd hamarosan baráti

viszonyba került egymással, az egyre gyakoribb beszélgetések alatt egyre több érdekes történet hangzott el. Ezekből számosat a „messziről jött ember”, Erdély szülöttje, Nagy Sándor beszélt el az írónak, aki szépen elraktározott mindent az emlékezetében. Később maga is utánajárt az elmesélt helyeknek, embereknek, majd regényeiben kerekítette ki az igaz történeteket.³⁷

Nagy Sándor többször hazalátogat Budáról szülőfalujába, Marosbrettyére, ahol bátyja, a későbbi Lajos bácsi is él, de ellátogat hűgához is Magyarigenbe, nem messze Gyulaféhvártól, és természetesen Abrudbányára is. A család anyai ágon az itt székelő Magyar Királyi Bányabiztossághoz tartozó, Verespatakon lévő bányatársulatban volt részvényes. [E195]

Abrudbányán megismerkedik Mikó Karolinával, és 1869-ben feleségül veszi. [E198] Ott és akkor jön be a szentgericei Nagy család a Mikó 2. családi ágba. Együtt jönnek fel Budára, ahol megszületik kislányuk, szentgericei Nagy Mária. Az édesanya két és fél év múlva járvány áldozata lesz, a kislány a nagyszülői házba kerül Abrudbányára, Nagy Sándor a hivatalában és a villájában marad Budán.

1868-ban Teleki Sándor gróf János fiával levelez, majd 1871 nyarán az öreg gróf kérésére leírja „Az aradi bitófákból vett 9 forgács és Damjanich szalmacsóvjája történetét”, [E224] az ereklyék akkor még nála vannak.

1875-ben már az állami számvevőszék főtisztviselője. Idős korára [E199] még feleségül vesz egy harmadik hölgyet, Etlényi Mimit, aki őt az 1890-ben bekövetkezett halála után tisztességgel eltemeti. > [E348]

---

³⁷ Jókai Mór e regényei: Az aranyember (1872), Egy az Isten (1877) és A tengersizű hölgy (1890). [E048]

Szentgericei Nagy Mária (1870–1939)

- k. férje: **lovag Arlow Viktor** * Bozen, Tirol, 1862-12-15 ○
Abrudbánya, 1893-01-28. † Győr, 1920-09-24. Vallása:
római katolikus.

Szentgericei Nagy Mária 1870-05-27-én született Budapesten, katolikus apától és unitárius anyától. [E202] Keresztapja a híres erdélyi Berde Mózes³⁸ volt, akinek az életrajzát Benczédi Gyergely írta meg, miképpen a Kolozsvári Unitárius Kollégium történetét is, amelynek az igazgatója volt.

< Idős édesapja egyetlen gyermekeként látta meg a napvilágot, édesanyját a kolerajárvány 1873-ban, két és fél éves korában elragadja tőle. Nagy Sándor nem képes nevelni, ezért a kicsit a leköltöztetik a nagymamához, a Mikó család fogadja be őt Abrudbányán. [E203] Később az árvaszék gyámot rendel ki számára az édesapa testvére, Nagy Lajos „Laji bácsi” személyében. [E204] Ő egyben az apai gondoskodás végrehajtója is, ami a következő megoldáson nyugszik. Nagy Sándor átengedte birtokrészét a családnak, annak ellenértékét azonban havi részletfizetésben kötötte ki, amelyet mindenkor kislánya kapott meg gyámján keresztül. Ebből tudott öltözködni, rendesen élni az akkori viszonyoknak megfelelően. > [E348]

Későbbi visszaemlékezései mentén gyermekkorából különleges találkozások képei jönnek elő, amelyeket akkor felfogni sem volt képes. Öt éves lehetett, amikor édesapja – az új házasságkötést követően – felhozta őt Budapestre. „Emlékszem, hogy egyszer egy ládika szivarhoz egy tíz forintos bankjegyet mellékelve, a kis

---

³⁸ Berde Mózes (Mózsa) '48-as országgyűlési képviselő, erdélyi kormánybiztos, a szabadságharc után bujdosott, de elfogták és 4 év börtönt kapott. 1861 után ismét országgyűlési képviselő. Vagyonát az unitárius egyházra hagyta. Végrendeletében kikötötte, hogy a kollégium 200 diákja naponta 1-1 ingyen cipót kapjon (Berde-cipó).

csomagot a kezembe adta és vitt magával. Hová? Mit tudtam én akkor. Egy vak ősz embernek adtam át a kis csomagot, kivel édesapám sokáig beszélgetett. Hazajövet sok gyerekes kérdésemre azt a választ kaptam, hogy azt a bácsit Táncsics Mihálynak hívják, s szegény a börtönben vakult meg.

Más alkalommal egy gyermeksereg közé kerültem, ugráltam, játszottam velök, egy jóságos arcú nénivel újra könnyezve beszélgetett édes atyám, megcsókolta a homlokomat és megcirógatott. Damjanich tábornokné volt, az árvaház igazgatónője.

Kolozsvárt Teleki grófnéhez is levitt édes apám, pompás jó habos kávékaptam, tortát, s csodálkozva néztem a sok szépet. Ő szintén megcsókolt, megcirógatott, oh beh furcsa is volt, hogy édes apám mindkét helyt könnyezett, s a nénik zokogva rejtették szemüket zsebkendőjükbe. Mit érthetett ebből egy nyolcéves leányka?

1886 tavaszán voltam nagybátyámnál Nagybányán, ő elvitt az öreg grófhhoz, ki megilletődve ölelt magához és csókolt homlokon. Én mit sem sejtve a dolgról, csodálkoztam a gróf kedvességén.

Később, sokkal később hallottam jó nagyanyámat a '48–49-diki véres időkről beszélni, s borzadva néztem keresztanyámra, egy szép ősz nénire, ki a *preszákai mészárlás* egyetlen életben maradtja volt.”

[E219/7]

1889-ben Nagy Mariska még Abrudbányán él, erről tanúskodik egyik levele is, amelyben Laji bácsival értekezik a kifizetések tárgyában, mint „engedelmes gyámleánya”. [E204] Ez idő tájt már egy ideje fogadja lovag Arlow Viktor főhadnagy kitartó udvarlását, akivel aztán 1893-ban helyben házasságra lép. [E236] Tanúja Mikó Dezső volt. [E218] Első örömteli közös útjukra kelnek, Kolozsvárott képek örökítik meg őket. [E205]

Életük alakulásáról ezt követően nem maradtak fenn sem írásos, sem képes, de még szóbeli emlékek sem. Annyit biztosan lehet tudni, hogy Arlow Viktor a katonaságnál csapattiszti beosztásban vesz részt a parancsnoklásban, és vezénylése szerint változtatja állomáshelyeit,

amelyeket leginkább későbbi, családjának írt képeslapjaiból ismerünk. Nagy Mariska egymás után ad életet gyermekeiknek, 1896-ban megszületik Berta, 1899-ben Ilona, 1900-ban Anna [E215] és 1903-ban Viktor. [E207] 1913-ig a képeslapokat főleg Trencsén, Bécs, Reichenau, Sopron, Miskolc, Berettyóújfalú, Nagyvárád, Marosvásárhelyről küldte, amelyeket a családtagok Sopron, Esztergom, Abrudbánya („Bölöni Mikó Dezső úr leveleivel”), Nagyvárád (Lukács György u. 35.) helységekből kaptak meg. [E208]

1913-ig az élet folyt a maga mindennapi békés medrében, [E206] a katonatisztek fegyelmezetten gyakorlatoztak, díszeltek, neveltek. [E209] A feleségek örömmel várták haza délceg uraikat, időnként kirándulni ment a katonacsalád, a katonákkal és néha a kutyákkal is együtt fényképezkedtek. [E251]

1914. június 28-án merényletben megölték Ferenc Ferdinánd trónörökösöt Sarajevóban. A hír hallatán egy csapásra megváltozott az élet és a mindennapok bizakodó harci várakozásokban teltek. Egy hónap múlva beindult a mozgósítás, a bevonuló katonák, lovak, a begördülő megrakott szekerek szolgálatra jelentkeztek, a rokonok búcsúzkodni kezdtek, először otthon, aztán a kaszárnyában, s végül a pályaudvaron. Így volt ez Nagyvárádon is, ahol a menetelő katonáknak, a kísérő rokonoknak cigánybandák húzták az utcán a kávéházak előtt.

Nagy Mariska és a gyerekek is mentek a kaszárnyába, hogy búcsút vegyenek a családapától. Mindenki tartotta magát, a gyerekek az apa két lovától is érzékenyen elkészöntenek. Aztán végső ölelésben csak annyit tudtak mondani egymásnak, hogy „fogunk még találkozni, ha Isten is úgy akarja”. Ekkor még nem sejtettek semmit, csak megkezdték az örök reménykedést.

A férj és édesapa, lovag Arlow Viktor alezredes, a 101. gyalogos honvédezdred parancsnoka arra eszmélt a vagonfülkében, hogy megrándul a vonat, még mindig integet a nép, aztán egyre

távolabbról hallható a cigányzenekar muzsikája. Megkezdődött a távolodás, amely széthúzta a családot.

A megcsappant létszámú család hazafelé vette az irányt, de hogy mire gondoltak otthon, azt nem tudja senki. Hirtelen talán semmire. Az édesanya nemrég épült fel a betegségéből és végre hazajöhetett. A gyerekek éppen a fogorvostól jöttek apjuk búcsúztatására. Ici lányát jól meg is gyötörték. Ugyanakkor e két napban ünnepelték Ancsi lányának, Viktor fiának és a Papának a névnapját. Sok volt ez így egyszerre.

A Papa legközelebb Przemyslból jelentkezik, egy tábori levelezőlapot írt a hiányos családi levéltár tanúsága szerint. Ebből a hozzátartozók igazából nem tudják meg, miképpen alakul ott messzebb a katonasors, hiszen a cenzúra miatt semmi érdemlegeset nem lehet írni. A levelek oda-vissza mindig az Isten segítségébe vetett hittel és kölcsönös biztatással fejeződnek be. A férj és édesapa, valamint a család közötti kapcsolat innentől fogva már egy életen át a fogolylevelezésre korlátozódik, ez Przemysltől, 1914. október 20-tól egészen Tobolszkig, 1917. július 26-ig tart, ezután nem lelhető fel senkitől egy árva sor sem. Az utolsó megmaradt lap a tobolszki hadifogolytáborból érkezik, szeptemberben már viszik tovább a vonatok a foglyokat az ismeretlen Távol-Kelet felé. Lehetséges, hogy az iszonyú életviszonyok között szenvedő, lerongyolódott és éhező embertömeg már csak vonszolta magát és képtelen volt az írásra. Arlow Viktor utólag előkerült naplója sok mindenről beszámol, amit azonban csak évek múlva olvashattak el az itthoniak. [E216]

1919 szeptemberéből fennmaradt nagyváradai leveléből [E304] még megtudni egyet s mást küzdelmes életéről, helyzetéről. Berta (Bétuka) pár hetet eltölthetett vidéken, több év után először mozdult ki a házból. Ő a legidősebb lány, minden gond, baj az ő nyakában van, édesapjuk elmenetele óta mindent ő intéz. Kereskedelmi diplomáját így nem tudja hasznosítani. Nővére, Ilona (Ici), tanítóképzőt végzett, aztán a festőakadémián szeretett volna

továbbtanulni, hogy rajztanár lehessen, de anyagi gondok miatt ez a terve kútba esett. Éppen Waldeck grófnéknál szolgál. Anna (Ancsi), a legkisebb lány egy orvosnál volt kisegítő, de vérszegénysége miatt eltanácsolták. Bertuka nyaralása alatt ő viszi a háztartást, az ő kereskedelmi diplomájának egyelőre szintén nincs hozadéka. [*Viktor, a legkisebb, ekkor Győrben a hadapródiskolába járt.*]

Férjeura már két és fél éve a távoli orosz táborok foglya [*ez időben éppen a távol-keleti Nikolszk Usszurijszkban*], [E319] hetente ír egy lapot. Kicsérélése nem remélhető. A januárban – a dán Croix dior útján – otthonról küldött csomagját idáig nem kapta meg. Nagy Mariska valószínűsíthetően nem lehet jó egészségben, ha minden teendőt lányai végeznek otthon. Levelében ugyanakkor egyetlen zokszó nem hangzik el, a mindennapi nélkülöző életre még csak nem is utal. Mondhatni, hogy a beletörődés látszólag nem tudott erőt venni rajta, inkább fehér lelkének eredendő belső derűje árad leveleiből, kedves személyiségéből, gyengéd, beleérző stílusából fakadóan. Ez az utolsó életkép Nagyváradról.

A család még mindig itt él, amikor 1920. szeptember 24-én váratlanul hírt kapnak a Papáról. A legkisebb gyermek értesíti őket arról, hogy édesapját kórházhajóval Győrbe hozták, ahol súlyos betegsége miatt le kellett vágni mindkét lábát, amit nem élt túl, belehalt. Temetésére a családtagok nem tudtak elmenni, Nagy Mariska feltehetően éppen kórházban volt.

Arlow Viktor naplóbejegyzéséből (Tobolszk, 1916-05-22) biztosan tudjuk, amit a családi szóbeszéd sem mulasztott el említeni, hogy Nagy Mariska többször ideggyógyászati kezelésre szorult, már akkor is, amikor férjével Nagyváradon éltek.

1920 után valamikor az édesanya és négy gyermeke – a Nyiredy rokonsággal együtt – Csonka-Magyarországra menekült, Budapesten telepedtek le. [E210] [E211] [E212] [E217]

Életéről nem tudunk többet. 1939-06-20-án halt meg Budapesten, [E213] [E214] a Farkasréti Temetőben helyezték örök nyugalomra. El

lehet mondani, hogy legszebb korában és éltes időszakában is hosszúra nyúlt életáldozatot mutatott be. Ő is méltó a legnagyobb elismerésre, hiszen fiatalasszony korában a férje kényszerűen elhagyta egy háborúért, és soha nem tért vissza. Gyermekeit nélkülözések közepette kitaníttatta, mindenki felé mindig önzetlen volt. Emellett köszönetet mondhat neki az utókor azért, hogy megörökítette az 1849-es aradi ereklyék részletes és hiteles történetét, és hátrahagyta a nemzet számára. Ez ma az egyetlen forrás, amihez képest eddig a történészek kutatásai sem hoztak új ismeretet. 2012-ben Budapesten, az Aradi Ereklyemúzeum Konferencián ^[E226] Miklauzič István átadott két avatott történésznek egy-egy teljes leírást, ^[E219] kezdeményezvén egyben egy közös kutatást, amire nemhogy köszönet, de még válasz sem érkezett. ^[E225] A beszélgetésből kiderült, hogy az érintettek az ereklyékről annak előtte nem is hallottak.

Az Arlow család leszármazása és története

Az Arlow család a Rákóczy-Nyiredy család egyenes ágon leszármazó családfájának nem része, mégis szorosan oda tartoznak, hiszen az Arlow család legújabb kori története jelentőséggel bír a másik ág történeti hátterének felmutatásában is a következő megfontolások alapján.

A két család szélső ágai akkor értek össze, amikor az I. világháború k. u. k. tábornokának, a przemysli hősnek a leányát, Arlow Ilonát, feleségül vette az isonzói csata sebesültje és kitüntetettje, alias prémszövő dr. Nyiredy Géza földművelésügyi államtitkár, aki amúgy Rákóczy Éva nagybátyja volt.

A kézfogóra 1920-ban került sor. A trianoni évben oltárhoz lépő vőlegény és menyasszony egyaránt a Mikó Sámuel (1774-1849) után következő 4. nemzedék volt, egymásnak – a nőági leszármazást is beszámítva – 4. fokú unokatestvéreiként. Így lett egy nagycsalád a két ágon lejövő rokonságból.

A további fejlemények már ebből következtek. 1941-ben Rákóczy Éva Arlow Berta magyarpéterlakai birtokán ismerte meg leendő férjét, Veress Tibort.³⁹ A két család tagjai Erdély visszatérése után – mint előtte is mindig – még lelkesült szeretetből, majd a háborús élmények következtében már egymást féltően is, szorosan összetartottak, egy nagy családi közösséggé váltak.

Ennek a közösségének volt egy ismert, majd híressé vált találkozóhelye is, ahová a családok, rokonok és barátok a Kárpát-medence számtalan helységéből, szegletéből érkeztek, akár váratlanul is betoppanva. Arlow Ilona, Ici néni Eszék utcai lakása a bécsi döntések idejétől kezdve az örökös szeretetvendégség helyszíne lett, ahová bárki bármely időben, békéből vagy

---

³⁹ L. Miklauzič István: A nemesi Rákóczy család. Mécses 4. köt., Budapest, 2012, 78. o.

hányattatása közepette ide érkezett, nemcsak lelki feltöltődést kapott, hanem az asztalra is mindig került valami, és a látogató még útravalót is kapott. Minderről egy vendégkönyv is szól, ^[E182] amelybe minden arra járó bejegyzést hagyott hátra 1942 és 1979 között. A könyv emlékeket hordozó kötetekből áll, amely valójában vendégkönyvnek indult. Aztán eljött az idő, 1945 végén menekülni kellett Budapestről Ausztriába, ekkor a vendégkönyv is – minden holmit megelőzve – a földönfutókkal tartott és érkezett meg az átmeneti szálláshelyre. Ott aztán a sok régi mellett, új jövevények is betértek, s e „tábori” menedékhelyen bizony, ők is oltalmat, segédelmet kaptak. A vendégjárás a megpróbáltatások idején immár szinte zarándokjárássá szélesedett, s a vendégkönyv ma is élő néma tanúvá lépett elő. A hazatelepülés után ennek jelentősége még csak emelkedett, a kommunizmus nyűge alatt ez a menedékhely adott rejtett hajlékot a szabadság vágyának és fohászának. Az utódok szemében így lett az Eszék utcai lakásból zarándokhely, ahol s ahogy mint volt, a „Vándorfecske hazatalál / Édesanyja fészkére száll.”

Az Arlow (Arlóy) család élete tehát ennek a családnak a szempontjából is sok mondanivalót hordoz magában. Mivel azonban az Arlóy családban nem örökítették át rendezett családtörténeti emléktárat, ezért annak pótlása engedjék meg az alábbiak szerint.

Arlow Szaniszló / Stanislaus / Sztanko

- k. felesége: **Drazsics Paulina**, görögkeleti vallású, meghalt 1860 körül.

Születési helye valószínűleg Kirin (HR), ideje ismeretlen. Görögkeleti vallású határőrtsiszt az 1. Bánáti Határőrség 10. ezredében. Fia esküvőjén 1860-ban főhadnagyi rangban volt jelen, ^[E232-2] ezt követően nemsokára meghalt.

Arlow Sebestyén / Sebastianus / Szavva (1826–1900)

- k. felesége: **Ent Mária** * Eszék, 1835-01-15 ○ Eszék, 1860-08-19. Lakhely: Bolzano. † Eszék, 1875~85. Római katolikus sváb lány, anyanyelve német. [E230] Apja Joannes Ent molnár, aki Eszéken 1834 körül feleségül veszi a helyi sváb Vunderlich Josefát. [E232] Mindketten elhorvátosodott római katolikusok.

Született Ober Forstenica / Trsztenicán [*ma: Treštenica, Bosznia*] 1826-10-14-én,⁴⁰ a görögkeleti vallás szertartása szerint vette fel a keresztséget. [E229]

A '48-as szabadságharcban, mint fiatal katonanövendék harcolt a magyarok ellen. Az 1848-1849-es években rangok átugrásával őrmesterről hadnaggyá léptetik elő. Ezt követően olasz háborúkban szerzett érdemeket. [E231]

1860-ban Eszéken az esküvőjén [E232] főhadnagy volt az Alföldi Határőrségi Gyaloghadtest 63. sz. III. Vilmos Király ezredénél. Az Ent családnak 6300 forint házassági kauciót kellett letétbe helyeznie. 1861-ben századossá, 1866-ban őrnaggyá léptetik elő. Érdemeiért 1867-03-16-án őfelsége lovagi [*Ritter*] címet adományoz számára. 1873-ban alezredessé, 1877-ben ezredessé léptetik elő. [E233]

Az 1878-as megszálláskor Bosznia-Hercegovinában ő maradt az osztrák csapatok egyik parancsnoka, a mosztári bosznia-hercegovinai kormányzó.⁴¹ Innen került Kolozsvárra ezredparancsnoknak, onnan Bécsbe. 1882-05-14-én a boszniai harcokban felmutatott érdemeiért a Lipót-rend Lovagkeresztje hadiékítménnyel és kardokkal

---

⁴⁰ Elírások: Haupt-Grundblatt: Ober Forstenica, 1827. Österr. Staatsarchiv (2007): Arlow, Sebastian Ritter von 1827-10-26. [E235]

⁴¹ Az 1878. évi berlini szerződés 4. pontja felhatalmazza Ausztria-Magyarországot Bosznia és Hercegovina ideiglenes megszállására. L. Ádám T. István: A világháború okai – a hármasszövetség története. Budapest, 1942.

kitüntetését kapja. [E234] 1882-12-24-én vezérőrnaggyá léptetik elő, ezzel bekerül a tábornoki kar tagjai közé.

1892-ben ment nyugdíjba Kolozsvárt, onnan Bécsbe költözött és ott is temették el 1900 körül. A temetésen Ferenc József császár is részt vett, mivel a Lipót-rend lovagkeresztjének birtokosa hagyta itt a még élő monarchiát. A család azóta viseli a lovagi címet.

Arlow Viktor (1862–1920)

- a. 1. testvére: Gustav * 1861. ○ Zsille Etelka † [E231/4] [E235]
- b. 2. testvére: Maria Josefina * 1866 † 1867. [E231/4]
- c. 3. testvére: Friedrich * 1867-07-23. [E235] † Eszék, 1951.
[E321/4]
- d. 4. testvére: Alfred Ludwig * 1869. † 1870. [E231/6]
- e. 5. testvére: Rudolf Nikolaus * 1871. † [E231/6]
- f. 6. testvére: Pauline Helene * 1874. ○ dr. Daszkal Demeter
† [E231/6]

- k. felesége: **szentgericzei Nagy Mária** * Budapest, 1870-06-12 ○ Abrudbánya, 1893-01-28. † Budapest, 1939-06-20.
Vallása: unitárius. Életrajza a Mikó 2. Arlow ág fejezetben olvasható.

Arlow Viktor Adolf 1862-12-15-én született Tirolban, Bozenben, katolikus családban, német anyanyelvi környezetben. [E235] 1880 körül már anyanyelvi szinten beszél magyarul. Valószínűsíthető, hogy már születése pillanatában eldőlt a sorsa, hiszen a katonatiszt nagypapa és a tábornok édesapa után ő sem lehetett más, mint hivatásos rendíthetetlen katona. Élete kezdettől fogva igazolta is ezt.

Ifjúkoráról nem maradtak fenn sem írásos, sem elbeszél emlékek. 1889-ben Arlow Viktor már javában udvarolt az akkor még hajadon későbbi feleségének, ezt családi elbeszélésből ismerjük. Szentgericzei Nagy Mária egyik leveléből tudjuk, hogy már 1873 óta

Abrudbányára járt. Végtére házasságuk is itt kötött 1893-ban, [E236] Arlow Viktor itt lép be a családtörténetbe, [E237] néhány fénykép tanúskodik erről. Házasságuk teljesen boldoggá teszi életüket, [E238] négy gyermekük jött áldásként a családjukba.

Arlow Viktor saját katonaeletének helyszíneit leginkább leveleiből ismerhetjük meg, azokból a cenzúra miatt azonban nem sokat lehet megtudni. Amikor bevonul a Przemysl-erőd sáncai mögé, onnantól kezdve több mindent tudunk róla, de igazából már csak naplójából tudjuk követni egyre távolodó életének eseményeit, egészen az otthontól messzi haláláig. Induljon élete története onnan, ahonnan ő maga indítja el halhatatlan érdemű naplójában. [E319]

Esküvőjük után a fiatal pár Kolozsvárott tölt el rövid időt, majd a család valamikor Sopronban épít fészket, miközben Arlow Viktor a monarchia idején szokásos szolgálati helyeit [E239] a vezénylés rendje szerint változtatja, onnan ír rendszeresen családjának. Gyakorta jár haza, időközben szépen sokasodnak is. 1896-ban megszületik Berta, 1899-ben Ilona, 1900-ban Anna leánya, majd 1903-ban Viktor fia, a következő katonagyerek, aki jóval később Arlói Győzőre magyarosít. [E243]

Főbb katonai állomáshelyei kiemelve: Trencsén-Teplitz, [E240] [E241] (Reichenauban magánúton [E242]), Bécs, [E249] Sopron, [E244] [E248] Berettyó-Újfalu, [E246] Kolozsvár, Marosvásárhely, Miskolc. Nagyváradi [E245] volt az utolsó helyőrség, [E247] ahol 1910-től a cs. és kir. 101. vadászrezerváltó főosztályvezetője volt alezredesi rangban. [E250] [E252] 1913-ban látjuk őt feleségével, tisztársaival és feleségükkel, kedvenc kutyáikkal társaságban szabad terepen. [E251] Ezt követően 1914-ben, közvetlenül a háborúba vonulás előtt látjuk még őt a nagyváradi katonai erőd bejárata előtt Epizód nevű lován, és Antal nevű lovászlegényét Majesztozo nevű lován. [E253]

1914. június 28-án merényletben meggyilkolják Ferenc Ferdinánd trónörökösöt Sarajevóban. Megszületett a háborús ok, hadüzenet ment Szerbiának, amely beindította a felkészülést a Nagy Háborúra.

Oroszország elrendelte a mozgósítást, amit a monarchia hadserege is megtett. Arlow Viktor és tisztársai is bevonultak a kaszárnyába, [E254] ahová már tódultak be a katonai egységek, a lovak, szekerek, élelmiszerekkel megrakott kocsik, nyomokban a szülők, feleségek, menyasszonyok nagy tömegben. Felesége, szentgericzei Nagy Mária, leányai Ancsi, Berta, Ici, fia Viktor is mind ott voltak a laktanyaudvaron. Reményteljes, egyben szomorú búcsút vettek egymástól, a hozzátartozók hazamentek, a katonák szálláshelyükre vonultak. Az Arlow családban neki, az édesanyjának és a gyermekeknek ekkor még sejtésük sem volt arról, hogy soha többé nem fogják látni egymást.

Július 29-én késő este az ezred elindul menetben a vasútállomásra, [E254] cigánybandák húzzák a kávéházak előtt, az ablakokból mindenki integet. Lelkesítő beszéd hangzik el, s katonazenére indul a vonat.

Arlow Viktor július 26-án elkezdett hadinaplójában [E318] olvashatunk minderről, amely az alábbiak szerint folytatódik, egészen 1919. május 1-ig. A naplót nyomon követő összefoglalást helyenként más forrásból szerzett ismeretek bevonásával kiegészítjük annak érdekében, hogy az ő egész története ezáltal teljesebbé válhassék. E részek megjelölésre kerülnek.

Reggel érkezés Békéscsabára, itt is a lakosság ünnepelve fogadja a katonavonatot kint a pályaudvaron, aztán zeneszó mellett bevonulás a kaszárnyába. Gyors ütemben folyik a hadilétszám feltöltése, felszerelése. Arlow Viktor alezredest kinevezik az induló 10. népfelkelő ezred parancsnokának, elrendelik a teljes mozgósítást. Indulás előtt Arlow Viktor is hazafias beszédet tart, másnap bevagonírozás, az ő két lova is felugrat, és a szerelvény a Szolnok-Hatvan vonalon érkezik el Miskolcra. Az ezred állományát itt töltik fel nagy létszámú népfelkelő legénységgel. Arlow ezredparancsnok felállíttatja a zászlóaljkat, kinevezi a parancsnokokat, az állomány teljes hadrendbe állt.

A katonák, a lovak és a hadtáp bevagonírozása után augusztus 11-én kigördül a hadiszerelevény Miskolc Gömöri pályaudvarról, és Kassa–Eperjes–Orló–Neu Sandec–Jasló–Neu Zagorcz–Chyrow útvonalon beérkezik a végcélhoz, Przemyslbe. [E255]

Az állomáson történt parancskiadások után a tisztek bekocsznak az erődrendszer védvonalán belülre, rendeltetési helyükre, a Siedliska-erődbe, majd menetben és szekerek kíséretében megérkezik az ezred legénysége is és elfoglalja szálláshelyét.

Itt meg kell állni a további események ismertetésével, mert érzékelnünk kell, hogy milyen hatalmas erődrendszer állt a monarchia haderejének szolgálatában az orosz hadsereggel szemben.

[E256]

< Amikor az oroszok benyomultak Galíciáig, a monarchia hadvezetése hatalmas erőd építését határozta el a megállításukra. Erre a San folyó két partjára épült Przemysl település volt a legalkalmasabb, de nem csak önmagában. 1914 szeptemberében megkezdték negyven környező falu lebontását, elpusztítását, mert gátolták a kilátást, akadályozták a kilövést. Ezek helyére építették a földvárakat, erődöket külső és belső övezetben. Az egyes erődöket belső vasútpálya kötötte össze. Magában Przemyslben volt a törzskari parancsnokság főhadiszállása, az egyes főerődökben pedig, az alárendelt parancsnokságok voltak. >⁴²

Így épült ki a teljes erődrendszer, az azt körbevevő védelmi övezet, akadályrendszerek, sáncok és egyéb földerődítmények összefüggő láncolata. Összehasonlításuképpen az arányokat úgy kell elképzelni, hogy ennek a területnek majdnem olyan kiterjedése volt, mint mai fővárosunknak, Budapestnek.

Kelet felé tekintve, ágyúlövésnyi távolságra húzódott az ellenség arcvonala, amely mögött ádáz harcokra sorakozott fel a túlerőben

---

⁴² Lévai Jenő: Éhség Árulás Przemysl. Magyar Hétfő Kiadás, Budapest, 1933, 10. o. [Megegyező tudósítás]

lévő orosz hadsereg. Ezzel szemben állt magában a bevehetetlen erődrendszer, amelyben szakadatlanul folytak a harci előkészületek.

[E257]

Siedliska lengyel település is belül volt a védvonalon, benne nagy barakk-tábor és földerőd-rendszer, amelynek parancsnokává augusztus 15-én Arlow Viktor alezredest nevezik ki.

Egy hét múlva itt ütötte fel főhadiszállását a hadsereg-főparancsnok Frigyes főherceg, a vezérkar és a trónörökös. [E260] Megkezdődik a felkészülés az első hadműveletre. „Minden eshetőségre készen elbúcsúztam Fritz fivéremtől” – írja Arlow. Az ezred megkapja a menetparancsot, együtt az egész dandár. Elhangzik a búcsúparancs is, amely nagy lelkesedést vált ki az ezredben, megkezdődik a kivonulás.

Megérkezés és táborverés Medykában, másnap menetelés tovább Galíciában a Lacka Wola–Mosciska–Laski Goscinova útvonalon, éjszakázás a szabadban. Másnap tovább Sadowa Wysna–Wocuchin útvonalon, legutóbbi községben tíz szekeret kapnak sebesültek számára. Éjszakázás után tovább Grodek–Bartalow–Koscisce–Rzezna Ruskow útvonalon, majd másnap Zarudze-ig. Onnan már elérnek Kulikowba, a harci cselekmények színhelyére, az orosz harcvonalhoz.

Szeptember 1-én támadást indítunk a Mogilka magaslatért, állóharc alakul ki, sikerül orosz foglyokat ejteni, az ellenségnek nagy veszteségeket okozni. Sajnos áruások következtek be, eljárás indul ellenük. Éjszakázás után másnap ádáz ütközet kerekedik, az áruások nem voltak hasztalanok. Az ellenség ellentámadása pánikot okoz, visszavonulunk, felkészülünk a második ütközetre. Kemény tüzet kapunk az ágyúk torkából, észvesztve visszavonulunk. Katonáink, elvadult lovaink, sokuk szekerükkel egymásba gabalyodva fekszenek

ki a vérben és füstben.⁴³ 873 emberünk és 46 lovunk pusztul el, Epizód és Majesztozo is itt vesztek oda.

Másnap menetben visszavonulás volt a parancs. Ez Janowig tartott, ott estére az elmenekült lakosság helyére beszállásolás. Másnap Ozomlában pihenőnap van, vételezéssel telik az idő. Innen tovább Rogoznoba, itt a pravoszláv plébános harangozással árulta el beérkezésünket az oroszoknak, amiért a cinkos bíróval együtt letartóztattuk és magunkkal vittük.

Menet tovább Muzólovicze–Tiskapyn át a Türker Hüglre [*Török domb*], ahol felolvassák a hadseregparancsnok bátorító dicséretét a hősiesség helytállásért. Beérkezés Kamienobrodba, itt az első feladat elszállítani a sebesülteket a pályaudvarról. Fájdalmas feladat is kiadásra került: 68 áruló ruszint kellett felakasztanunk a pályaudvar mögött. Ellátás szalmával, sertésekkel, felfrissülés a közeli tóparton, majd éjszakázás a váróteremben – volt a napirend. Másnap hosszú menetelés.

Ébresztő után többnapos menetelés következik, vissza az erőd felé. Sűrű esőzés veri a menetet, a településeken vízben állnak a házak. Musilovicz–Rogozno–Hodynje–Lacka Wola az útvonal, éjszakázás mindenütt esőben. Aztán tovább a Szechynie–Medyka útvonalon, beszállásolás Karczmaryban.

Szeptember 15-én az ezredek – az áruló plébánossal együtt – beérkeznek Przemysl erődvárosba, Arlowék pedig, a Siedliska erődbe. Éjjel-nappal folynak az erőd-helyreállítási munkák, emellett napi szinten főleg a harci tevékenység. Felállításra kerülnek az előőrsök, az ellenség fokozza őrzési tevékenységét. Elindulnak az orosz csapatok, tüzéségünk tüzet nyit rájuk. Az oroszok erősen lövik az erődrendszert, Jaksmanice és Lusyce erődöket ki kell üríteni, viszonzzuk a tüzet. Végül az oroszok bekerítik az egész erődöt,

---

⁴³ Lévai: 12–18. o. „Mi az igazság a kulikowi csata körül? – Egymást lövik a népfelkelők”. [*Megegyező tudósítás*]

megindul a tüzérségi párbaj, legerősebben Siedliskát lövik. Négy zászlóalj kitámadt, 12 halott és 43 sebesült árán visszavonulnak. Másnap megint kitörünk. Napokig hullámozó tüzérségi és gyalogos harc, az oroszok egyre közelebb ássák be magukat. Az ostromló hadseregszázados felszólít a vár feladására, válaszul visszanyomjuk őket.

Tizennégy zászlóaljunk kitámad, két gépfegyvert zsákmányol, mindjárt be is állítjuk az ellenséggel szemben. Védelmünket 140 löveggel megerősítjük.

Október 6-án az oroszok átfogó támadást indítanak, működésbe hozzák nehézlövegeiket, gránátosó záporozik a külső erődvédelmi övezetre, éjjel megindítják védőműveink bombázását. Három hadoszloppal támadnak, a kerítéseket átvágva betámadnak,⁴⁴ 87 foglyot ejtünk. Két erődkapunál szörnyű kézitusa alakul ki, legyűrjük őket, itt 300 hadifogoly a zsákmány.

"A bajba jutott I/1 erőddel éjfél óta minden összeköttetés megszakadt. Kirendelték a távíróosztágot – benne Gyóni Gézát is – a telefonvonal helyreállítására, de a pusztító tűzben ez lehetetlen volt. A költő e munkája közben ismerkedett meg az október 6-iki éjszaka rémségeivel. Ennek hatása alatt írta meg aztán egyik leghatásosabb költeményét: »Csak egy éjszakára«. Gyóni Géza tizedes sehogy sem tudta helyreállítani a telefonvezetéket. Október 7-én, a veszélyes hajnalon sem lehetett megközelíteni az erődot."⁴⁵ Ez volt a Siedliska erődcsoport, parancsnoka pedig, lovag Arlow Viktor alezredes.

Az ütközetben felszínre tört az alvilág minden borzadályának képe, színe, orrfacsaró szaga, sistergő zaja. Füstből kerekedett ördögszekerek, ágyúk torkából lobbant gömbvillámok haladtak át a csatatéren. Hajnalra orosz oldalon hetvenezer rémálomnak lett vége egy csapásra, ennyi átélt kínkeserv rekedt benn a hullamerevségben.

---

⁴⁴ Lévai: 49., 58., 59. o. [*Megegyező tudósítás*]

⁴⁵ Lévai: 57. o. [*Megegyező tudósítás*]

A többiek, akik élve maradtak, örökre lelkükben hurcolták legszörnyűbb éjszakájuk lázalmát a hadifogságon át az ajándékként megélt legvégső pillanatig.

Az oroszok visszavonulást fűjnek, hiszen irgalmatlan veszteséget szenvedtek el. Ezt a mi oldalunkon ünnepség, a kitüntetések kiosztása követi. Már ekkor sietnek heves támadást indítani, ezt megtorló módon visszaverjük, gépfegyvert is zsákmányolva.

Október 11-én istentisztelet alatt távoli ágyúdörgést hallani. Közeledik felmentő seregünk, hisz Przemysl be van kerítve. Arlow Viktor közben kitüntetésekkel oszt, másokat felterjeszt. Őrséget és felderítő léghajót küld ki. Megjelennek az ellenséges repülők. 30.5-ös mozsárágyúkat állítunk hadrendbe, négyszer betalálnak, az ijesztő morajlás mellett óriási pusztítást végeznek. Egy hét múlva Sanokból autóposta járat indul, katonáink megkapják első leveleiket.

Változatlanul folynak az éjszakai harcok, sok a sebesült mindkét táborban. Összehangolt támadást indítunk Medyka felé, erős az ellenállás, az ellenséget 1 km-rel visszanyomjuk. Pár nap múlva kemény harcot indítunk a Magiera-ért, óriási veszteségekkel elhódítottuk, egyik legdicsőségesebb győzelmünk. A Magiera előretolt védőbástyánk lett. Ismét megindult a vasút- és posta-forgalom. [E258]

Október végén Frigyes herceg lemondta ígért látogatását. Miskolcra kiegészítő legénységet vártak, de nem érkeztek meg a pályaudvarra. Siedliska-ban sokan betegek. A barakkoknál új temető kerül megnyitásra, ennek ünnepe Arlow Viktor – beszéde után – az Ezüst Bátorság Érdemrendet tűzi 89 katonájának mellé.

November elején a lövészbanda elhagyja az erődkerületet, egy bekerített német hadtest felmentésére vezényelték. A vasút és a posta leállt. Az erődben sok védőművet kell helyreállítani. Przemyslben azok, akik nem tudják igazolni, hogy 3 havi élelmiszertartalékuk van, kiutasításra kerülnek. Ismét hosszú ostromra kell számítani. Az

állomány 878 fővel megerősítésre kerül, új vezénylések történnek, megindul a felkészülés a nagy ostromra.

A hónap közepére esős idő köszönt be, az oroszok a magaslatokon kezdenek mutatkozni. Egyik hadtestük támadást kezd, fegyverropogás és lövegűz hallatszik, tömöríteni kezdik a záró gyűrűt, egyik estére az erőd gránátésőt kap. Kezdődik a tüzérségi tűz, két ellenséges gép bombákat dob le. A válasz kemény kitörés, az oroszokat Rokitnice-ig nyomjuk vissza. Repülővel levelek mehetnek haza, az orosz repülők röpcédulákat szórnak hozzánk, amelyeken árulásra szólítanak fel, ezután ismét bombáznak.

November végére beáll a kemény fagy, sűrű hóesés kezdődik. Kiújul az erős tüzérségi harc, több tisztünk megsebesül. Arlow Viktor a Katonai Érdemkereszt [*Militärverdienstkreuz*] kitüntetést kapja. [E261] A makacs hidegben egyre gyakrabban bombázzák az erődöt, megtámadják előőrsünket. Kellő kivárás után ellentámadást indítunk, óriási veszteségeket okozva az oroszoknak, ezt követően több napon át kitöréseket hajtunk végre. 30-án a sikereinket esti cigányzenével ünnepeltük meg. Ezen a napon Arlow Viktort ezredessé léptették elő. [E262]

December 2-án őfelsége trónra lépésének alkalmából ünnepi mise, közben hat repülő bombázza az erődöt. Másnap még több repülő jön, tüzérségünk lövi őket. Ebéd előtt szétbombázták a tiszt étkezdét, csak anyagi kár jelentkezett. Egy hét múlva csökkenteni kellett az élelmiszeradagokat, lóhúst csak hetente kétszer lehet enni. Ekkor nyolcezer ló van az erődben. Napokon át csapatkitöréseket hajtunk végre tüzérségi támogatással. [E263] Pilótáink ismét elviszik leveleinket. Karácsonyig szakadatlanul folynak a kitörések, tüzeink is lankadatlanul tüzelnek éjjel-nappal, pilótáink felderítése elismerésre méltó. Műveleteink általában sikerrel járnak, néha kisebb, néha nagyobb veszteségekkel. Több orosz ellentámadás történik, kemény visszaverésekben van részük. Hírlik, hogy

Przemyśl felmentéséig 8-10 nap van hátra.⁴⁶ Szenteste mindenütt karácsonyfa ég, az oroszok levélben küldték el jókívánásaikat, ugyanezt fára szögezett cédulákon is tudtul adták a hős védőknek. A szilveszterestét cigányzene mellett töltik a katonák, a járőr megint levelet hoz a külső védőövezetből: orosz tüzérek újévi jókívánásai versben.

1915. újév első napján őfelsége rádióüzenetben melegen köszönti katonáinkat. A külső jaroslavi úton Baticénél eltévedt két orosz tiszt és egy nő, a járőr foglyul ejtette és behozta őket. Ez volt az első rendkívüli esemény az újesztendőben. Néhány nap múlva harminc lovat küldünk a vágóhídra. Rohamos a drágulás, nyomasztó a szükség és a romló közállapot, csizmatalp- és ruhahiány üti fel a fejét. Január 7-én tüzéségünk is tartja magát a pravoszláv karácsonyhoz, tüzet szüntetnek és karácsonyfákat, konzervet, kenyeret küldenek át.

Az örült havazás miatt a tüzéségek elnémulnak, hófúvás lepi be az utakat, egyre nehezebb a járőrözés. A tűzifát már a katonák húzzák be szánon, mert fogynak a lovak, mennek vágásra. Csizmatalpakat fából faragnak a katonák, s egyre fogy az élelem. Hó közepén heves harcok folynak a Nagora-nál. Üzenet érkezik: dumdum golyót használnak lövészeink, ennek kivégzés lesz az ára. A nyomaték kedvéért bombázni kezdik az erődöt, halottak és sebesültek maradnak a földön, amit mi éjszakai tüzéségi tüzzel torolunk meg.

---

⁴⁶ Lévai: 163. o.: A kitörések alatt kiderült, hogy a felmentést a Krautwald-hadtest nem tudja végrehajtani. Rausch intendáns jelentése: „A várnak még egy hónapi élelmiszere van. A lovak részére január 10., a legénység számára január 11. az utolsó határnap. ...14.000 ló levágását határozták el”. Így a maradék 7.000 ló élelmezése január végéig kitolható, és az emberek legalább lóhúshoz juthatnak. A fennmaradó zabot kenyérsütéshez adják.

Február elején úgy hírlík, felmentésünk két hét múlva várható. Erős tűzérési harc kezdődik a -10 °R hidegben.⁴⁷ Ezredünk silány lovakat kap, a századparancsnokok és a kürtösök lóra ülhetnek. Erősödik a tifusz-, diftéria- és tüdőgyulladás járvány, az állomány élelmezése hiányos. A munkásszakaszok keményen dolgoznak a védőművek helyreállításán, amit sokszor megzavarnak a gránátbecsapódások.

12-én az oroszok rajtaütésszerűen harcba lendülnek, elfoglalják a Nagora keleti oldalát, egyik zászlóaljunk fogságba esett, sok a halott és a sebesült. Átfogó orosz támadásról van hírünk. Az erőd hadtápfőnöke föbe lőtte magát. Kiderült: az élelemtartalékok talán március közepéig elegendők. Hónap végére ismét megjelennek a repülők. A kinti nagy csatatéren élénk harcok folynak, tűzérési támadást kapunk és a repülők bombáznak. Egy bomba 27-én Arlow Viktor lakóháza mögé esik.

A március hónapot a repülők bombázása nyitja meg. Siedliska borzalmas gránátésőt kap, a kórházbarakk elpusztult, a sebesültek rémületükben a szabadban rohanganak. A hóvihár aztán csendet teremt. Az élelemadagok tovább csökkennek, katonáink gyengén néznek ki, de belül erősek, kevés lovunk is már éhezni kezd. Jóllakás nincs, már lóhús sem, 2 főre jut 1 konzerv. A járőrök krumplit gyűjtenek az ellenséges tűzben. Mindeközben éjjel-nappal heves tűzpárbaj folyik, gránátok hullanak. Az oroszok ismét bevesznek előtérállásokat a Nagora-n, még egy zászlóaljunk fogságba esik.

Hó közepére a tűzérési tűz erősödik, az élelmezés a minimumra apadt. Összeül a haditanács. A légénység leromlott állapota, élelem- és lőszerhiány miatt döntés születik a kitörésről. Lovakat kapunk, felszerszámozzák a szekereseket, a külső védőkörletből

---

⁴⁷ Míg a Celsius 0–100, addig a Réaumur 0–80 közötti fokbeosztás. -20 °R - 25 °C hidegnek felel meg.

visszavonják a katonákat azokba a belső barakkokba, ahonnan előtte a sebesülteket és gyengélkedőket behozták Przemysl várába.

A teljes állomány felkészül az általános kitörésre. A pénzállományt leadjuk az erődparancsnokságnak, a tiszték áprilisig, a legénység márciusig kifizetve. A számlák és naplók szintén leadva, egyebet elégetünk, a papírpénzt is.⁴⁸ „Át kell törnünk, és át is fogunk törni!” – szólt a parancs.

Március 19-én éjjel egykor kitörték a népfelkelő szakaszok a boreki védőműnél. Arlow Viktor innen irányította a dandártörzset. „Parancsok a legszigorúbb rendben és pontossággal teljesítve. Éjjel 1-kor kitörték a népfelkelő szakaszok a Borek-i védőműnél. Én itt voltam jelen, a dandártörzsnél. Éjszakai sötétség ellenére a szakaszok áttörték. Amikor a legelsőek elérték az orosz őrség vonalát, Hurrá kiáltások jöttek. Nyilván felfedezték a mieinket, de azok csendben tovább nyomultak. Az ellenség visszahúzódhatott a fülelőrsükig. Az ingoványos fagyos talajon két ezredünk teret nyert, egyik szakaszunk átlépte a védőövezetet. Az oroszok bekapcsolták a fényszórókat és löni kezdtek löveggel. 03.50-kor két ezredünk tűzbe kerül, erre parancsra az 1. zászlóalj is átlépi a védőövezetet. Csendben, rendben haladtak, de lövegtüzet kaptak és harc kerekedett. 05.30-kor a népfelkelő ezred került harcba az oroszokkal, erre segítségükre küldtem az 1. zászlóaljat. Sűrű hóesésben katonáink bátran harcolnak. Balszárnyon és középen csapatainkat nagyon megszorongatták, egyik ezredünket majdnem felmorzsozták, nagy veszteségeink vannak, de ellentámadást hajtunk végre. 08-kor visszavonulást kellett kezdeni. Az egyik zászlóalj parancsra elfoglalja a területet a Lembergi úttól Borek-ig, hogy segítse a visszavonulókat. Ezredem elsőnek érte el a védőövezetet. Óriási

---

⁴⁸ Hadifogoly magyarok története. II. köt. Szerkesztette: Baja Benedek, Dr. Lukinich Imre, Pilch Jenő, Zilahy Lajos. Athenaeum, Budapest, 1930, 69. o. [Megegyező tudósítás]

veszteségeink vannak. A visszatértek látványa százalmas. A kitörés vesztesége 8.000 fő, sebesült, fogoly 500. Sorsunk megpecsételődött. Tartalékaink Jaksmanice-ben és Hureczko-ban maradtak.

Március 21. Szomorú hideg szeles nap, kétes közérzet. A tüzérségnek parancs szerint a várátadásig éjjel-nappal lőnie kell, amíg a készlet tart. A kitüntetési névsort felterjesztettem a parancsnokságnak. Délután 5-kor autóval az erődparancsnokságra megyek tiszti gyűlésre. Élelmünk 23-ig tart ki. Őfelségétől legmagasabb elismerő, egyben részvétáviratot kaptunk. A gyűlés alatt is támadtak az oroszok, visszavertük. Az oroszok vadul lövik és rombolják erődjeinket. Parancs: legszigorúbb harckészültség, holnapig mindenütt rendíthetetlenül kitartani! Éjjel helyreállítási munkák folynak. Alvás nincs, mindenki a kiosztott parancsra gondol, holnap földig kell rombolni az erődöt átadás előtt. Fel kell robbantani a védőerődöket, lőszerraktárakat, a belterület hídjait. Este 10-kor tűz ütött ki az erődben, sikerült eloltani. Éjjel tüzérségünk kilőtte a maradék lőszert. Az állományban oktatás folyik, hogyan kell megsemmisíteni a hadianyagot, ágyúkat, gépfegyvereket, pisztolyokat, oldalfegyvereket, jelzőpisztolyokat, fényszórókat stb.

Március 22. Mindenki szerényen megreggelizik állomáshelyén és beletörődötten várja a fejleményeket. Pontban 05-kor jön az első robaj, a robbanás kiviszi az összes ablakot. Az alsó kerületben egymás után repülnek levegőbe a védőművek, lőszerraktárak, belső hidak. Ezek után az állományt kivezénylik a Jaksmanice-re vezető útra, ahol fegyvertelenül gyülekezik és várja az oroszokat. 08-kor meg is jelennek a tisztek kísérettel. Fél órán belül megindult a szomorú menet lovas szekerekkel a jejes utakon. 13-kor értünk vissza Siedliska-ba. Orosz tüzértisztek barátságosan megvendégeltek. Aztán jön a parancs, hogy Przemyszlbe kell menni bevagonírozásra. A tüzérbarakkban éjszakáztunk, egy, már beszállásolt kozák ezred mellett.

Március 23. Szállodában aludtam. Elmentem megszemlélni az elpusztított építményeket, felszereléseket. Este 9-ig szabad mozgásunk van az erődben. Mindenütt orosz katonákat látni.

Március 24. A tiszti kaszinóban nem kapunk többé bort, az ételek egyre silányabbak. Könyveket vételezünk magunknak az erőd könyvtárából, hiszen Oroszországban nem olvashatunk majd német irodalmat. 25-én értesítést kaptunk: 19-kor jelenjünk meg a Wiar folyónál, ahol bevagoníroznak minket. Ennek megfelelően odamegyünk csomagunkkal, este 10-kor megindul velünk a vonat Lemberg felé. Ezzel befejeződött féléves tartózkodásunk Przemyslben, amelyet büszke öntudattal hagyunk magunk mögött, hiszen mindent megtettünk.

Ismerős tájakon visz a vonat, sírokat látunk sírok hátán egyszerű és kettős kereszttel. 26-án reggel befutunk Lembergbe a pályaudvarra, kitűnő reggelit kapunk, megjelent az orosz nagyherceg is népes kísérettel. [E264] Pénzünket rubelre váltjuk. Amikor kihúz a vonatunk, az ablakokból, kapukból embertömeg integet. Tudták, hogy Przemyslből az első fogolytiszték mennek hazájukból a messzi ismeretlenbe. Zablonce-ban leszállás, alvás az állomáson összezsúfolva. Hajnalban egy másik vonatszerelvény áll be és indulás”. [E265] Brody határállomás következik, majd megállás nélkül Dubno–Rovno–Berdicsewen át 29-én érkeznek Kijevbe. Az aranykupolás templomok városában káposztalevest és fasírtot reggeliznek ebédre, csomagjukat szigorúan átvizsgálják. Jégmezőn robog a vonat, elhagyja Brianszkot, útközben sűrűn jönnek szembe sebesülteket szállító vonatok.

Április 1-én érkezik a hadifogoly szerelvény Moszkvába, kivagonírozás után fabarakkokba kell szállásra menni, először kapnak megint meleg ételt, káposztalevest és fasírtot. Egy magyarul beszélő konzulfeleség sonkát, tojást, kolbászféléket hoz, hisz ő jól tudja, hogy ilyesmire a foglyok többé már nem számíthatnak.

Másnap már indul tovább a vonat, hó- és jégmezőkön át visz az út, Sichran-on, majd a Volga fölött áthaladva beérkezés Kazanyba.

„Óriási tömeg előtt gyalog kellett átvonulnunk a városon a katonai parancsnokságra, zúgtak a harangok. Az oroszok gúnyt űztek velünk, a 250 Przemysl-i fogolytiszből, mintha állatsereg vonulna előttük. A parancsnokságon névjegyzékbe vettek és elkobozták kardunkat. Este visszaút patakokon át. Megkaptuk a fasírtot, elszállásoltak minket. Európai jellegű szép város, régvolt tatár kánok székhelye. A Sibirskaja szállóban lakom huszad magammal.” Itt szintén gyalog átterelik őket a báméskodó tömeg előtt az állomásra és vonattal indulnak tovább. Érkezés Sviaszkba, alvás a vagonokban. Reggel kiszállás. „Lovas szánok tömege jön egymás után, [E266] ezeken indul tovább a népes oszlop. Jeges, tócsás utakon, árkokon át suhanunk, csodáljuk a tatárlovak ügyességét és kitartását. Beérünk Ivanszkojba, itt pihenő alatt tarisznyából reggelizünk, majd átkelünk a Sviaga-n. Újabb szánmenet hegyen-völgyön, éjjel erdőkön át, majd' felborulunk. Éjjel érkezünk Zutovo-ba összefagyva. Három legényemmel szállásra találunk, egy népes családnál ülünk a szamovár előtt. Tea után 12-14-en szétszórt szalmára fekszünk aludni, két bárány és egy kecske társaságában.”

Aztán még napokon, éjszakákon át folytatják az utat szánon a folyó szelében, hegyen-völgyön át bravúrosan rohannak velük a tatárlovak. Hol az egyik part, hol a másik mentén suhannak, az átkelések mindig dereglyéken zajlanak le. Egy heti lovas szán utazás után megérkeznek Tetjusiba, ahol szekérre átszállva gurulnak be egy laktanyabarakba és veszik magukhoz az első meleg vacsorát. Sokan lázasak, a szörnyű haltól pedig, sokan betegek lettek. Háromheti itt tartózkodásuk alatt, egyik este jönnek valakik és tüzetesen átvizsgálják a holmijukat. Azt sejtik, hogy a Przemyslben egymás között szétszórt pénzkészletet itt megtalálják.⁴⁹ Persze tévedtek, de

---

⁴⁹ Uo.: 69. o. [Megegyező tudósítás]

mindenkitől elvettek pénzt, A. V.-tól ezer koronát. Este a hajóállomásra vezették őket, egész éjjel Tetjusiban várták a hajót. Reggel hajóra szállás, másnap reggel érkezés Sizranyba.

Május 14-én Sizranyban kiterelik őket a vasútállomásra, ahol – ismételt pénzkereső motozás után – bewagonírozás következik és indulás a Volga mentén Távól-Kelet felé. 19-én beérkeznek Cseljabinszk fertőtlenítő pályaudvarára. Mellettük megállt egy másik vonat, tele Kijevből kiutasított nyomorult németekkel, egy teljes vagon gyerekekkel. Erre tisztjeink gyors gyűjtést rendeztek, az összegjött 300 rubelt nyomban átnyújtották nekik.

Többnapos vonatozás után befutnak a szibériai Omszkba. Itt egy vastag cölöpsorral körbeépített hatalmas börtönben szállásolják el őket, amelyben évtizedek óta politikai foglyokat őriznek. Helyüket poloskákkal és bolhákkal is meg kell osztaniuk. Egy hét után ismét szállítóhajóra terelik őket, az Irtiszen folytatják útjukat két napon át.

Június 2-án kikötnek Tobolszkban, [E267] ahol a tiszteket egy laktanyában helyezik el, férgektől hemzsegó priccsek szolgálnak fekvőhelyül. Megjelent a nacsalnyik és elrendelte a kitüntetések és a sapkarózsák eltávolítását. Úgy mondják, hosszabb időre számíthatnak az itt tartózkodásra, így ennek tudatában rendezik be a szobájukat, a közös udvart és szervezik meg az ellátásukat és élelmezésüket. Arra azonban senki nem gondolt, hogy a hosszabb idő majd' másfél évig fog tartani. Egy hét után ismét megengedik, hogy felvarrják a tiszték a kitüntetéseiket és a sapkarózsát.⁵⁰

Októberben már kapnak otthonról leveleket, később már A. V. is ír tábori levelezőlapon, [E268] mégis – a lényegét tekintve – mindenki teljesen tájékozatlan, hiszen a cenzúra miatt csak lényegtelen dolgokról írhat bárki. A foglyoknak a külvilággal tehát nincs kapcsolatuk. Külföldi újság nincsen, kevés orosz hírlap kapható, így csak táviratokból tudnak hírt kapni. A Przemyslből elhozott

---

⁵⁰ Uo.: 374. o. Tobolszk, a fogolyváros – leírás.

könyveket olvassák, nyelvkönyvekből nyelvet tanulnak. Délelőtt általában nyelvórákon vesznek részt, délután megy a kártyázás. Mostantól kezdve kéthetente előadásokat tartanak minden tudományos területet érintve. A napló végén ezek jegyzéke részletesen olvasható. [*A tobolszki tábori lapokat lásd: [E269-E302]-]*

A fogolytábor egyhangú, egyben lehangoló hétköznapi életének leírásától engedjék meg eltekinteni, lásd115

napló.

A tobolszki hadifogságban is beköszönt a szeptember, a hadifoglyok a közös karácsonyfa körül állva bánatosan gondolkodnak az otthoniakra. Őhelyettük most orosz katonákat látnak az ajtóban, akik a foglyokkal együtt érzik át a szent pillanatokat. Néhányan előadást tartottak, majd a kis fogolyzenekar adott zenét estére. Szilveszterkor kabaréestet rendeztek, amelyet tombolával zártak, az év utolsó napját reményteljes gondolatokkal élték meg.

1916 februárjában elsőként meghal egy főhadnagy tüdőbajban, a honfitársak -20 °R hidegben méltó módon, lutheránus szertartással, ének és kvartett kíséretében a többi magyar bajtárs mellé eltemetik. A. V. egy újságnyomdát létesített a csapatával. Naponta olvashatók az események szláv, német, angol, francia nyelven.⁵¹

Márciusban csökkentik a tisztiszolgák létszámát, A. V. és társai megtarthatják mindegyiküket. Áprilisban elrendelik, hogy az ágyak felett ott legyen a név, az ajtón a névsor, a bal karon pedig mindenki fehér szalagon viselje a B. P. betűket, hogy mindenki láthassa a „hadifoglyot”. Korlátozásokat vezetnek be az élelmiszer beszerzésben, kevesebb hús jár. Májustól csak este nyolcig lehet az udvaron tartózkodni.

A nyári hónapokban nem sok minden történik. Kiemelkedő esemény egy vallási ünnep, amelynek alkalmából embertömegek

---

⁵¹ Uo.: 218. o. „a Magyar Szó című, Tobolszkban megjelenő hadifogoly-újság...”

érkeznek a birodalom minden tájáról, püspököt avatnak szentté. Júliusban átköltöztetik a csapatot egy kolostor melletti faházba, [E269–E302/13] egy tisztás közepére. Hétvégén harangoznak. A közeli tó ad vizet ivásra, főzéshez, mosakodáshoz, fürdeni is lehet. A kerítésen belül lehet csak mozogni; gyomirtást végeznek, hogy legyen foci pályájuk. Van egy férfikórusuk és egy német zenekar.

Augusztus 17-én este öfelsége születésnapját ünnepelik, énekar és zenekar lép fel. Az étkezdében kiállítás rendeznek saját festményeikből. A fő helyen a császár képe függ, A. V. ez alá tette három leányának a képét. Délelőtt tornaverseny, utána minden csoport ünnepi ebédhez sorakozik, a legidősebbek beszédet mondanak, délután óriási futballmeccs volt.

Az őszi százados halálával kezdődik, aki – üldözési mániája miatt – semmit nem evett, azt hitte, meg akarják mérgezni. Méltó temetést kapott, ömlő esőben. Huszár Andorin bárónő látogatást tett a tobolszki fogolytáborban. [E269–E302/14] Nagy megvendégelés volt, zenekar és énekar működött közre, futballmeccset is játszottak a tiszteletére. Átadott mindenkinek 3-3 rubelt és beható ellenőrzést tartott a foglyok panaszainak orvoslása céljából. A csoport a kolostorból visszakerülhet a városba, zuhogó esőben kellett átköltözniük.

Tél elején minden javítási munkát elvégeznek, így kellemessé tett szálláshelyükön vészelik át az időt a csikorgó szibériai hidegben. A karácsonyt családi hangulatban, kis fenyőgyújtással ünneplik. Szilveszterkor egy kis ének, visszafogott kabaré a műsor. A béketárgyalásban már nem hisznek.

1917 januárjában újrakezdésnek át akarják költöztetni a tiszteket egy férges szállásra. A. V. ellenállása következtében ez a terv meghiúsul. Márciusban kitör a forradalom, a nép és a hadsereg együtt van, a cárt elűzik. Az egyik századoson kitör az elmebaj, a foglyok kórházba kísérik és őrzik.

Tavasszal olvadni kezd a hó, tekepályát csinálnak, a kertben dolgoznak. Májusban mégis átköltöztetik a tiszteket barakkokba, A. V. gyengélkedően kéri elhelyezését. A drágulás egyre nagyobb mértékben nő, már a tartalékaihoz kellett nyúlnia. [E269–E302/38] Egyre szebb az idő, vasárnaponként színházi estet rendeznek, műkedvelő társulatot alakítanak. A családi hagyatékban fellelt tábori levelezőlapok sorának nyolc hónap után májusban vége szakad.⁵² Valójában továbbra is folytatódott, hiszen felesége az 1919. szeptember 9-i levelében így ír: „Szegény Victor már 2 ½ éve van orosz földön, írni ír hetenként egy kártyát, hála Istennek egészséges, de kicserélése nem remélhető, noha 55 éves lesz. Csomagomat nem kapta, pedig a dán „Croix dior” útján küldtem még januárban. Mily hiányos lehet a ruházata, 75 rubelt kap havonta.” [E304]

Augusztusban hajón megérkezett a cári család és 300 fő Tobolszkba. Hat napig a hajón rekedtek, mert nem volt kész számukra a kormányzói épület. A foglyok nem láthatták őket.⁵³ Az oroszok egyre elviselhetetlenebbek, ingerlik, szidják, meglopják a foglyokat. [E304]

Szeptemberben először csak rémhírként jön, majd valósággá válik a suttozás, miszerint innen Tobolszkból az Amur vidékére, Vlagyivosztokba viszik tovább a hadifoglyokat. Felesleges dolgait mindenki eladta, nagy nyüzsgés után 24-én már menetkészek, a 700 tisz, 200 tisztiszolga és a 90 fős orosz őrcsapat már indul is a kikötőbe. Az Irtiszen hajóra szállnak, hogy a folyó hullámain visszajussanak a szibériai vasútvonalhoz, ahonnan másfél éve Tobolszkba jöttek.

Ötnapi hajóút után kikötnek Omszkban, átrakodás következik és indul a menet a pályaudvarra. Rémülten látják meg a negyven

---

⁵² Uo.: 254. o. 1917-08-16-i levélből: „Hallom, a budapesti cenzúra több ezer levelezőlapot megsemmisített...”

⁵³ Uo.: 373. o. A cári család meggyilkolása.

marhavagonból álló szerelvényt, amely 6000 verszt⁵⁴ messzeségbe viszi el őket innen. 24 tiszt megy egy vagonba, mindkét oldalon 12 fekvőhely van, 6 lent és 6 fent. Bevagonírozás után éjfélkor megrándul a vonat, elindultak kelet felé.

Tatarskaja–Koskal, majd tovább Novo Nikolajewsk–Tschebula–Jurga–Tutalskaja–Adesinsk az útvonal, itt kapnak három nap után először meleg ételt, káposztalevest, marhahúst és kását. Aztán vonatozás tovább a Krasno Jarsk–Chimak–Jennisey útvonalon, ebéd ismét leves, marhahús és kása. Tovább Nischny Udinsk–Zima–Milytin–Polovina–Irkutzk az útvonal, itt megállás következik, ebédelés a katonai táborban. Mondják, az éjszaka súlyos harcok voltak a különböző politikai oldal ezredei között.

Október 5-én a hadifogolyvonat eléri a Bajkál-tó déli partját, annak mentén robognak tovább a Berezovka–Zelenga–Wrchny Udinsk útvonalon. Itt a végén kiszállhatnak vásárolni. Az orosz őrszemélyzet minden ok nélkül brutálisan kezd viselkedni a foglyokkal. Visszaszállás és indulás az Ingodo–Jablonova–Tschita–Charinskaja útvonalon, az egyre csípősebb hidegben eléri Mandzsúria határát, belépnek az új földre. [E305] Ezen a vidéken a kínaiak és egyéb csőcselék rendszeresen rablótámadásokat hajtanak végre. Az útvonal Oroszországhoz tartozik, de erős katonai őrzést kell gyakorolni a kiújuló harcok miatt. Nincs megállás, a vonat megy tovább a Kajlar–Hingara–Tschingiskan–Nanerischan–Charbin–Tschandantschetschi–Mulin–Nikolsk Usuriczky-n át egészen Chabarowskig. Az utazás kínjairól másfél oldalas külön beszámoló olvasható a naplóban.

Október 14-én, jó kétheti gémberedett zötykölődés után érkezés Habarovszkba, [E306] éjszakázás a vagonokban. Másnap kivagonírozás, létszámellenőrzés, háromórás ácsorgás következik, majd bevonulás egy lepusztult táborba. Siralmas helyzetük miatt

---

⁵⁴ 1 verszt = 1067 méter.

panaszokkal fordulnak a svéd Vörös kereszthez. Hadifogoly lázadások miatt nem lehet kimenni a táborból, nehéz az élelmiszer beszerzés, a város nem akar eladni tejet, vaját, tojást a foglyoknak. Új, félkész táborba költözhetnek, hogy megkezdjék sok hónapos itt tartózkodásukat. Beköszönt a karácsony, majd a szilveszter, amit igen szerényen élnek meg.

Ez idő tájt a habarovszki táborokban uralkodó viszonyokról így szól a tudósítás: „Az Amur és Usszuri torkolatánál fekvő valamennyi táborban igen rossz az ellátás. Az orosz élelmezési vállalkozó havi 45 rubelt kér az élelmezésért, tehát a tiszteknek havonta öt rubeljük maradna reggeli, vacsora, dohány stb. szükségletük fedezésére. Az őrszemélyzet saját maga szállít élelmiszert a táborba, amelyet azután borsos áron értékesít a hadifoglyok között. A táborlakók már két hónapja nem jutottak fürdőhöz. Séta a táborkerítésen kívül, látogatás a városban, tilos. A postai és csomagküldemények teljesen elmaradnak. Fűtés nincs, holott a barakkok hőmérséklete alig 5-8 °C.”⁵⁵

1918 januárjában a fogoly tiszték a közeli békében reménykednek és abban, hogy fogolycserével mielőbb hazajutnak. Ellátásuk jövője kérdéses, a hadtápfőnök erősen emeli az árakat, a foglyok egyre kevésbé tudják azt megfizetni.⁵⁶ A német császár születésnapján K. tábornok beszédet mondott, a házi zenekar a Bűvös vadászt játszotta. A. V. fájdalommal tölti el itt ezüstlakodalmának napját és ezt jegyzi be: „Ha gyermekeim képét nézem, hálát adok az Úristennek”.

„Április 5-én japán csapatok Távól-Keleten partra szálltak és egyesültek a Vlagyivosztokban horgonyzó japán páncélosokkal, megindult a harc a transzszibériai vasútvonalért.”⁵⁷

---

⁵⁵ Uo.: 318. o.

⁵⁶ Uo.: 313. o. „Az orosz őrszemélyzet hoz ugyan élelmiszert a táborba, de olyan hallatlan árat kér érte, hogy a hadifoglyok nem tudják megfizetni. Így például a faluban 20 kopekért árusított kenyérért 1-1/2 rubelt kérnek.”

⁵⁷ Uo.: 348. o.

Parancs jön Moszkvából: a tábort át kell telepíteni Nyugat-Szibériába, a végcél Moszkva. A. V. és a táborparancsnok egyeztetik a tervet.

„Április 13., 15. és 17-én egy-egy szállítmány hadifogoly indult meg Habarovszkából hazafelé. [E307] Az első a német, a másik kettő osztrák-magyar alattvalókat szállított haza. A svéd megbízott szerint még kb. öt vonatszerelvény szükséges, hogy az egész Primorszkaja-vidéket evakuálják.

Az evakuálás sürgős volt, mert küszöbön állt az olvadási időszak, mikor is az észak-szibériai [E309] vasútvonal hasznavehetetlenné válik. A vad folyókon keresztül csupán rögtönzött fahidak készültek, amelyeket az olvadás előtt lebontanak, majd a jégzajlás elvonulása után ismét felépítenek. Ez három-négyheti teljes üzembeszüntetést jelent az északi vasútvonalon, amelyet pedig éppen azért létesítettek, hogy a Mandzsúrián keresztülhaladó déli vonalat esetleges kínai beavatkozás esetén kiváltsák.”⁵⁸

A. V. a betegek és rokkantakhoz kéri beosztani magát, ez a szállítmány csak május 30-án tud indulni. [E308] Egy hét múlva Csitában vannak, aztán ott is rekednek, mert a vörösök és a fehérek harcolnak egymással, a vasúti vonal lebénult.⁵⁹ A Vörös Gárda kutatja át holmijukat, elveszik A. V. naplóját is. A három hónapos veszteglés alatt 11 emberük hal meg, akiket sikerül eltemetniük.

---

⁵⁸ Uo.: Egy-egy vonat összesen 40 teherkocsiból állott, amelyek közül 37-et személyszállításra, egyet a konyha, egyet raktárcélokra használnak fel. Egy személykocsi is tartozott a vonathoz, amelyben az idősebb tisztek foglaltak helyet. A távol-keleti táborokban ugyanis mintegy nyolcvan százalékban tisztek éltek.

⁵⁹ Uo.: 309. o. A cseh-szlovák légió osztagai, az előre megállapított terv szerint Vlagyivosztokba utazás ürügye alatt s a titkos orosz ellenforradalmi szervezetekkel együttműködve, megszállották a transzszibériai vasútvonal állomásait, s az Uráltól Vlagyivosztokig 1918. május 26-án kezdték meg az egész vonalon egyszerre a nyílt harcot a helyi vörös gárdák ellen. (Továbbiakban Hadifogoly magyarok: 349., 350. o.)

Augusztus 27-én a kórházvonat megérkezik Omszkba. Leszállás után táborba kell menniük, a düh nem segít. A vörösök aztán eltűnnek, a fehérek és a németek lesznek itt az urak, mozgásszabadságot adnak. Hírlik, hogy „jönnek a japánok”. A táborban jól töltik idejüket, sétálnak, kávéházban beszélgetnek, a színházban a Csárdáskirálynőt játsszák, kuplék is szórakoztatják a fogoly tiszteteket.

Októberben valóban jönnek a japánok, ezért ismét szálláscsereét kell végrehajtani. November 1-én indulás Omszkból marhavagonokban Mandzsúrián keresztül Vlagyivosztok felé, [E310] egy ottani szigetre. Nikolszk Usszurijszkig jut el a vonat. Háromnapi veszteglés után végül leszállás és bevonulás következik a táborba. [E311] Menetközben a kozákok végigvernek a foglyokon.

Most pedig, idézzük ide a napló végén leírt bejegyzéseket teljes fordítás szerint.

„December elsejével egy szomszédos laktanyába költözöm, ahol egy jobb szobára találok, de ismét József tisztiszolgámra is, aki Balzarral együtt nálam szolgált. A vécé azonban itt is odakint van, mert a házban lévők nem használhatók, ami télen egy igen rossz közérzetet okoz. Karácsonykor végtére megengedik, hogy cselhez folyamodva levelezzünk haza. Ezzel együtt semmi reményünk, hogy otthonról is megjönnek a hírek. A karácsonyi ünnepeket olyan szomorúsággal éljük meg, amilyenben még soha nem volt részem.⁶⁰ Szenteste mindazonáltal én a szomszéd szobából átjött urakkal ültem együtt egy kis asztali karácsonyfa előtt, és Rátok gondoltam csendes bánatomban.

---

⁶⁰ Uo.: 394. o. Mialatt hadifoglyaink túlnyomó része az éhhalállal küzdött Szibériában, megérkezett a hazai összeomlás híre: dühöng a forradalom. Egyéb híradás, posta nem jött otthonról. Kétségbeesés lett úrrá a foglyokon, leginkább a tehetetlenség érzése miatt. Járványszerűen kezdett terjedni az öngyilkosság és az örület.

1919. január. Négy hónapja nem kapjuk meg az illetményünket és ebben a hónapban is csak nagy nehézséggel számíthatunk rá. Nincs semmi hírünk a külvilágról.

Február. Elsejével ismét át kell költöznünk, amikor tél közepe van, ráadásul egy olyan táborba, ahol siralmas állapotok vannak. Most viszont úgy látszik, megkapjuk az illetményünket és a pótlékokat a dánoktól. Milyen reményteljesek voltunk egy évvel ezelőtt, és milyen nyomorúságosan alakult minden!

Március. Megállás nélkül fúj a szél, az amúgy is komisz téiben szomorú híreket hoznak az újságok. Otthonról nem jönnek a levelek. Igen gondterheltek vagyunk hozzátartozóink miatt. 26-án kaptam meg Mama és Berta 1918. február 7-i leveleit!

Április. [...]...befúj. A kutyák élnek így! Majd' minden hónapban az összes lehetséges hírek szárnyra kapnak, egy lehető leghamarabbi hazameneteltől az (:úgynevezett...:). Mi már réges-rég elvesztettünk minden bizalmat és ezt a reményt. Már nem hiszünk el egyáltalán semmit. Most már legalább megkapjuk az illetményünket, természetesen jó nagy késéssel, amire viszont olyan drágulás következik be, hogy azon már kenyeret sem tud venni magának az ember, nemhogy még cukrot, tejet, kolbászt vagy hasonlót.

Május. Az öröm hónapja ma már egyáltalán nem nyújt számunkra semmilyen gyönyörűséget. Már csak az időjárás hoz néha jó közérzetet. Szünet nélkül fúj a szél, még a szobánkba is befúj hozzánk. Az urak a hátsó nagy udvarban zöldséges kerten dolgoznak, hogy a munka által egy kis szórakozást keressenek maguknak, de gazdasági megfontolás is van mögötte. A hónap második felében ismét megvizsgálták a rokkantakat, állítólag a mielőbbi hazaszállítás miatt. Ki hiszi el ezt? A hónap végén újból megengedték, hogy lapokon levelezhessünk, mégpedig Amerikán keresztül, de már a cenzorainkhoz sincs igazán semmi bizalmunk. Sokan közlünk végül kapnak otthonról két hónappal azelőtt megírt

lapokat. Én természetesen nem kapok lapot. Ehhez is szerencse kell!”

1919 májusában A. V. hét hónapja van átmenetileg a Nikolszk Usszurijszk-i tiszti fogolytáborban,⁶¹ amikor *naplóbejegyzéseinek vége szakad*. Nem volna hozzá méltó azonban, ha lemondanánk életének további követéséről. Ehhez – napló hiányában – azokat a családi és történeti emlékeket lehet segítségül hívni, amelyek ismertek, és egyben alkalmasak a hiányzó életrajzi részek kitöltéséhez.

1920 elején a Bajkál-tótól keletre eső táborok foglyait mind Nikolszk Usszurijszkba szállították, így A. V. és társai is sűrű zsúfoltságban szoronghattak a barakkban.⁶² „Május 1-jére Vlagyivosztokba is bevonult a vörös forradalom, a város tele van vörös lobogókkal. Nikolszk Usszurijszkban – mint máshol is – vonulnak a munkások és ordítva szidalmazzák a városban ámuló hadifoglyokat. Az oroszok által vezetett fogolytáborok helyzete most már teljesen tarthatatlanná vált, miután ellátásukat beszüntették. Mindenki mehetett, amerre látott.”⁶³ Arlow Viktor ekkor minden valószínűség szerint már régen a gyengélkedő barakk oltalma alatt volt.

„Úgy Vlagyivosztokban, mint Nikolszk Usszurijszkban ágyúlövés jelre a japán helyőrségek megrohanták egy előre elkészített pontos terv szerint az orosz vöröskatonaság kaszárnyáit. Rövid, de véres harc után elkergették... ezeket a gyülevész csapatokat. [...] Nikolszk Usszurijszkban a kórház épületét rombolták széjjel a japán tüzérség gránátjai, valamint az össze-vissza lövöldöző ellenfelek golyói a kíváncsiskodó hadifoglyok közül többet megsebeztek. A következő nap... bejelentették a tenger mellék

---

⁶¹ Uo.: 408. o. „Hadifoglyok Szibériában: 200.000 fő. Nikolszk Usszurijszkban 2565 tiszt, 2983 legénység”.

⁶² Uo.: 439. o.

⁶³ Uo.: 440. o.

birtokbavételét a japánok részéről. [...] A hadifoglyok ekkor, mint az özönvíz elől menekülők, egyenként és csoportokban mindenfelől megindultak Vlagyivosztokba, annál is inkább, mert híre jött, hogy megérkezik a magyar vöröskeresztes misszió, hogy hazaszállítsa őket.”⁶⁴

Arlow Viktor már nagyon beteg lehetett és készülhetett hazafelé. Talán ott bent nem érzékelte azt a felkavaró életet, amely a kintiek osztályrésze volt.

„Vlagyivosztok város ez időben valóságos Noé bárkája volt, amelyben minden elképzelhető fajtájú és formájú nép és katonaság nyüzsgött. A messze a tengerbe nyúló félszigeten épült város volt az egyetlen összekötő kapocs Szibéria és a nagyvilág között. Ez volt az ugródeszka, amelytől mindenki azt várta, hogy hazalendíti. Különös jelentek játszódtak le, amikor a mindenfelé elszegődött hadifoglyok egymással találkoztak, mert nem volt olyan hadsereg, amelybe magyarok ne lettek volna, legalább is, mint munkások. Sokszor láthatott az ember karonfogva amerikai, japán, kínai tengerész, cseh-szlovák, román, szerb, olasz, francia, angol, kanadai és orosz kozák egyenruhába öltözött magyarokat, akik annak örömeire, hogy sikerült keresztülválni magukat minden bajon és veszedelmen, a megmenekülésük örömeire rendezett áldomástól pityókos fejjel, harsány magyar énekszóval sétáltak a vlagyivosztoki utcákon, és a késő éjjeli órákban teljes fegyverzetben az út közepén álló orosz lovas rendőrrel magyarul vitatkoztak, mert hiszen az is magyar volt.”⁶⁵

Arlow Viktor már huszadik hónapját kezdte tölteni a távol-keleti Nikolszk Usszurijszk-i tábor kórházi barakkjában, amikor a lelkükben a bizonytalanságból a teljes kilátástalanságba zuhant foglyaink a hazaszállítás megindulásának lehetőségéről értesültek.

---

⁶⁴ Uo.: uo.

⁶⁵ Uo.: 440–441. o.

Ennek alapja egy valóban odaérkezett távirat volt: „Hazaszállítás biztosítva”.

„1920. június 18-án érkeztek meg a magyar Vöröskereszt kiküldöttjei Vlagyivosztokba, ahonnan a két főtábor, Nikolszk Usszurijszk és Pervaja-Rjecska meglátogatására indultak”.⁶⁶

Arlow Viktor hazaindulásának idejére vonatkozó adatolt ismeret nem lelhető fel. Miután azonban hazaérkezésének időpontja majdnem napra pontosan ismeretes, onnan visszszámítva és a fenti adatok figyelembevételével a hazajutás körülményei és időtartama is alaposan feltételezhető. Folytatódjék tehát élettörténete ott, ahol fentebb abbamaradt, egészen addig, amíg majdnem hazaér. [E312]

Családi élő visszaemlékezésekből tudjuk, hogy nem szárazföldön, hanem tengereken át hajózott hazafelé. Elbeszélés szerint „behajózzák, elviszik Japánba, Japánból Hamburgba, ...betegesen átteszik német hajókra és csatornákon hozzák lefelé, ráteszik a Dunára, és lehozzák Győrig”.⁶⁷

„A tengeri úton hazaindult hadifoglyok szállítmányai útközben több helyen kiköttek. Ilyen főbb állomások voltak Hongkong, Szingapúr, Szaigon, Colombo, Áden, Dzsibuti, Suez, Port Szaid, míg a végállomás túlnyomórészt Trieszt volt. Csak néhány hajó, fedélzetén kisebb szállítmánnyal, futott be Marseille-be, Hamburgba vagy más európai kikötőbe. A szállítmányok útja mintegy 50–60 napot vett igénybe. Az út alatt hadifoglyaink a legszélsőségesebb éghajlatokat járták meg.”⁶⁸

„...német szerelvények vitték a szállítmányokat Passaubá. Passauból kezdetben, amíg a szerződés ratifikálva nem volt, osztrák

---

⁶⁶ Uo.: 494. o.

⁶⁷ Merész Gábor visszaemlékezése, Őrbottyán, 1992. [E348] Hasonló Arlóczi Gyuri elmondása, Budapest, 2013-04-27. [E349]

⁶⁸ Hadifogoly magyarok: 465. o.

kórházvonatok, később magyar kórházvonatok továbbították a magyar hadifoglyokat Bécsen át haza.”⁶⁹

Fentiek alapján a hazajövetel alábbi kalandos története feltételezhető a legnagyobb valószínűséggel.

A Magyar Vöröskereszt közreműködésével megszervezik hadifoglyaink csoportos hazaszállítását. Mindegyik távol-keleti táborból Vlagyivosztokba irányítják a fogolyvonatokat, mert onnan indítják a tengeri szállítóhajókat. Így kerülhetett a már beteg Arlow Viktor is a tengeri kikötőbe, ahol az egyik hajó a fedélzetére vette a hadifoglyokat és kifutott velük a Japán-tengerre, hogy onnan folytassa hosszú útját a Dél-kínai-tengeren és az Indiai óceánon át a Szezi-csatornán keresztül Európába.

A tengerjáró hajó 1920. június közepén indulhatott el, ötvenhatvan nap múlva beérhetett Triesztbe, ahonnan még talán tíz napig mehetett tovább a sebesültekkel és a betegekkel Hamburgba. Ha ott a kihajózás, a folyami hajókra átszállítás, majd a folyókon, csatornákon lefelé haladás német földön Passauig, onnan tovább a Dunán, Bécsen át Győrig, egy hónapig tartott, akkor szeptember közepén érkezhett meg a győri kikötőbe. Súlyos betegsége miatt leveszik a hajóról és azonnal Győrbe, a katonai tartalék kórházba szállítják. [E314]

„Amikor az egyik önkéntes ápolónő a hadikórházból hazamegy, mesél az oktató katonatiszt férjének az aznap történetéről. – Képzeld, egy szegény szomorú öreg ezredest levettek a hajóról, de már menthetetlen, napjai vannak hátra. Súlyos cukorbaja van, üszkösek a lábai, mindkettőt le kell vágni. – És hogy hívják? – kérdi a férj. – Arlow Vikornak hívják. – Jé, ez olyan ritka név, nekem van itt Győrben egy hadapródiskolás növendékem, egy cőgerem, őt is Arlownak hívják. Már aznap este felkereste a gyereket a kollégiumban és kikérdezte. – Van magának egy Arlow Viktor nevű

---

⁶⁹ Uo.: 564. o.

ezredes rokona? – Van, az idősebb Arlow Viktor, az apám. Mindenre fény derült, minden egybevágott. – Menjen be a kórházba, ott fekszik! Így aznap délután a kis Arlow Viktor már ott állt beteg édesapja ágya mellett, akit első pillantásra talán fel sem ismert.

A fiú értesítette Ancsi nevű testvérét. Ici, a másik testvér ekkor Pesten vagy Nagyváradon lehetett, Bétuka, a harmadik Nagyváradon vagy Magyarpéterlakán. Arlow Viktorné szentgericzei Nagy Mária valószínűleg régóta szanatóriumban volt Nagyváradon. Azt már nem tudni, ki hogyan értesült a hírről, mindenesetre senki nem jutott el a hazatért hadifogoly férjhez és édesapához Győrbe. A súlyos műtétet végrehajtották, de annak túlélésére már nem volt elég erő, és befejeztették.”⁷⁰ Ez 1920. szeptember 24-én történt, majd ezt követően Győrött el is temették. [E314]

Nagyon messziről, sok gyötrelmem és kínzó megpróbáltatás után, akárhogy is, de hazaért. Ha nem is Nagyváradra, de legalább Győrig. Átölelhette egyik legnagyobb kincsét, édesfiát, és a többiek távollétében fiában, utoljára egész szeretett családját és nemzetét. Aztán a lelke örökre megkönnyebbült. Átéltette még a szülőföld ölelésének utolsó nagy pillanatát, amely aztán fiával eljutott a családhoz is, de oly hosszúra nyúlt, hogy máig is tart. Így lesz egy földi pillanatból égi örökkévalóság. [E315]

Horthy Miklós kormányzó lovag Arlow Viktor ezredest a „halálos ágyán” vezérőrnaggyá léptette elő. Négy évvel halála után a BM 209134/924-V. sz. rendelete alapján „a hazáért hősi halált halt vezérőrnagy” lovag Arlow Viktor megkapta a végső köztiszteletet. [E314] Sírja Győrben 1933-ban [E316] még megvolt.⁷¹ Haláláig az általa 1901-ben saját kézzel leírt jelmondat szelleméhez tartotta magát:

---

⁷⁰ Merész Gábor visszaemlékezése, Órbottyán, 1992. [E348]

⁷¹ Győr, Nádorvárosi Temető nyilvántartása szerint a sírt 2007-ben kihantolták. [Miklauzič István kutatása]

„Mit Gott für Kaiser und Vaterland...” [E239] Ők mind, hittek egy Istenben, hittek egy Hazában, hősök voltak és úgy is haltak meg.

Összesítve: Arlow Viktor harcokban (Przemysl) 6 hónap + vonaton 6 hónap + hajón 0,5 hónap + szánon 1 hét és a fogolytáborokban 5 év 1 hónap időt töltött el. Az I. világháborúban eltöltött ideje összesen 6 év + 2 hónap volt.

Arló Győző (1903–1973)

- a. 1. testvére: Berta * 1896. ○ bodosi Nagy András † Budapest, 1971-04-22. Tem.: Péterlaka.
- b. 2. testvére: Ilona * 1899. ○ 96b Nyiredy Géza † Budapest, 1984-06-09.
- c. 3. testvére: Anna * Esztergom, 1900-09-25 ○ dr. Merész Károly † Budapest, 1980-05-05.

- k. felesége: **bölöni Mikó Márta** * Budapest, 1908. ○ Budapest, 1933 † Ordas, 1978. Vallása: római katolikus.

Életét tanúsító írásbeli hagyaték nem maradt fenn, a családi iratok valószínűleg 1945 után hagyták el tulajdonosukat. Élő visszaemlékezés, néhány fénykép és a mások adataiból levezethető összefüggések alapján lehet összerakni egy igen szerény mértékű életrajzot.

Arló Győző (alias ifj. Arlow Viktor) 1903-ban született Sopronban, mint – mai tudásunk szerint – negyedik katonanemzedék. 1912-ben testvéreivel és édesapjával látjuk kisiskolásként egy fényképen. A négy elemi iskola elvégzése után, 1913 ősszel beírták a Nagyvárad Hadapródiskolába, [E330] ebben az időben látható egy másik képen, mint „cőger”, édesapjával. Ez év karácsonykor az intézetből írt egy levelet Berta nővérének, amelyben a közelebbi költözés felől érdeklődik. [E331] Családi levelezésből tudható, hogy

1914 tavaszán költözhetnek Nagyváradon belül, a Rákóczi úti Darvassy házból a Lukács György u. 35-be.

1914. július 27-én az egész család életében sorsfordító esemény történik. Az édesapa, az alezredes férj vonatra száll katonáival és lovaival együtt, elmegy az első világháború végeláthatatlan harcaiba. Búcsúzott tőle a tizenegy esztendő első éves hadapród fia is.

Az édesapa hatéves hadifogsága alatt szorgalmasan végzi a hadapródiskolát. 1916-ban Abrudbányára látogat, ott lehetett a Mikó rokonság és édesanyja szülői háttere is. [E332] A világháborús átrendeződés következtében a hadapródiskolát később Nagyváradról Győrbe telepítették át. [E348] A növendék ekkor még nem tudhatta, hogy ez egy előrehozott lépés, neki kell megtennie idejekorán ezt az utat, amelyet évek múlva édesapja már nem lesz képes megtenni Győrből Nagyváradra, hazafelé.

1920 szeptemberében elkezdődött a növendék Arlow Viktor utolsó éve a győri cögereiben. Nem telt bele három hét sem, amikor egyik este jelentkezésre szólítja őt az évfolyam parancsnoka. Kérdi tőle az oktatótisz, hogy ismer-e egy Arlow Viktor nevű ezredest. Amikor az ifjú jelenti, hogy egyazon családról van szó, a százados úr beküldi őt a kórházba, ahol édesapja igen súlyos állapotban várta a végzetes műtétet. Így került édesapja színe elé Győrben az utolsó éves hadapródnövendék, aki elsőéves volt akkor, amikor – immáron hat éve – elbúcsúztak egymástól még Nagyváradon. Aki hisz a rendeltetésben, ezúttal is felfedezheti annak meglétét, így az okát annak, hogy a hadapródiskolát korábban miért helyezték „előrébb” Győrbe. Azért, mert az elfáradt hadifogoly idáig tudott rendíthetetlenül kitartani. Idáig bírta, itt érkezett meg hányatott életútjának végső pontjához; és fiához.

1921-ből még van egy családi fénykép, amelyen Ancsi nővérével látható, valószínűleg már, mint elsőéves ludovikás hallgató. [E333] A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia elvégzése után, 1925-

ben hadnaggyá avatták, majd csapattiszti beosztásban kezdte meg katonai szolgálatát.

1938-ban a katonai nyilvántartásban már híradó csapattiszt századosi rangban, [E336] és a Kormányzói dicsérő elismerés – Koronás Bronz Érdemérem... szalagon, valamint a Háborús Emlékérem... szalagon kitüntetések birtokosa. [E345]

1940 augusztusában részt vett az erdélyi bevonulásban, [E337] századosi rangban híradó parancsnok volt. [E348]

1941-ben a Hadiérem kitüntettje, [E338] [E339] majd 1944-ben már őrnagyi rangban tartják nyilván, [E341] és ekkor már a Mária Terézia Rend lovagkeresztjét és a III. o. Katonai Érdemkeresztet is viseli.

[E342]

1945-ben francia fogságba került, 1946-ban tért haza. Ezt követően a „Frama gyárban” – francia-magyar pamutművek⁷² – a XI. kerületben segédmunkásként dolgozott, minden nap rohant haza a fizetéssel, hogy még kapjon egy fél kiló kenyeret. Egyik barátjánál lakott családjával együtt, mert az Ábel Jenő utca 4/a lakásukba valaki beköltözött, [E340] de 1948-ban sikerült visszaszereznie és visszaköltöztek. Utána pénzbeszedő volt, és a legnagyobb meglepetésre 1948-ban, még a koalíciós időkben, a kékcédulás választások előtt visszahívták a hadseregbe. Kiképzőkre volt szükség, az új tiszteket kellett kiképezni. Őrnagyként került fogságba, de alezredesként vették vissza, 1951-ig. Viszonylag nyugodtan élt a család, hiszen a néphadsereg alezredesének mitől kellett volna tartania.

1951 novemberében aztán eljött az ő ideje is. Elsején ment be a Honvédelmi Minisztériumba dolgozni, amikor behívatta a parancsnoka és közölte vele, hogy nyugdíjazzák. Hatalmas kő esett le a szívéről, megkapott minden papírt, minden rendben volt, és

---

⁷² Ábel Jenő u. 26. kitelepítve: Teleky Ralf (1907) M-F. pamutipari ig., Teleky Ralfné (1917), Teleky Márta (1944).

távozott. Lent a kapuban várta egy kocsis. – Arlós alezredes? – Igen. – Fáradjon be az autóba. Onnan kezdve két évig a családja nem látta, fél évig semmit nem is tudtak róla. Kistarcsára vitték az internálótáborba, bármiféle tárgyalás vagy ítélet nélkül, egyszerűen kivonták a forgalomból.

Másnap – úgymond a fentiekkel párhuzamosan – a lakásukon megjelent három civil ávos házkutatási parancssal és feltúrták az egész lakást, majd elvittek bizonyos családi iratokat. A család telefonon kereste őt a munkahelyén, ahol csak annyit mondtak, hogy Arlós alezredes elvtárs nem tartózkodik a helyén. Harmadnap kézbesítették a kitelepítési határozatot, és a rákövetkező hajnalon, a feleség és a tízéves fiúgyermek, holmijukkal egy teherautó platóján zötykölődve kitelepültek Budapestről a kijelölt Heves-megyei lakhelyre. „Ahogy bennünket kitelepítettek, azt rögtön megkapta és egy héten belül be is költözött egy ávos tiszt” – mondja a kitelepített emlékező. [E349]

1953-ig egymástól is elválasztva élt az Arlós család, az apa az internálótáborban Kistarcsán, az anya fiával kitelepítve a távoli Visznek nevű faluban. Nyáron a kitelepítettek levelet kaptak egy internált katonatárstól, aki megírta, hogy Arlós Győzöt nemrég kiengedték és Ordason van. Miután a fővárosba és kiemelt városokba nem mehetett, lement a Duna melletti kis településre, ahol jól ismerték és szerették még régről. Feleségének édesapja dr. Mikó Gábor kincstári főtanácsos ugyanis 1927-ben Ordason építtetett családi kúriát, [E334] [E335] amelyben ő is sokáig lakott. A házat persze, 1948-ban államosították, oda nem mehetett senki, de az egyik házba befogadták albérletbe, egy szobakonyhába, árnyékszék odakint. Ide várta aztán napok múlva a kitelepítésből szabaddá tett szeretteit, és a küzdelmes élet új mederben, de már együtt folytatódhatott tovább.

Nehéz volt megkeresni a megélhetésre valót. Kistarcsa után munkája nem volt, tehát bevállalt mindent, ami csak létezett, cukorrépa átvevő is volt a falu vasútállomásán. A végén már előkelő

helyen, a községházán a földnyilvántartó csoportnál dolgozott, ahol aranykorona érték szerint számolták a területi ügyleteket, ezt a térképismereteinek köszönhette. Mindenfelé dolgozott a környéken, néha egész messzire kellett menjen, volt, hogy egy héten csak egyszer tudott hazamenni.

Az ávós tiszt után valamikor a budapesti XI. Ábel Jenő u. 4/a. mfsz. 1. sz. lakásba a kommunista rendszer egy másik haszonélvezője költözött be. Ő Rózsa László, a Népszabadság vonalas újságírója. [E346] Amikor a Központi Bizottság 1966. december 3-án döntött arról, hogy Biszku Béla KB titkár vezetésével 13 tagú Pártépítési Munkaközösség működjön a KB mellett, Rózsa Lászlót is bevásztatták. A munkaközösség tagjait a Politikai Bizottság 1967. február 21-én fogadta el. Munkásságát összefoglalva kijelenthető, hogy személyében a Rákosi- és Kádár-rendszer nyájas kiszolgálójáról van szó. Ez az ember még 2013-ban is ott lakott, nyilvánvalóan már mint annak a lakásnak jogilag tisztára mosott, de erkölcsileg csalárd bitorlója, amely ma is az Arlói család jogos tulajdona, csak éppen nem férhet hozzá.

Amikor nyugdíjba ment, többé nem kötötte a munkája Ordashoz, és felköltöztek társbérletbe Budapestre, a Margit krt. 1-be. Sógora, a kúriai bírósági írnok már meghalt, az ő szobájába költözhetek be. [E343]

Arlói György alezredes 1973. október 23-án itt hunyt el, november 9-én temették Farkasréten. Felesége, a Mikó lány visszaköltözött Ordasra, ott szeretett lenni. Összekerült, majd megházasodott egy jóra való, tisztességes öreg hentesmesterrel, akit megelőzve, 1978-ban szívelégtelenségben meghalt. [E344]

Arlói György (1941–)

- k. 1. felesége: **Aradi Veronika** * Budapest, 1945-01-29 ○
Budapest, 1968-07-06 † Budapest, 1979-06-19 Vallása:
római katolikus.

1. 2. felesége: **Firtos Emőke** * Budapest, 1953-10-19 ○
Budapest, 1980-06-15.

Arló György 1941-ben született Budapesten, az első nem katona nemzedék a családban. Életrajzát –fellelhető iratok hiányában – nem tudjuk előről kezdeni, ezért folytassuk mindjárt tízéves korától olyan formában, ahogy azt ő személyesen elbeszélte a családban 2013. április 27-én. [E349]

„Emlékszem, 1951. november első vagy második napján apám ment be a Honvédelmi Minisztériumba dolgozni, de nem jött haza és onnantól kezdve két évig nem is láttuk.

November 3. körül megjelent a lakásunkban, az Ábel Jenő u. 4/a-ban [E340] három civil ávos házkutatási paranccsal, föltúrtak mindent. Az egyetlen elvitt kupac, az nagyapám és nagyanyám német nyelvű szerelmes levelezése volt, amit ugye nem tudtak elolvasni, és azt hitték, hogy egyenesen Hitlerrel leveleztek; biztos erre gondoltak. Ezután elvonultak. Elmentek, mi meg kétségbeesve hívtuk apánkat, és mindig csak mondták, hogy nem tartózkodik a helyén, nem tartózkodik a helyén, semmit nem mondtak végül. Másnap kaptunk egy kitelepítési cédulát, hogy 24 órán belül ürítsük ki és hagyjuk el a lakást. Jobb volt a helyzetünk, mint a hortobágyiaknak, mert vihettünk bútort. Tehát egy teljesen üres lakást hagytunk az Ábel Jenő utcában, úgy, hogy a dolgok egy részét a rokonság elvitte, és a legszükségesebbeket, mint ágyat, szekrényt meg ilyesmit vittünk. Ez volt úgy délután kettőkor. Meg kell mondanom, és ezért furcsa az egész, hogy ez egy szörnyűség, ez egy család számára egy tragédia, nekem pedig, egy hatalmas kaland volt. Tízéves voltam. Rettenetesen büszke voltam, hogy önállóan egyedül villamosoztam, mentem Ici néniéktől kezdve mindenhova mondani, hogy velünk mi történt. Én voltam a fontos ember, mert ugye én mondhattam el ezt mindenütt. Teljesen élveztem ezt az egészet. És akkor szerencsétlenek összekapoltak, az egész család tényleg ott volt, és

segítettek. Éjjel három körül jött a teherautó egy rendőrrel, felpakoltak, minket felültettek a platóra és indultunk. Na, most ebben voltak ilyen kabaréba illő részek is. Például reggel ½ 5-kor megéhezett a nem tudom én milyen rendfokozatú rendőr, azt mondja nekem: – Fogd már meg ezt a stukkert. Én fogtam a puskáját, ő meg szalonnázott mögöttem. Szóval, nekem ezek óriásiak voltak.

Ahogy bennünket kitelepítettek, a lakást rögtön megkapta és egy héten belül be is költözött egy ávós tiszt. Azt tudom, hogy még 2000-ben is ott lakott békekészen, nyugalomban (magas földszint 1).

Az első pofon az volt, amikor megérkeztünk egy Visznek nevű településre Heves megyében, Jászárokszállástól nem messze. Amikor megálltunk egy kapu előtt, az egy kuláknak a háza volt, szerencsétlenek azt hitték, hogy őket fogják elvinni. Az öregasszony fölrohant a padlásra, nem akasztotta föl magát, hanem ott maradt, és nem volt hajlandó lejönni. Két nap múlva meghalt. Képzeljétek el az ottani embereknek a lelkét, hogy fogadtak minket. Kik ezek, mit akarnak itt? Ezek miatt anyánk meghalt, szóval teljesen lesújtó volt az egész. Aztán ez később megenyhült, utána rájöttek, hogy kik vagyunk, honnan jöttünk, mit csinálunk. Na, de hát ott álltunk, tökéletesen egyedül, illetve anyámmal kettesben. A továbbiakban úgy történt, hogy a kuláknak az egyik szobájából a bútorokat arrébb lökték, azokat is beszorították egy fél szobába, középre betettek egy szekrényt, hogy ne lássunk át egymásra és mi megkaptuk a szoba másik felét. Ez azzal súlyosbodott, hogy ott munkalehetőség, mármint pénzkereseti lehetőség nem volt. Kihajtani kihajtották néha anyámat, szénát gyűjteni, de hát ez nem fizetős munka volt. Tehát magyarán, pénzforrásunk semmi nem volt, csak az, amit a család összedobott, szó szerint. Aki rendszeresen járt le, az öreg Szabolcs volt, meg Huszár Feri,⁷³ egy végtelen rendes rábapordányi parasztgyerek, [E317] akit nagyapám valamilyen módon, nem tudom,

---

⁷³ Cím néhai Arlow Anna noteszében: Budapest XI., Ulászló u. 49.

mikor és miért, fölkarolt, segített, egyetemét finanszírozta, agrármérnök lett belőle, és ő úgy érezte élete végéig, hogy valamit csinálnia kell, ő járt le, meg Ici néni, nagyjából ez a kör volt. Ancsi nagynéném nem volt lent, a férje – dr. Merész Károly kúriai bíró – egy borzalmasan félnék, reszkető ember volt, aki könyökével fogta meg a kilincset, mert a világháborúból kifolyólag tudóproblémája volt, hogy meg ne fertőzzön valakit. Ilyesmi, hogy lemegyünk egy kitelepítetthez, szóba nem jöhetett. A Margit körút 1-ben laktak.

Aztán egyszer csak jött egy kicsoda-micsoda, összehívták az összes kulákot, akkor még egyedül voltunk kitelepítettek. Egy idő után – úgy látszik, a mi kulák családunknak voltak ott kapcsolatai a tanácsházán – elrendezték, hogy mi ne ott legyünk, hanem egy másik kuláknál, ahol aztán sokkal jobb helyünk volt minden szempontból, emberileg is. Így kerültünk el a Csombók családtól Ádám Antalékhoz.

Egyszer behívták anyámat, és levitték a tanácsháza pincéjébe, és akkor azt mondták, hogy most békekölcsönjegyzés lesz. Hogy ott mi történt, azt nem tudom, de lényeg az, hogy a falnál álltak addig, amíg alá nem írták a papírt. Akkor 500 forintot jegyzett édesanyám. Baromi nagy pénz volt, ez egy havi fizetés volt körülbelül, vagy talán több is. Ezt aláírta. Arról nem szól a fáma, hogy miként dobta össze a család. Hát aztán így éldegéltünk.

Az iskola, az érdekes volt. A pedagógusok döntő többsége velünk abszolút szolidaritást vállaló, de ezt teljesen titokban tartó valakik voltak. Mi voltunk vacsorán az igazgató úréknál, de csak sötét este indulhattunk, a spaletták behajtva, szóval, hogy ne tudja senki, mert hát ebből nekik nyilván problémájuk lett volna. Az igazgatót Csombók Józsefnek hívták. A név azonos az első kulák családdal, de csak névrokonok, ez a név a környéken elég gyakori. Tényleg, végtelenül rendes társaság volt. Volt egyetlenegy fiatal tanító, aki egy ifjú titán volt, annak csak „pesti strici” voltam, nem tudta megtanulni a nevemet soha. – Na, gyere ki te pesti strici!

Tulajdonképpen ott az iskola annyiból volt nagyon nehéz, hogy – ez nyilván előírás volt, biztos nem az igazgató úr találta ki – én az utolsó padban kaptam helyet, egyedül, tehát nem lehetett a többiekkel ülni. Volt, akivel jóban voltam, de azért kevés olyan gyerek volt. Tanulni jól tanultam, az első három hónapot végiglógtam, mert annyival tartottunk előbbre az otthoni iskolában, de utána is jó tanuló voltam, nem volt különösebb nehézségem az egész idő alatt. Ha cipőt kellett talpaltatni, akkor én két napig otthon voltam a suliból, mert másik nem volt, de a többi kitelepítettek is így voltak.

Bántás, sértés nem igen történt, egyszer-kétszer megverték, persze ilyen volt, de ezek gyerekkori történések voltak. Azt soha nem felejttem el, amikor búcsú volt. Szent László volt a falu védőszentje, és ők az ötvenes években is kőkeményen tartották ezt, és akkor nagy buli volt. Én ministráltam mindig, mert a többiek nem nagyon mertek. Én velem már rosszabb nem történhet, úgyhogy én mentem a templomba, vígan ministráltam, nem volt különösebb gond belőle.

Anyám egyszer elküldött a kútra vízáért, ilyen nyomós kút volt a falu közepén. Én mentem visszafelé a vízzel, és a mozi előtti nagy téren volt egy ringliszék, és engem majd megevett a fene. Nézegettem, nézelődtem, és aztán szólt a pasas: – Nem akarsz fölszállni? Mondtam: – De igen, de nincs pénzem. Aszongya: – Nem baj, hajtasz ötöt, egyet méssz! Hú, mondom, akkor még nem volt motoros hajtás, fölmentem és toltam, mint egy állat. És szegény anyám nem tudta, hol vagyok. Másfél-két óra múlva tértem haza. Emlékszem, nagyon megpofozott, hogy elcsatangoltam. Akkor nagyon rosszul esett, de később rájöttem, hogy miért volt. A nagy pofon csak nekem volt nagy, ahhoz képest, amit elkövettem. De azt csak édesanyám tudta volna megmondani, hogy ez a pofon milyen csekély kis tenyeres volt ahhoz képest, amilyen tengernyi keserűség és félelem feszült a háttérben, a lelkében.

Később még jöttek kitelepített családok, Egerből. Nem tudom, hogy ezeket miért telepítették ki, teljesen vegyes társaság volt, tüzértisztól kocsmárosig mindenki. Ő velük általában nagyon jó kapcsolatot tartottunk, normálisak voltak. Ők azért szabadabban mozogtak, elhagyhatták a falu határát, mi egyáltalán nem hagyhattuk el, hanem csak ott lehettünk. Ez le volt írva szépen, annak rendje módja szerint. Én mindig rettenetesen büszke voltam, amikor a szomszéd András bácsihoz elmentem segíteni neki, és akkor trágyát hordtunk, és akkor mondta nekem: – Tudod-e, hol vagyunk? Aszongya: – Már a jászárokszállási határban vagyunk! Ez a szomszéd falu volt, és akkor nagyon büszke voltam, hogy én mégiscsak elhagytam a falut a tiltás ellenére. És aztán így teltek a napjaink, 1953 júniusáig, az első Nagy Imre-kormány hatalomra jutásáig, ő szabadította fel a kitelepítéseket, és ő szüntette meg az internálást is.

Akkor már tudtuk apámról, hogy Kistarcsán van, mert lefogása után félévvel jött az első értesítés, hogy minden hónapban lehet egy levelet írni, meg bizonyos időközönként csomagot vinni. Nyilván minket nem engedtek el, tehát anyám nem tudott elmenni. Mindig Ici és Ancsi néni csomagoltak neki, inkább a testvérei jártak be hozzá.

1953 nyarán egyszer kaptunk valakitől egy levelet, egy ilyen egészen vicces hangú levelet, hogy „Győző Ordason van, épp olyan vidám, jókedvű, mint mindig volt. Kézcsókom, Kis Pista”. Kisült, hogy ő egy internált társa volt, aki két nappal előbb szabadult. Apámat úgy engedték ki, hogy Budapestre és kiemelt ipari városba nem mehet. Ebből adódóan maradt egyedül Ordas. Ordas onnan volt nekünk ismerős hely, hogy Mikó nagyapámnak ott volt egy nyaralója, [E335] amelyet egyébként 1948-ban szépen államosítottak. Ott a falusiak ismertek bennünket, szerettek, tudták, hogy kik vagyunk, és oda beállított, hogy itt vagyok, tudtok-e valahol egy albérletet adni. Az egyik háznak a tulajdonosa Budapesten élt, de

ordasi volt. A ház éppen üres volt, mi laktunk ott albérletben, egy szobakonyha volt, kinti budival.⁷⁴

Utána két nappal, mikor mi is megkaptuk a felszabadítási papírt – ugyanazzal a végzéssel, hogy Budapestre és ipari nagyvárosba nem mehetünk –, hogy vége a kitelepítésnek és elhagyhatjuk Viszneket, apám már néhány napja Ordason volt. Ő nem jöhetett értünk, mert az ő számára Visznek is a tiltott helyek közt volt.

Engem nem lehetett lóval sem visszatartani, én indultam. Az első vonattal jöttem Pestre. Anyám rábízott valakikre, akik szintén Pestre utaztak. Azt tudtam, hogy onnan a Keleti pályaudvarra érkezik a vonat, azt tudtam, hogy föl kell szálljak a hetes buszra, aztán hol kell leszállni az Eszék utcához, elmentem Ici néniékhez. Másnap Ici néni feltett egy hajóra Ordásra, ahol apám várt. Anyám hátra maradt és pakolt, neki föl kellett mindent számolni Visznen. A végén onnan teherautóval vittünk el mindent Ordásra. Ott egyesült ismét a család.

Életem legszörnyűbb élménye az volt, amikor megláttam apámat, aki azelőtt egy jó erőben lévő ember volt, negyvenöt kilósan. Amikor egy gyerek, aki annyira felnéz az apjára, és most egy ilyen kis vékony valaki néz rám. Apám ekkor ötven éves volt. Ő Kistarcsáról jött, munkája sehol, hát abban az időben bevállalt mindent, ami csak létezett, cukorrépa átvevő volt a falu vasútállomásán, mit tudom én. A végén már nagyon elegáns helyen dolgozott, a község házában a földnyilvántartó csoportnál, ahol aranykorona érték szerint számolták a területi ügyleteket, ezt a térképismereteinek köszönhette. Mindenfelé dolgozott a környéken, néha egész messzire kellett menjen, volt, hogy egy héten csak egyszer tudott hazajönni. Ordason tulajdonképpen egy békés jámbor időszak volt, azt tudom mondani. Ott a faluban szerettek bennünket.

Ott jártam a 7. és 8. osztályt, és aztán jött a gimnázium Kalocsán. Akkor én arról semmit nem tudtam, iszonyú sok bajt csináltam

---

⁷⁴ Cím Arlow Anna noteszében: 6335 Ordas, Rákóczi u. 8.

akaratomon kívül, mert állandóan zaklatták az iskola és a kollégium igazgatóját, hogy micsoda embereket vesznek fel ide a gimnáziumba, hogy képzelik ezt. Nagy cirkusz volt, de én ezt utólag tudtam meg. Hogy egy horthysta katonatiszt gyereket gimnáziumba, egy kitelepítettet, meg még kollégiumot is kap? Hát, álljon meg már a menet! A gimnázium igazgatója dr. Simon Emil francia-magyar szakos, a kollégium igazgatója dr. Szvétek Sándor biológia szakos tanár volt. Nagyon rendes emberek voltak, nagyon keményen kiálltak, 1956-ban is kiállt mindegyik becsülettel, szóval, le a kalappal előttük. Fölvettek kollégiumba, ott laktam, borzalmas nehezen szoktam meg, annyit bőgtem, mint az állat, hiszen nem kerültem el anyám szoknyája mellől 14 éves koromig. Nem tudtam, hogy mi az. Pokol volt, én haza akartam menni. És érdekes, attól a pillanattól kezdve, hogy másodikos lettem, és voltak nálam kisebbek, akik láttam, hogy ugyanilyen kis beszariak, mint én, attól kezdve ez megszűnt. Utána a négy év alatt én úgy éltem a kollégiumban, hogy nagyon szerettem, csodálatos intézmény volt. Ott suttyó tanyasi falusi gyerekek bekerültek 8. osztály után, aki nem tudta, hogy kell fogni a kést, a villát, nem tudta, hogy kell beszélni, nem tudta, hogy kell viselkedni, és onnan végül is a kollégium igazgatójának a közreműködésével olyan emberek jöttek ki, akik tudtak viselkedni, öltözködni. Prímán csinálta. Voltak „illik–nem illik” órák stb. Ez egy sima gimnázium volt, valaha 1945 előtt jezsuita gimnázium, utána államosításkor elvették tőlük, I. István Gimnázium lett. Három olyan tanárunk volt, akik civilként a jezsuitáknál tanítottak, elképzelhető, hogy tárgyi tudásban mit jelentett ez, hogy beengedték maguk közé. Az egyik fizikatanár volt, a másik latin, a harmadik történelem, mind a három fantasztikus volt. Azt hiszem, hogy nagyon, nagyon jó iskolát kaptam. Együtt jártam a gimnázium igazgatójának a középső fiával, ez egy szép időszak volt. Jó, anyagi nehézségeink nyilván voltak, de igazában véve engem nem piszkáltak. Sőt, még odáig is vetemedtem – mert ugye azt hittem, hogy megyek egyetemre,

hogyne mennék, nem vagyok rossz tanuló –, hogy szeretnék tanítani, biológia-földrajz tanár leszek, ez teljesen tiszta dolog volt. Aztán egyszer, ugyanennek az embernek az aláírásával – mint később megtudtam, erős nyomás hatására – kaptam egy levelet, hogy továbbtanulását nem javasoljuk, miután apja horthysta katonatiszt volt, pont. Tehát, végül is már a felvételiig sem jutottam el.

Aztán feljöttem Pestre, és akkor apám azt mondta: – Nézd fiam, nem lehet tudni, hogy te bármikor is az életedben egyetemet fogsz-e végezni, tessék valamit csinálni, tanulj egy szakmát. És akkor én elmentem elektroműszerész ipari tanulónak. Ezt a helyet úgy szereztük egy szövetkezethez, hogy apám egy régi katonatársa volt a műszaki vezető, hiszen azért ott is keresték a műszaki értelmiségieket. Az elnök az egy pártvezér volt, a műszaki vezető meg a főkönyvelő kikopott „régiek emberek”. Ipari tanulónak már nem vettek fel, mert későn jelentkeztem, úgyhogy egy évig még segédmunkás voltam. Akkor én nagyon szenvedtem és azt hittem, hogy összedől a világ, hogy én az úri kezemmel, hogy jövök hozzá ehhez. Én azt mondom ma, hogy nekem ez hihetetlenül jót tett. A kitelepítésnél hihetetlenül jót tett, hogy megtanultam önállóan gondolkodni, tanulni, nem volt senki, aki leüljön és elmagyarázza a matekpéldát; vagy rájöttem, vagy nem jöttem rá, szóval nem volt ez egy rossz iskola. Itt meg segédmunkás voltam, szaladj ide, szaladj oda. A legsűrűbb teendőim közé az tartozott, hogy szólt a főnök naponta legalább kétszer vagy háromszor: – Itt a csatos üveg kisfiam, szaladj ki a „gégészetre”. A gégészet egy pincehelyiség volt, a Katona József és a Sallai Imre utca sarkán, és akkor vittem az abasári rizlinget, az volt a nemzeti ital. Mindig vittem, de rettenetesen fel voltam háborodva, mint romlatlan kölyök, hogy munkaidőben meg egyáltalán. Egyszer, jöttem visszafele, és ahogy bementem a pincébe, egy ilyen pincészerűségben volt a műhely, egy percre rá jött az elnök. Mint a villám, úgy tűnt el az összes pia, mindenki szorgosan dolgozott, és úgy magamban mondtam, hogy az anyátok szentségit,

legalább most jó lenne, ha lebuknátok. Minden rendben volt, de végül kisült, hogy azért dugták el a piát, mert az elnök megiszik mindent, meg kellett menteni.

Utána aztán fölvettek ipari tanulónak, a Hernád utcai műintézetbe jártam tanulni, ott jártam iskolába és a Viszék Ktsz-nél dolgoztam. Úgy látszik ez a Visznek és a Viszék nálam valahogy vonzották egymást. Ott volt a gyakorlati munkahelyem, azt elvégeztem, aztán túl voltam rajta. Igazából szellemileg és elméletileg ez problémát soha nem okozott, kézügyességem édeskevés volt hozzá, tehát énbelőlem sose lett volna egy jó műszerész, ezt be kell látnom. Boldogan csináltam, tehát azt nagyon szerettem, hogy mit tudom én sablonokat előgyártani, tudtam, hogy hová kell bedugni, meg a relébe hol kell bekötni, csak ne nekem kelljen beforrasztani, mert az már nekem tényleg nem ment. Utána, mikor ezzel végeztem, rögtön behívtak katonának 1962-től 64-ig. Először Keszthelyen voltam egy évig, ott légvédelmi tüzérség volt, ebből a szempontból határ közelinek minősült, tehát első vonalbeliek voltunk. Abszolút jó katona voltam, azt hiszem, egy fegyelmim vagy ilyesmi sem akadt, de úgy ahogy volt, utáltam az egészszet. Végül szerencsém volt, mert egy félév után „kiemeltek” írnoknak, ahol aranyéletem volt. Egyetlen félelmem volt csak, hogy az írnoki státusszal tisztési rang is járt, és ezt semmiképpen nem akartam. Soha nem került szó az apámról, de az biztos, hogy tudták, miért ne tudták volna. Végül lebeszéltem őket erről, és akkor egy év után elhelyeztek néhányunkat Jánoshalmára. Amikor leszereltem, én voltam az egyetlen józan, mert tudtam, hogy ez egy akkora jó nap, ezt azzal elrontani, hogy nem emlékszem rá, hogyan is történt, erre nem voltam hajlandó.

Leszerelés után hazajöttem, és akkor elkezdődött a birkózás, hogy mit csináljunk, egyetem stb. Akkorra én már nagyon jó helyzetben voltam, mert abban a pillanatban, hogy megszereztem a szakmunkás bizonyítványomat, munkáskáder lettem. Már az „X” sem volt sehol a nevem mellett, tehát szabad volt az út. A katonaság előtt háromszor

próbáltam felvételizni az Eötvösön, akkor már munkáskáder voltam. Életem legjobb felvételiét akkor produkáltam, és rettentő jó beszélgetésbe bonyolódunk ott a vizsgáztatókkal. Ott ült egy fiatalember, mint később kiderült, az egyetem KISZ-titkára, és nagy barátságos mosollyal megkérdezte tőlem: – És mi a véleménye az elvtársnak az édesapjáról? Hú, az anyád jóistenit, hát mi lenne. Mondtam, hogy neki köszönhetem, hogy itt vagyok. – Köszönöm szépen. Ezzel be is fejeződött, szóval nem firtatta tovább, de kíváncsi volt, hogy én most elkezdek-e magyarázni, hogy egy piszok rohadt, nem tudom ki volt, de én már az új generáció tagja vagyok stb. Ezzel be is fejeződött. Na, nem is vettek föl!⁷⁵

Katonaság után már el kellett gondolkoznom a helyzetemen, mert szüleimnek akkor már olyan lehetőségei nem voltak, hogy taníttassanak. Nappalira nem tudtam menni, mert tudtam, hogy ahhoz egy nagy marék pénz kell, tehát csak estire tudok menni.”

Arló György mint okl. közgazdász dolgozott főkönyvelőként, gazdasági vezetői szinten, és a Pest megyei Ipari Szövetkezetek Szövetsége alelnökeként ment nyugdíjba. Öreg napjaiban az egyik katolikus plébániatemplomban végzett kisegítő tevékenységet, ekképpen megtalálандó keresett békességét.

---

⁷⁵ Az 1950-es években a Rákosi-korszak alatt a munkás, a paraszt, az értelmiség és a magánzók mellett létezett egy „x-es származású” megjelölés, ahová a „nép ellenségeit”, a régi rendszer híveit, az államosítással kismizetteket, disszidenseket, vagyis az „osztályidegeneket” sorolták. Ezt hivatalosan 1962-ben szüntették meg.

A Mikó 3. családi ág: történeti képek

„A család apai és anyai ágon egyaránt ezernyi szállal kötődött Erdély történelméhez. A járásbíró édesapa ugyan csak névrokona volt Erdély Széchenyijének, gróf Mikó Imrének, de a család múltja Mikó Imre későbbi életútjára valamilyen formában hatást gyakorolt. »Az én elődeim Bölönből származtak Kolozsvárra – mondotta –, ahol negyedik ősöm, Mikó Sámuel,⁷⁶ amint sírkövén is olvasható, Bölöni Farkas Sándor tanítója volt. Családunkban egyetlen vagyonszerzőről tudok, anyai dédapámról, Sakó István torockói [kötél]verőgazdáról, 48-as községi bíróról, akit Jókai is megmintázott az Egy az Istenben.⁷⁷ Az ő fia vette a torockói örökségből a Petőfi utcai házat, melyet én egy élet munkájával megváltottam anyám hat testvérétől... Ha még azt is tekintetbe vesszük, hogy Kelemen Lajos a nagybátyám volt, talán érthetővé válik, miért ragaszkodtam úgy az egykor csendes... Petőfi utcai házhoz, Kolozsvár városához, a történelemhez.« A csendes Petőfi utcai családi ház volt otthona gyermekkorától haláláig».⁷⁸ Most a fent említett fia, Lőrinc lakik az örökségben, ez a 17. sz.

Az utca egykor teljes hosszában Petőfi nevét viselte – itt van a híres Biasini szálloda, amelyben a költő ifjú feleségével megszállt –, a két világháború között az Avram Iancuét. „A háború után salamoni ítélet született: a Biasini Szállótól balra legyen Petőfi, jobbra Avram Iancu utca. Az ítélet olyan szerencsés volt, hogy Petőfi emléktáblája a szállodával, ahol mézes napjait töltötte, az Avram Iancu utcai

---

⁷⁶ Mikó Sámuel (1774–1849) úgy neki, mint a Nyiredeknek is közös őse volt. Innen a távoli unokatestvérség.

⁷⁷ Mikó Imre: Akik előttem jártak. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977, 293. o.

⁷⁸ Csatári Dániel: Utószó. In: Mikó Imre: Huszonkét év – Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig, II. o..

részbe került, azé a házé pedig, amelyen márványtábla jelzi, hogy itt lakott diák korában Avram Iancu – a Petőfi Sándor utcába”.⁷⁹ [E151-2]

Nos, ne menjünk el az utca másik névadója mellett sem, hiszen Avram Iancu életének egy-egy jelenete a Székely család történetében is közrejátszik. Lássuk, miképpen idézi fel ezt ismét Mikó Imre.

”— Víg élet kezdődött Verespatakon, amikor már begyógyultak 48 sebei, megindult az aranybányászás – kezdte az elbeszélést [Székely] Teréz mama. [E151-7] Mi Kolozsvárra jártunk tanulni Mózsai öcsémmel, de a nyári vakáció alatt aztán otthon, Verespatakon [E154] szórakoztunk.

— Avram Iancuval még azelőtt találkoztam, nem is egyszer, mielőtt férjhez mentem volna. Szép házunk volt Verespatakon, tornáca a kertre nyílt. Iancu rendszerint a kert felől jött, a lésza kapun át, az almafák alatt hajladozva tűnt fel. Nem szívesen mutatta magát az utcán, pedig az emberek – nemzetiségre való tekintet nélkül – nagy tisztelettel vették körül. Viseltes ruhában járt, tarisznyával az oldalán, abból kiállott egy maga faragta furulya.

— Muzsikus volt?

— Annál több; a havasok királyának nevezték. De csalódott a bécsi császár-királyban, s öreg korára csak a hegyeket és a vásárokat járta. Furulyával vigasztalta magát. – Volna itt éjjeli szállás, Székely úr? – kérdezte atyámat. – Hogyne volna, Iancu bácsi, vacsorával is szolgálhatunk. – Köszönöm, már ettem, s elég nekem, ha meghúzódhatom itt a lócán, a tornácon. – Nem fogadott el senkitől semmit, nem tudtuk, miből él. Nem is beszélt sokat, csak néha kérdezte meg: – Ugye, Székely úr, nem voltam rossz ember? – Nem volt, Iancu bácsi – felelte apám –, az idők voltak rosszak. – S Avram Iancu lefekvés előtt még játszott egy-két szomorú dalt a furulyáján.

---

⁷⁹ Mikó Imre: A csendes Petőfi utca. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1978, 13. o.

— Aztán leoltottuk a gyertyát, és elaludtunk. Reggel rendszerint én keltem fel elsőnek – tüzet kellett rakni, megetetni a majorságot. De Iancu bácsinak addig már nyoma veszett. A lócán csak egy-egy szál virágot hagyott. Aztán ismét nem láttuk egy-két hétig.

— Hova ment?

— Mikor, mint fiatal asszony, egyszer Cebe felé lovagoltunk, mutatták a sírját Horea tölgyfája alatt”.

[E151-2]

Mikó Imre tollának segítségével a harmadik s egyben utolsó kitekintésünkben Petőfit alakját látjuk, amint egyik legjelentősebb harci dalát veti papírra. A tordai református pap leánya, Miklós Ida Várady Károlyné [E151-8] elbeszélése nyomán így fest a költemény története:

„1849 márciusának 28. napján 1 és 2 óra között lehetett, midőn a ház felől férfilépteket és idegen hangokat hallva, odaszaladtam. Atyánkat láttam a házból kisietni és egy »ah, Sándor!« kiáltással karjaiba zárni azt a kis borzas embert, ki kardját kezében és pogyászát karján tartva előtte állott [...] A kis borzas ember nem volt más, mint Petőfi Sándor. »Pihenni jöttem hozzád pár napra« – mondá. Atyám szobájába vezette, ahonnan nemsokára mindketten ebédhez jöttek.

Ekkor elmondta terveit: hogy miután ő Mészáros Lázár hadügymiszterrel a nyakravaló kérdése miatt összeveszett, véglegesen a Királyhágón túl szándékozik lakását áttenni. E célból most Bem altábornagyhoz utazik, s később családját is Erdélybe szállítja át.

Március 30-án reggel atyám még ágyában pihent, midőn Petőfi e szavakkal nyitott be hozzá: »Miklós, írni akarok, hogy juthatok írószerekhez?« »Itt íróasztalomon mindent találsz« – mondá atyám.

Petőfi állva az íróasztal előtt néhány sort látszott írni. Ekkor kiegyenesedve atyámhoz fordult e szavakkal: »Láttál-e te jó költőt, ki szép író is egyszersmind?« Atyám nem tudott határozott feleletet

adni e kérdésre. »Nem, bizonyosan nem láttál, mert kívülem nincs jó költő, ki szépen írna. S te ez egyik szép tulajdonságomat akarod megőlni e rossz tollal! Adj mást!« – mondá a tollat messze dobva magától.

Amint a költeményen látszik, két tollal volt írva, hanem egy szellemmel, milyen csak a Petőfié lehetett. E költeménynek címe: *Az erdélyi hadsereg*.

38 éve múlt, hogy birtokunkban van e kis papír, családunk legszentebb ereklyéje gyanánt őriztük mindig.⁸⁰ [E151-4]

A vers utóéletéhez tartozik az is, hogy – Miklós Ida fentebb idézett visszaemlékezése szerint – a szabadságharc leverése után Miklóséknál házkutatás volt. Amikor a gyanús idegenek beléptek, a tiszteletes úr átment a másik szobába, elővette rejtékhelyéről a papírt, amelyre a vers írva volt, és fonalat göngyölített reá. Így aztán csak Miklós iratait foglalhatták le, a vers megmaradt. Csak 1859-ben fejtették le a kéziratról a fonalat”. [E151-3]

---

⁸⁰ Folytatását lásd: Petőfi-Muzeum, Kolozsvár, 1888, 1. szám, 3. o., *Egy költemény története*.

Családfák

A Rákóczy-család egyenes ági leszármazása [E005]

77 Rákóczy Sándor
1739-1786

Vághy Anna
1751-1811

78 Rákóczy György
1785-1851

83 Rákóczy János
1814-1878

79 Rákóczy Klára
1785-1841

83a Sarolta
83b Terézia
83c Sándor

Ruttikay Dániel
1740-1820

80 Ruttikay János
1778-18xx

Kalmár Zsuzsanna

84 Ruttikay Terézia
1817-1876

81 Szathmáry Király Karolina

85 Jeney Imre
1820-1909

80 *ua.*

86 Ruttikay Jozefa
1825-1884

81 *ua.*

87 Rákóczy Zoltán
1844-1918

87a Aladár

89 Rákóczy Béla
1890-1962

89a Zoltán
89b Klára
89c Ágnes
89d Adorján
89e Zoltán
89f Endre
89g Dezső
89h Imre

88 Jeney Jolánta
1856-1921

88a Piroska

1893-1969
89aa Aladár ifj.

97 Rákóczy Éva
1921-1972

96 Nyíreczy Ilona
1899-1981

A Veress–Hints család egyenes ági leszármazása [E005]

48 Veress Gábor -1875	52 Veress Adolf 1843-1923	54 Veress Gyula 1879-1921	62V Veress Tibor 1913-1945 <i>62E Enyvvári Herbert</i>
49 Muntean Mária -1876			
vádi Kozgarea Miklós -1849	50 Kozgarea György 1811-1853		
Szoboszlai János	53 Kozgarea Franciska 1848-1918		
Farkas Krisztina	51 Szoboszlai Antónia 1818-1863		
Hints Sámuel			
	< 55 Hints Dániel 1795-1878		
Margitai Mihály	56 Margitai Mária 1805-1883		
Galambos Júliána	57 Nyíredy János 1817-1886	61 Hints Rózsa 1877-1928	
	60 Nyíredy Ilona 1854-1930		
	58 Jeszenszky Klára Rozália 1826-1899		
			98 Veress Orsolya 1945-

Képek

[Képjegyzék külön nem készült, mert az összes kép forrása a nagycsaládi hagyaték.]

1. Mikó-ház és heti piac Abrudbányán 1800 körül

Mikó Imre anyai nagyanyja, Zsakó Istvánné Székely Teréz

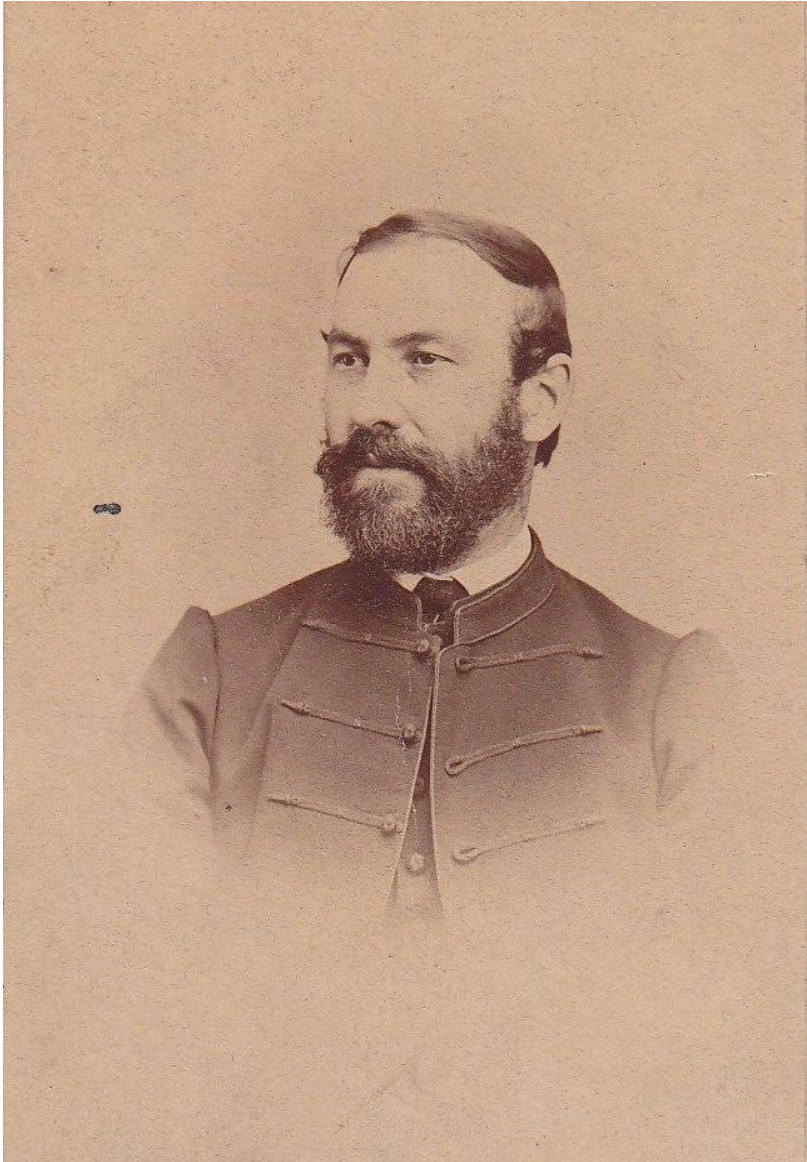
2. Zsakó Istvánné Székely Teréz, Mikó Imre nagyanyja

3. dr. Mikó Imre az író nagyapja, Kolozsvár, 1870

4. Mikó Klára Benczédi Zsuzsannával, Kolozsvár, 1883

5. Benczédi Gergely

6. Benczédi Gergely és családja

7. Benczédi Zsuzsánna

8. dr. Nyiredy Géza, Kolozsvár

9. Nyiredy Géza Ilonkával (fent) és családjával (lent)

10. dr. Rákóczy Béláné Nyiredy Ilona Rákóczy Évával, 1922

11. dr. Rákóczy Béla, Veress Lórándné, Mechwart tér, 1956

12. Nyiredy I., Veress L.-né, Veress lányok, Budapest, 1962

13. Jeney Jolánta, Hódmezővásárhely, 1875 körül

14. Rákóczy Zoltánné Jeney Jolánta, Arad, 1905

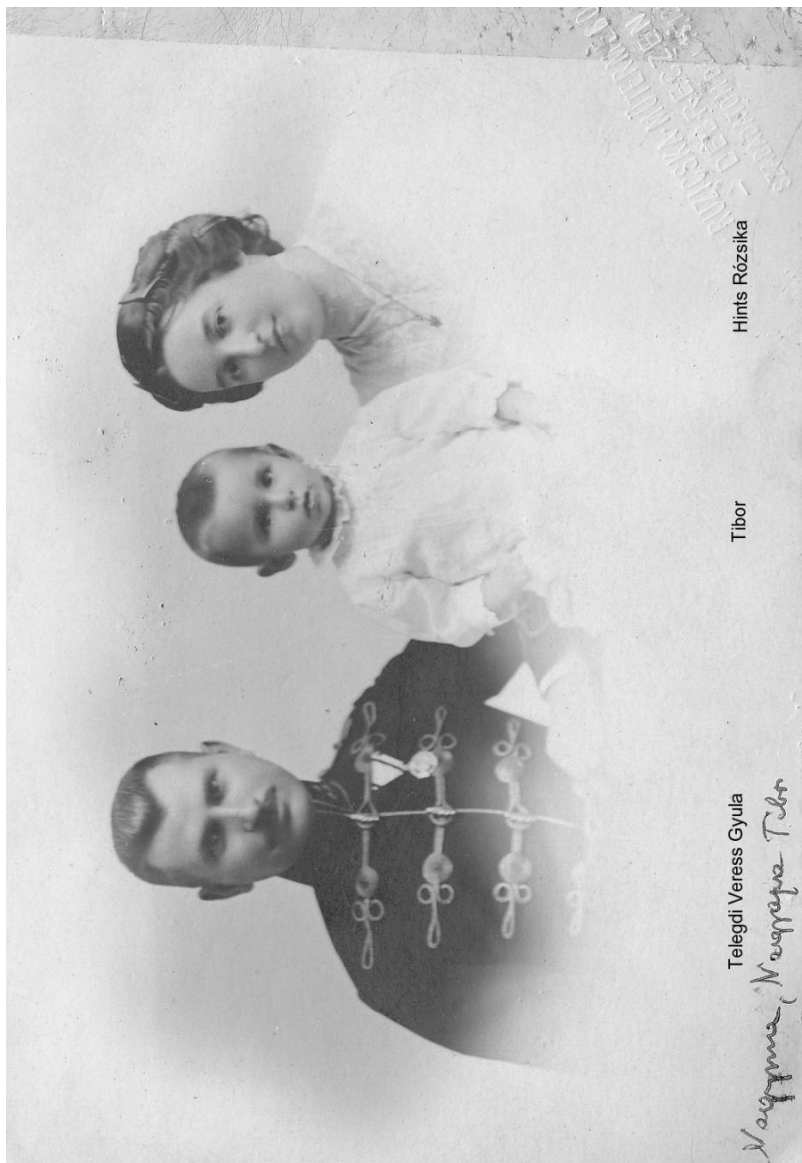
15. Rákóczy Klára és Ágnes (fent), Éva (lent)

16. Rákóczy-doboz

17. Rákóczy-doboz

18. Telegdi Veress Gyula, Hints Rózsa és fiuk, Veress Tibor

19. Veress Tibor, 1942

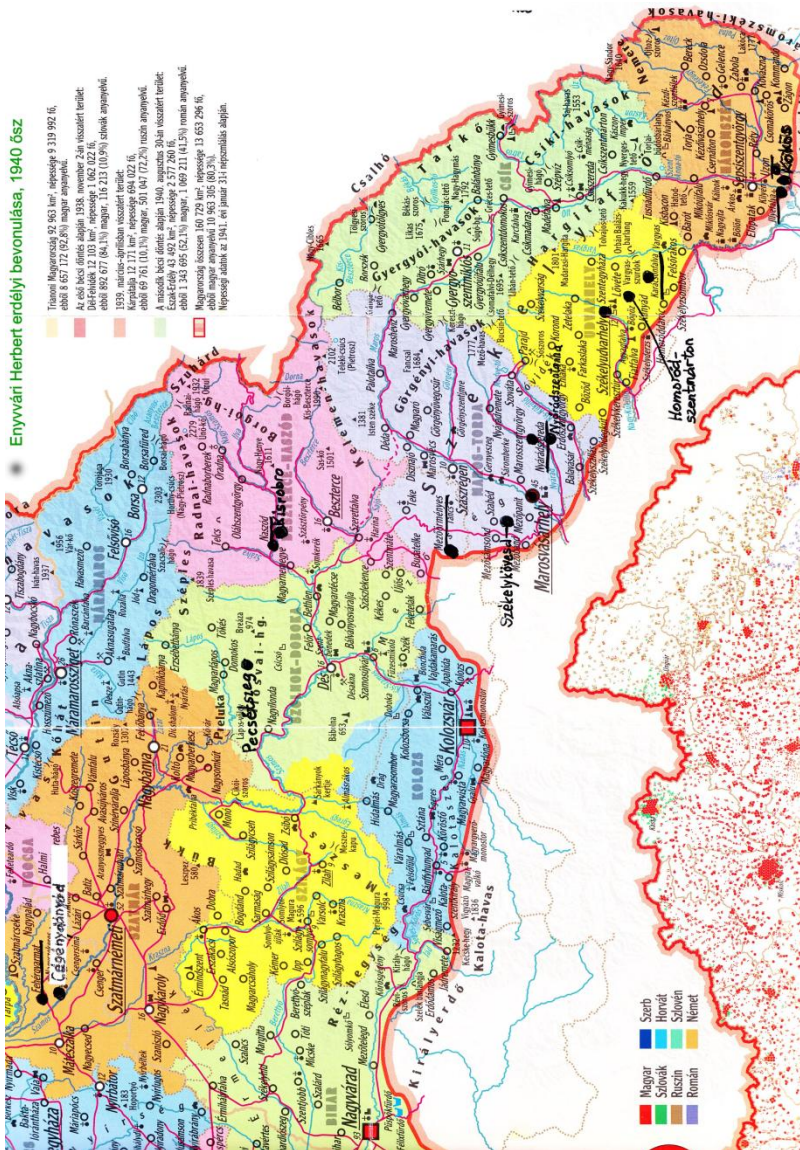
20. Enyvvári Herbert

NYIRŐ JÓZSEF

VZ BENCE

21. Enyvvári Herbert grafikája

22. Enyvvári Herbert hadiútja, Erdély és Székelyföld, 1940

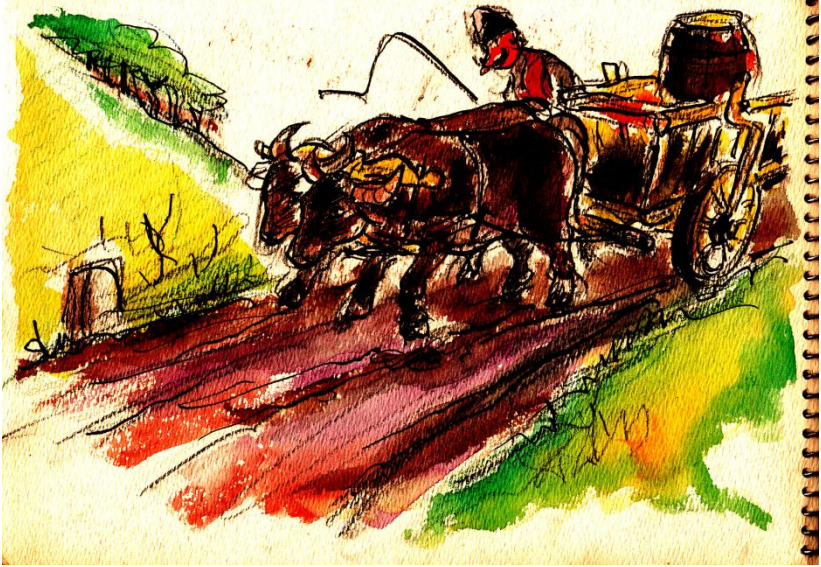
23. Enyvvári Herbert rajzai, Erdély, 1940

24. Enyvvári Herbert rajzai, Erdély, 1940

25. Enyvvári Herbert rajzai, Székelyföld, 1940

26. Enyvvári Herbert rajzai, Székelyföld, 1940

1940. szept. Erdélyi bevonulás a gyorsadtesttel

27. Enyvvári Herbert egysége bevonul Erdélybe 1940-ben

28. Enyvvári Herbert, Rákóczy Éva és gyermekeik

29. Miklauzič Istvánné Veress Orsolya és családja

30. Veress Orsolya a Magyar Rádióban és a min. elnökkel

31. Veress Orsolya Csókakőn és Miklauzič Sárával

32. Az ótordai Székely család birtokrésze, Verespatak, 1902

33. Az ótordai Székely család birtokrésze, Verespatak, 1902

34. Gróf Teleki Sándor 1869 májusában

35. Szentgericei Nagy Sándor 1867 körül

36. Mikó Karolina szentgericei Nagy Máriával, 1871

37. Szentgericei Nagy Mária Szászrégenben

38. Szentgericei Nagy Mária és Arlow Viktor, Abrudbánya, 1893

39. Szentgericei Nagy Mária férjével Nagyváradon, 1913

40. Szentgericei Nagy Mária Sopronban, 1913

Ador Wilkorne' és Viktor fia

41. Szentgericei Nagy Mária és fia, 1910

Szentgericeai Nagy Sándor Urnak.
Toldtkermentésévi igazoló Diktos
Magyar országban.

Buda.

Harra pälläsanna Piri Mikkelos 868 Juvim 17ⁱⁿ
ialatoleam - - - 20^{an}

Edes Nagy Ura!

Hevöre helyesithetem ohajlását, hogy
Sándornak képiét birhaza - egyszi
- ket mind rosszat. tartottam - és egy
se mondhatom egész jonati - de mér
tovább nem várt. - hogy jobb létesítés
egcund tüldöm; Sándor szivesmüdvözi.
Örvendenék jól léböröl valamit
halhatni - en Istennel haláfür-
- melöen vagyoti - Sándor jelenleg
Holton - rendégi pruzsult gazdószi.
Mitkor látjuti Futosvárt?
Szives emlekibe ajánljok

3^{dik} Juvim 864.

Feluti Sándor

Az aradi bitófákból vett 9 for-

gus és Damjanich salmaccsívaja
története.

Dr. Teleki Lándorral kecselől Pesten találkoztam,

Köszönettel a
Nagy Lándor

Gyöfnéd kezeit csókolva
kegyetelen ragaszkodással maradtok

Pest, 1884. július 13. an
Léldfa után 18 óráig.

tiszteles barátod
Nagy Lándor

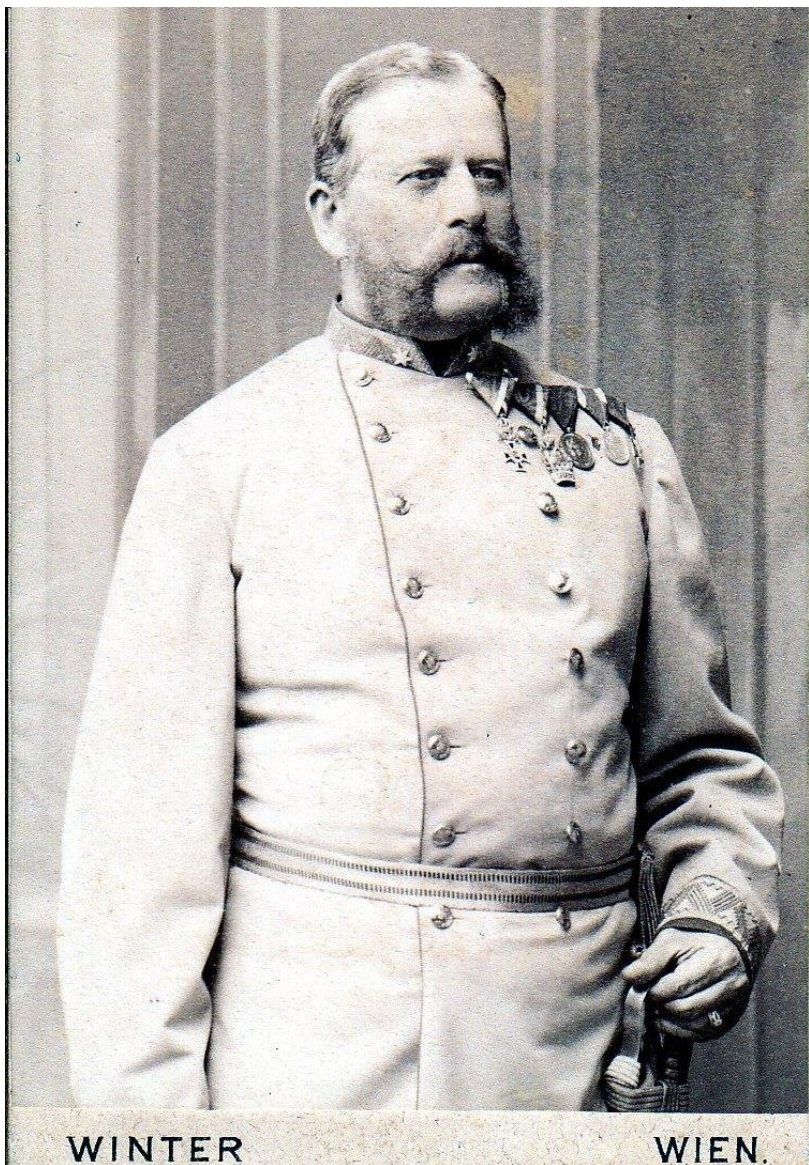
Az emlékeirat végén még alábbi érde-
kes epizódot örökítette meg:
Teleki Lándor és Bethlen Gergely
szünetesen az aradi várban,

Hécsőbb, sokkal később hallot-
tam jó nagyanyámat a 48-49-siki
véres időkről beszélni, s beszédvén
néstem keresztanyámra, egy szép
ősz nőt, ki a vészidőkai minér-
lás egyetlen életben maradtja volt.

Fokat hallottam, s igazán szeret-
ném feljegyezni mindazt a so-
morú valóságot, ha időm és lehet-
ségem lenne hozzá.

Szentgericei Nagy Mária > L + " "

44. Szentgericei Nagy Mária visszaemlékezései, 1898

45. Lovag Arlow Sebestyén vezérőrnagy kormányzó 1890 körül

46. Lovag Arlow Viktor alezredes, Miskolc, 1914

A.V. F1917/18
Ungarn

Für die k.u.k. Armee
175 17

Для военнопленных. — Pour les prisonniers de guerre.
ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА. — CARTE POSTALE

Frau Oberstgattin
Marie von Arlow
Ungarn
Nagyvárad
Lukács György u. 35

Военный Цензор № 1
Д.Ц.
Тобольск

REINSAMEN-ABTEILUNG
ZENSUR
ABTEILUNG
TOBOLSK
№ 0.10076

Adresse: Russie
Prisonnier de guerre
Oberst von Arlow
Gruppe B
Relat. - №

Ich habe mich bemüht, meine Angelegenheiten, so weit es mich
gingen, wenn ich Euch versichere, dass ich immer gesund
bin — Ausser: „Unverändert!“ Ich freue mich, dass die gute
Mama immer voller wird, — wie Sie schreibt. — Sorgt nur weit
für ihre Gesundheit u. Zerstreung. — Dass auch Mama am 20/I
an mich schrieb, freute ich an jenem Tage, während ich meine
Zeilen an sie richtete! Die „Silberne“ werden wir — so Gott will
noch zusammen feiern! Die beste Gelegenheit, deutsch zu spr
chen, habt Ihr mit Schwarz néni. — Diese wie ihre ganze Fami
lie, dann alle Verwandten u. Bekannten lasse ich herzlich grüß
Euch küsse und umarme, ich auf's innigste. Euer Papa

47. Lovag Arlow Viktor levele a fogolytáborból, Tobolszk, 1917

48. Arlow Anna és ifj. Arlow Viktor (Arlóy Győző) 1921

49. vitéz Nyiredy Gézáne Arlow Ilona

51. Arl6y Gy6z6 alias ifj. lovag Arlow Viktor 6rnagy, 1944

50. Mikó-ház Ordason, 1928

Rövidítések és jelek

„ ... ”	szó szerinti idézet
< ... >	tartalmi idézet egy archivált emlék szövege alapján
... ⁰	felső index: lábjegyzet
... [E000]	alsó index: a családi hagyatékban, az Emléktár táblázatban archivált emlék sorszáma
a., b., c...	az egyenes leszármazó testvéreinek jelölése (későbbi rövid azonosítás végett)
aa., bb., cc...	az egyenes leszármazó unokatestvéreinek jelölése (későbbi rövid azonosítás végett)
k., l., m...	az egyenes leszármazó házastársainak jelölése (későbbi rövid azonosítás végett)

[Megjegyzés: a visszaemlékező elmondások, a személyes leírások, tanulmányok és könyvek helyenként téves adatokat tartalmaznak. Ebben a leírásban az azoktól eltérő, helyes adatok szerepelnek, amelyek a fellelt hiteles források alapján kerültek rögzítésre. – A [...] -ben tett utalások Miklauzič Istvántól valók.]

Forrásjegyzék

1. Arlow család hagyatéka, emléktár E188—E349 jelzet
2. Arlói György visszaemlékezése, Budapest, 2013
3. Dr. Fundéliusz Vilmos, a krisztinavárosi plébánia káplánjának naplója
4. Krisztinavárosi Havas Boldogasszony Plébánia Halotti anyakönyve
5. Magyar Országos Levéltár (MOL), P1498/14., Rákóczi-Aspremont család levéltárának töredéke
6. Magyar Országos Levéltár (MOL), P2257, Rákóczy család iratai 1402-1974, No. 467
7. Merész Gábor visszaemlékezése, Örbottyán, 1992
8. Mikó család hagyatéka, emléktár E145—E163 jelzet
9. Nagy Iván: Magyarország családai. VII. Pest, 1860
10. Nyiredy család hagyatéka, emléktár E164—E182 jelzet
11. Rákóczy Aladár: 48. levél – Budapest, 1932-09-20. Családi levéltár, másodkézirat. Nógrád megyei Levéltár, XIII. 1.
12. Rákóczy család hagyatéka, emléktár E034—E140 és E394—410 jelzet
13. Veress család hagyatéka, emléktár E010—E028 és E417—E470 jelzet

Irodalomjegyzék

1. A nyíregyházi huszárok hadinaplója. Nyíregyháza, 1993. Jóna András Múzeum Kiadványa 35.
2. A Világháború története 1914–1918. III. köt. II. kiadás. Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadó Rt., Budapest.
3. Ádám T. István: A világháború okai – a hármasszövetség története. Budapest, 1942.
4. Csatári Dániel: Utószó. In: Mikó Imre: Huszonkét év – Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig.
5. Doromby József–Reé László (szerk.): A magyar gyalogság. Reé László Könyvkiadó, é. n., 463 o. [*1938 után*]
6. Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon 1945–1956. Alpha Publications, USA, 1079 De Kalb Pike, 1978.
7. Dr. Geöcze Bertalan: A przemysli tragédia. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1922.
8. Hadifogoly magyarok története, II. köt. Szerkesztette: Baja Benedek, Dr. Lukinich Imre, Pilch Jenő, Zilahy Lajos. Athenaeum, Budapest, 1930.
9. Kosaras Péter Ákos: Przemysl. A magyar erőd. Tanulmány. Magyar Fórum, Budapest, 2013-08-22—2014 folytatásban.
10. Laky Imre: Egy tiszt naplójából. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt., Budapest, 1920.
11. Lévai Jenő: Éhség, Árulás, Przemysl. Magyar Hétfő, Budapest, 1933.
12. Miklauzič István: A nemesi Rákóczy család. Második bővített, javított kiadás. Budapest, 2014.
13. Mikó Imre: A csendes Petőfi utca. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1978.

14. Mikó Imre: Akik előttem jártak. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.
15. Petőfi-Muzeum, Kolozsvár, 1888, 1. szám.
16. Benczédi Gergely: Berde Mózsa életrajza. Unitárius Egyház, Athenaeum, Budapest, 1901.

Tartalomjegyzék

Előszó	5
A Mikó 1. családi ág leszármazása	7
A Nyiredy-család leszármazása	9
Benczédi Gergely	14
Nyiredy Ilona	17
A lánczi és rákóci Rákóczy-család leszármazása	18
Veress-ág	20
Veress Tibor	21
Hints-ág	27
Enyvvári Herbert	28
Veress Orsolya	38
A Mikó 2. családi ág leszármazása	59
A szentgericei Nagy-család leszármazása és története	60
Gróf Teleki Sándor	60
Szentgericei Nagy Sándor	63
Szentgericei Nagy Mária	67
Az Arlow-család leszármazása és története	73
Arlow Viktor	76
Arlóy Győző	104
Arlóy György	109

A Mikó 3. családi ág: történeti képek	120
A Mikó–Nyiredy–Benczédi család leszármazási táblázata	127
A Rákóczy-család leszármazási táblázata	128
A Veress–Hints család leszármazási táblázata	129
A Mikó–Arlow család leszármazási táblázata	130
A Mikó 3. családi ág leszármazási táblázata	131
Képek	133
Rövidítések és jelek magyarázata	187
Forrásjegyzék	189
Irodalomjegyzék	191

A
MIKÓ-NYIREDY-ARLOW
CSALÁD

PRÉMSZÖVŐK, MÉNESKARIAIK
ÉS A RENDÍTHETETLENÉK
KOPJAFÁJA

„- KI VOLT AZ A PETŐFI?
KÉRDEZTEM ANYÁMTÓL, MERT APÁM AKKOR MÁR A KELETI FRONT LÖVÉSZÁRKÁJAIN SZENVEDETT.
- KÖLTŐ VOLT, NAGY KÖLTŐ.
MAJD, HOGY JOBBAN MEGÉRTSEM, HOZZÁTETTE:
- Ő ÍRTA AZ ANYÁM TYÚKIÁT
- AZ ÖVE VOLT EZ AZ UTCA?
- NEM, NEKI MÉG HÁZA SEM VOLT. CSAK EGYSZER JÁRT ITT FIATAL FELESÉGÉVEL
AZTÁN ELESETT A SEGESVÁRI CSATATÉREN.
- A SZABADSÁGÉRT - FÚZTE HOZZÁ.

...
IDA NAGY-NAGYNÉNEM, AMINT KÉSŐBB KIDERÜLT, MIKLÓS MIKLÓS TORDAI REFORMÁTUS LEKÉSZ LEÁNYA VOLT.
A TORDAI PAPRA BÍZTA PETŐFI SÁNDOR HÁT ÉS FELESÉGÉT, MIKOR SEGESVÁRRA INDULT.

...
- SÁNDOR BÁCSI TÖBBSZÖR VOIT NÁLUNK TORDÁN, DE LEGJOBBAN UTÓISÓ TALÁLKOZÁSUNKRA EMLÉKSEM.
1849. JÚLIUS 21-ÉN TÖRTÉNT JULISKA NÉNIT ÉS A KIS ZOLTÁNT IS MAGÁVAL HOZTA.
MÁSNA P MEG EGY KÉK ATILLÁS, KÖRSZAKÁLLAS FÉRFI IS MEGÉRKEZETT, VALAMI SZÍN MŰVÉSZ... EGRESSY GÁBOR.
TOLL-LABDÁT JÁTSZOTTAK, PETŐFI GYŐZÖTT TIZENNYOLC TALÁLATTAL TÍZ ELLENÉBENI.
MÁSNA P KIRÁNDULTAK A HASADÉKBA, ÉN NEM VOLTAM OTT, ERRŐL CSAK APÁM MESÉLT NEKEM.
MIKOR HAZAJÖTTEK, SÁNDOR BÁCSI A HA MELLÉ FEKÜDT A SZŐNYEGRE, ÚGY JÁTSZOTT VELE.
AZT MONDTA NEKÜNK, HOGY IPAROST NEVEL A HÁBÓL...

...
- ARRA EMLÉKSZIK-E, IDA NÉNI - KÉRDEZTE ANYÁM -, AMIKOR PETŐFI ELBŐCSÜZÖTT?
- HOGYNE EMLÉKEZNÉK, LEKEM, HÁT EL IEHET FELEJTENI AZ ILYESMIT?
MINTHA MOST IS LÁTNÁM A HELYET A TORDAI SZOBÁBAN, AHO L UTOLJÁRA ÁLT ELUTAZÁSA REGGELÉN.
»MÉG CSUPÁN ARANY JÁNOS VOLT AZ AZ EMBER, KIRE RÁBÍZTAM CSALÁDOMAT« - MONDTA ANYÁMNAK
- ÉS A HALÁLHÍR?
- ÚGY EGY HÉTRE RÁ, AUGUSZTUS ELSŐ NAPIAIBÁN EGY
LOVAS KATONA ÁLT MEG A KAPUBAN, ÉS A KERÜTÉSEN ÁT BENJÁLTOTT.
»A SEGESVÁRI CSATÁT ELVESZTETTÜK, PETŐFI ELTŰNTI«
... AZTÁN JÖTTEK A ROSSZ HÍREK, S MI JOBBNA K LÁTTUK BEKÖLTÖZNI IDE, A KOLOZSVÁRI HÁZUNKBA.
JÚLIA NÉNI A HÁVAL EGYÜTT VEJÜNK JÖTT.
ITT LAKTAK EGY DARABIG A FÖLDSZINTEN, A KAPU MELLETTI SZOBÁBAN.*